

1

Demografie

rok 2023

ročník 65

revue pro výzkum
populačního vývoje

Anna Šťastná

Rodičovství a péče o děti v době pandemie Covid-19 v období 2020 a 2021 v Česku

Naděžda Křečková Tůmová

Náhradní výživné v České a Slovenské republice

Dominika Perdoch Sladká

Partnerská soužití v Česku podle vzdělanostní struktury – vývoj v manželstvích a kohabitacích mezi lety 2010 a 2020

ČLÁNKY | ARTICLES

3 Anna Šťastná

Rodičovství a péče o děti v době pandemie Covid-19 v období 2020 a 2021 v Česku
Parenting and Caring for Children during the Covid-19 Pandemic in Czechia in 2020 and 2021

ZPRÁVY | REPORTS

23 *The 14th Conference of Young Demographers***25** Životní jubileum Borise Burcina

Boris Burcin Celebrates a Special Birthday

27 Životní jubileum Jitky Langhamrová

Jitka Langhamrová Celebrates a Special Birthday

28 7. ročník soutěže České demografické společnosti o nejlepší kvalifikační práci v oboru demografie

The 7th Year of the Czech Demographic Society's Competition for the Best Undergraduate or Graduate Thesis or Dissertation in the Field of Demography

PŘEHLEDY | DIGEST

31 Naděžda Křečková Tůmová

Náhradní výživné v České a Slovenské republice
The Advance of Maintenance Payment in the Czech Republic and Slovak Republic

49 Dominika Perdoch Sladká

Partnerská soužití v Česku podle vzdělanostní struktury – vývoj v manželstvích a kohabitacích mezi lety 2010 a 2020
Partnerships in the Czech Republic by Education Structure – Marriages and Cohabitations between 2010 and 2020

Názory autorů se nemusí vždy shodovat se stanovisky Redakční rady.

The opinions of the authors do not necessarily reflect those of the Editorial Board.

Demografie je recenzovaný odborný časopis, který je zařazen v Seznamu českých recenzovaných neimpaktovaných periodik a v citační databázi Scopus a byl zařazen do citační databáze Emerging Sources Citation Index, která je součástí Web of Science Core Collection.

Demografie is a peer-reviewed journal. The journal is registered on the list of Czech non-impact peer-reviewed periodicals and in the Scopus citation database of peer-reviewed literature, and it has been accepted for inclusion in the Emerging Sources Citation Index, which is part of the Web of Science Core Collection.

RODIČOVSTVÍ A PÉČE O DĚTI V DOBĚ PANDEMIE COVID-19 V OBDOBÍ 2020 A 2021 V ČESKU¹⁾

Anna Štátná¹⁾

PARENTING AND CARING FOR CHILDREN DURING THE COVID-19 PANDEMIC
IN CZECHIA IN 2020 AND 2021

Abstract

This paper examines how couples with children aged 14 or under provided full-time childcare during three major Covid-19 lockdowns in Czechia. The analyses are based on the most recent data from the Czech GGS Covid pilot collected between December 2020 and February 2021, with a follow-up in April 2021. The results show that in all three lockdown periods, women were significantly more likely to be the ones left solely responsible for providing all-day childcare in the couple, even they were working as well as their partner. The odds of the woman being the sole provider of childcare increased with decreasing age and education, but also with the inability to flexibly adjust working hours.

Keywords: Childcare, gendered division of care, fathers' involvement, lockdown, Covid-19, Czechia, GGS

Demografie, 2023, 65(1): 3–22

DOI: <https://doi.org/10.54694/dem.0314>

ÚVOD

Jednou z bezprostředních reakcí na začátek šíření koronaviru SARS-CoV-2 v Evropě a v Česku na začátku roku 2020 bylo březnové uzavření tuzemských škol (vysokých, středních i základních, z velké části také mateřských). Uzavírka školských zařízení s různými přestávkami omezovala docházku dětí do mateřských, základních a středních škol v Česku více než rok (více o omezeních viz *Slabá, 2022*). Rodiče předškolních a školních dětí tak byli nuceni zajišťovat péči o své děti nejen ve výrazně vyšším rozsahu, než bylo do té doby běžné, ale byli postaveni před nové úkoly v podobě zajištění a podpory dětí při distančním vzdělávání. V rodinách zaměstnaných rodičů to vše často při

pokračování výdělečné činnosti, ať již v její původní podobě, nebo časově a prostorově modifikované do podoby home-office.

Bezprecedentní situace ohledně nových nároků na péči se v Česku odehrála na pozadí genderově konzervativního dělení rolí v rodině, kdy česká rodinná politika po výrazné refamilializaci (*Sirovátka – Saxonberg, 2007*) v průběhu 90. let postupuje pouze pozvolna směrem k podpoře rovnoměrnější dělby rolí při péči o děti. Tento trend v rodinné politice je však patrný krátkou dobu. Odehrává se navíc v kontextu přetrvávající výrazně omezené dostupnosti jiných než rodičovských forem péče o nejmenší děti (*Palonciová et al., 2014*), kapacitních limitů mateřských škol

---

1) Tento text vznikl v rámci projektu Obohacení datové báze pro tvorbu a evaluaci rodinné politiky (reg. č. TL03000338), který je spolufinancován se státní podporou Technologické agentury ČR v rámci Programu ÉTA

2) Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., kontakt: anna.stastna@rilsa.cz.

v některých regionech a tím jejich faktické nedostupnosti pro mladší školkové děti (Kuchařová et al., 2020) a pracovního trhu s omezenou nabídkou částečných úvazků a jiných flexibilních forem práce (Kuchařová et al., 2020).

Z hlediska uvažování o dopadech omezení spojených s pandemií Covid-19 na způsob zajištění péče o děti z hlediska genderové dělby péče jsou dále podstatné dva faktory ovlivňující podobu pracovního trhu a zaměstnanost mužů a žen v Česku. Prvním je model rodiny s jedním živitelem, který je u nás velmi silný v době, kdy jsou děti malé (Nešporová, 2016) a ženy s nimi zůstávají na mateřské a posléze rodičovské dovolené, v nemalém procentu případů po čtyři roky (Höhne, 2017). To je ovlivněno institucionálním nastavením rodinné politiky, kdy Česko nabízí relativně dlouhou rodičovskou dovolenou (MISSOC, 2022), i převládající preferencí zajišťování osobní celodenní péče o děti do tří let v domácím prostředí matkou (Kuchařová et al., 2019). Naopak u předškolních a mladších školních dětí je rozšířený model dvoupříjmové domácnosti, dominantně s oběma rodiči pracujícími na plný úvazek (Kuchařová et al., 2019). Druhým z faktorů je feminizace vybraných profesí, primárně ve zdravotnictví, sociální péči a školství, tedy v oborech, které byly zároveň více postiženy restriktivními opatřeními (Menzel – Miotto, 2020) a na které byly od počátku pandemie kladeny specifické požadavky a jejichž zapojení do péče a vzdělávání v nových podmínkách bylo klíčové. Zároveň se při výrazných omezeních v některých segmentech podnikání a ekonomické činnosti mohla zaměstnanost žen stát důležitým faktorem pro udržení ekonomická stability rodiny.

Na jednu stranu tak protiepidemická opatření spojená s uzavřením školských zařízení mohla tlačit muže k tomu, aby se více zapojili do zajištění celodenní péče o děti a úkolů spojených s jejich výchovou a vzděláváním, na druhou stranu však často genderově stereotypní dělba rolí v českých rodinách mohla posílit dvojí zátěž žen jako matek a zaměstnankyň.

Cílem článku je zjistit, jak byla v rodinách s dětmi do 14 let věku zajišťována celodenní péče v období tří velkých celospolečenských uzávěr spojených s uzavřením nebo výrazným omezením školských zařízení v průběhu pandemie onemocnění Covid-19 – na jaře 2020, na podzim 2020 a opět na jaře 2021. Důraz je kladen na to, jak vypadala genderová dělba rolí v péči

o děti v úplných rodinách v období specifických nároků na skloubení práce a péče/vzdělávání dětí a jakými způsoby pracující dospělí kombinovali placenou práci s požadavky celodenní péče o děti. Cílem je také identifikovat faktory, které přispívají ke genderově konzervativní dělbě pečovatelských rolí, ve sledované situaci tedy k tomu, že celodenní péči o děti v době lockdownů z partnerského páru zajišťovala pouze žena. Následující analýza využívá unikátní data šetření Současná česká rodina, které je součástí mezinárodního výzkumného projektu Generations and Gender Programme. Konkrétně jsou analyzována data podskupiny osob, které byly dotázány v prosinci 2020 a poté opětovně v dubnu 2021. Zaměřujeme se na úplné rodiny s dětmi do 14 let věku včetně a důraz je kladen na to, zda je možné nalézt odlišné vzorce dělby péče mezi partnery podle vzdělání a ekonomické aktivity dospělých v domácnosti i věku dětí, ale také do jaké míry k (ne)rovnoměrné dělbě péče přispívají flexibilní pracovní podmínky.

VÝCHODISKA

Rozdělení péče o děti, práce v domácnosti a obecně dělba genderových rolí se výrazně liší napříč vyspělými zeměmi v kontextu různého nastavení rodinné a sociální politiky, ale také s ohledem na společenské normy a hodnoty. Studie dokazují, že v zemích s vyšší úrovní genderové rovnosti mají ženy tendenci trávit méně času péčí o domácnost v porovnání s ženami v zemích s nižší úrovní genderové rovnosti (Stier – Lewin-Espstein, 2007; Geist – Cohen, 2011). Pandemie Covid-19 však vyvolala velký vědecký zájem o téma dělby rolí v domácnostech a strategie, které rodiče či pečující osoby volí v bezprostřední reakci na bezprecedentní restriktce zaváděné ve většině zemí v důsledku obav z možných dopadů šíření viru.

Pandemie Covid-19 vedla kromě zdravotních také k závažným ekonomickým a sociálním důsledkům. Pro rodiny s malými dětmi znamenalo uzavírání školských a pečovatelských zařízení, ke kterému v určitý okamžik přistoupila většina zemí, výrazný nárůst zátěže (fyzické, časové, materiální i finanční) spojené s péčí o domácnost a děti (např. Del Boca et al., 2020; Farré et al., 2022; Fodor et al., 2021), ale také výskyt domácího napětí a konfliktů a pokles pohody a životní spokojenosti, a to výraznější u žen a zejména matek

(Zamarro – Prados, 2021; Biroli *et al.*, 2021, *Champeaux – Marchetta*, 2021). Ruku v ruce s tím šlo důrazně doporučení rady autorit, aby byly omezeny kontakty mimo úzkou rodinu, především směrem ke starším členům širší rodiny, což postavilo mezigenerační výpomoc s péčí o děti do zcela nového úhlu pohledu akcentujícího možné ohrožení zdraví a života seniorů.

Autoři studií předpokládají, že se genderová dělba rolí v neplacené práci v důsledku pandemie mohla posunout v zásadě dvěma protichůdnými směry, a to směrem k posílení větší rovnosti mužů a žen v oblasti dělby domácích rolí nebo naopak směrem k jejímu oslabení, a tedy posílení genderových nerovností v oblasti neplacené práce. Argumenty předpokládající posílení genderové rovnosti vycházejí z toho, že ženy jsou nadměrně zastoupeny v zaměstnáních, která byla krizí zasažena méně z hlediska jistoty zaměstnání, protože často dominují v oblastech klíčových pro zajišťování základních služeb (např. sociálních, zdravotních, vzdělávacích) (Hipp – Bünning, 2021). Právě tyto spíše feminizované profese však byly nezbytné pro překlenutí pandemického období celou společností, což kladlo požadavky nejen na zachování ekonomické aktivity, ale často také na zvýšení jejího objemu. Naopak muži mohli převzít větší podíl neplacené práce v důsledku nárůstu objemu času, po který byli přítomni v domácnostech (Zamberlan *et al.*, 2021). Tento předpoklad vychází z konceptu časové dostupnosti, podle kterého je objem neplacené práce vykonávané v rodině mužem a ženou do značné míry určen dostupným časem, který je ovlivněn objemem placené práce³⁾ a změnou místa vykonávané práce na více či méně nucený home-office, tak také možnou redukcí ekonomické aktivity z důvodu vnějších příčin, např. omezení nebo uzavření provozoven.

Naopak argumenty hovořící pro posílení genderově stereotypní dělby rolí, a tedy genderové nerovnosti v oblasti neplacené práce, vycházejí např. z perspektivy relativních zdrojů, která předpokládá, že člen rodiny s většími zdroji („živitel rodiny“) je schopen vyjednat si objem a typ domácích prací bez ohledu na aktuální objem domácí práce a péče o děti, který je nezbytné

vykonat, a také bez ohledu na objem svého pracovního času či výši úvazku (Zamberlan *et al.*, 2021). Z tohoto hlediska lze tedy očekávat, že žitelé rodiny, v kontextu rodin s menšími dětmi a v zemích s dominujícím modelem muže živatele dominantně muži, nezmění čas, který věnují neplacené domácí práci, a to ani po zkrácení placených pracovních hodin. To může být posíleno faktem, že pandemie a s ní spojená restriktivní omezení vážně zasáhla některá odvětví, v nichž dominují ženy, jako je pohostinství a maloobchod (Hipp – Bünning, 2021). Avšak i v případech, kdy ženy vydělávají stejně nebo více než jejich mužští partneři, mohou převzít větší podíl péče o děti a domácnost, aby si vytvořily a udržely genderovou identitu. Tato argumentace vychází z konceptů dělání genderu (West – Zimmerman, 1987; Hašková *et al.*, 2022) a poukazuje na to, že nemusíme pozorovat větší genderovou rovnost v neplacené práci ani v případech, kdy ženy během pandemie převzaly roli hlavní žitelky rodiny nebo kdy jejich partner pracoval z domova.

V dosud publikovaných studiích docházejí zahraniční autoři k nejednoznačné odpovědi na otázku dopadu výrazného narušení běžného chodu domácnosti vlivem opatření reagujících na pandemii Covid-19 na genderovou dělbu rolí při péči o děti a domácnost. Někteří autoři nalézají spíše nárůst genderové rovnosti v neplacené práci v rodině (např. Shafer *et al.* (2020) pro Kanadu a Craig – Churchill (2020) na příkladu Austrálie), jiní naopak identifikují dominantně prohlubující se genderovou nerovnost v této oblasti (např. Hipp – Bünning (2021) na příkladu Německa, Kulic *et al.* (2021) při studiu Německa a Itálie, Sevilla – Smith (2020) na příkladu Velké Británie nebo Farré *et al.* (2020) ve Španělsku a Fodor *et al.* (2021) v Maďarsku).

Některé výzkumy docházejí k závěru, že z hlediska genderové dělby rolí došlo pouze ke kosmetickým změnám a krizové období strukturálně neovlivnilo genderové role a stereotypy v domácnosti. Champeaux – Marchetta (2021) dokládají, že ve Francii lockdown nenabídl příležitost k výraznému přehodnocení rozdělení domácí práce a péče o děti mezi partnery, protože ženy v tomto období stále zastaly hlavní část práce.

3) Empirické práce to ukazují např. na příkladu přerozdělení domácích prací na nezaměstnaného partnera/ku (Fauser, 2019; Gough – Killewald, 2011) nebo při změně objemu neplacené práce v domácnosti vykonávané muži-oeci pracujícími na částečný úvazek (Bünning, 2020).

Muži změnili svou účast na domácích pracích pouze tehdy, když se z nich kvůli pandemii stala „kvazi-volnočasová aktivita“ (*Champeaux – Marchetta*, 2021: 25), jako např. při nákupu nebo hře s dítětem. Zároveň však poukazují na to, že nevyvážené rozdělení zvýšeného objemu domácích prací přímo souvisí s nárůstem konfliktů uvnitř domácnosti. *Champeaux – Marchetta* (2021) konstatují, že pandemické období strukturálně neovlivnilo genderové role a stereotypy v domácnosti, a to i přes drobné změny uvnitř domácnosti.

K obdobným zjištěním došly *Sevilla – Smith* (2020) při studiu britských rodin s dětmi do 12 let. Dle jejich výsledků většinu zátěže nesly matky a extra hodiny, které věnovaly nutné péči o děti v porovnání se stavem před pandemií, se výrazně méně diferencovaly v závislosti na jejich zaměstnání než v případě mužů. Autorky proto zdůrazňují, že mnoho žen v důsledku restriktivních opatření spojených s pandemií Covid-19 „žongluje s prací a (mnohem více) péčí o děti, což má pravděpodobně nepříznivý dopad na jejich duševní zdraví a budoucí kariéru“ (*Sevilla – Smith*, 2020: S169). V některých domácnostech došlo naopak k rovnoměrnější dělbě rolí, nicméně týkalo se to především těch rodin, kde muži nepracovali.

Výzkumy provedené v Německu ukázaly větší snížení zaměstnanosti matek oproti otcům v důsledku koronavirové krize (*Bünning et al.*, 2020), což je možné interpretovat také tak, že ženy zřejmě z větší části přebraly činnosti spojené s celodenní péčí a vzděláváním dětí v domácnosti. *Hank – Steinbach* (2020) však na panelových datech neidentifikovali výrazný obecný posun v zavedených vzorcích dělby péče, nicméně hovoří o téměř rovnoměrném rozdělení párů jak směrem k posílení podílu mužů na péči, tak naopak k poklesu podílu. Zajímavé je, že především u párů s dříve rovnostářsky uspořádanou dělbou začala být v důsledku koronavirové krize podstatná část žen primárně zodpovědná za vše. Naopak pokud partner zvýšil svůj relativní podíl na domácích pracích a péči o děti, zřídka kdy jej posunul za hranici rovnoměrného rozdělení rolí. *Kreyenfeld – Zinn* (2020) naopak poukazují na to, že němečtí otcové rozšířili čas, který trávili se svými dětmi během prvního lockdownu, a především muži s nízkým a středním vzděláním trávili s dětmi více času než před krizí. I když také ony docházejí k závěru, že německé ženy i nadále vykonávají většinu činností spojených s péčí o děti, změny

ve způsobu zajištění péče způsobené lockdownem vnímají také pozitivně jako potenciál otcovského zapojení v současných rozvinutých společnostech.

Farré et al. (2022) na příkladu Španělska ukazují, že pandemie vedla k nárůstu rozdílu v celkovém počtu odpracovaných hodin (v placené i neplacené práci) mezi muži a ženami, což bylo dáno menším poklesem objemu placené práce u žen, který ale nebyl kompenzován menším nárůstem neplacené práce v domácnosti. Muži sice mírně zvýšili svoji participaci na neplacené domácí práci, hlavní břemeno v této oblasti však zůstalo na ženách, a to bez ohledu na jejich postavení na trhu práce. Pouze v rodinách, kde byla praktikována egalitární dělba domácích prací již před nástupem pandemie, byla při rozdělování neplacené domácí práce v průběhu lockdownu důležitým kritériem pracovní situace obou partnerů. To mimo jiné poukazuje spíše na dominantní roli přetrvávajících sociálních norem týkajících se genderové dělby neplacené práce než na objem dostupného času nebo vyjednávací sílu. Postoje ke genderovým rolím totiž ovlivňují představy žen o spravedlivé dělbě práce a také jejich ochotu se na takové (ne)spravedlivé dělbě podílet (více viz např. *Bianchi et al.*, 2000).

V Česku díky dlouhodobé účasti žen na trhu práce sice již po desetiletí převládá model dvoupříjmové rodiny, *Aassve* (2015) však ukazuje, že z hlediska mezinárodního srovnání zde přetrvávají genderově konzervativní postoje týkající se dělby rolí v rodině (tedy prisuzování hlavní odpovědnosti za péči o domácnost a děti ženě a za finanční zajištění rodiny mužů). V Česku je tradiční rozdělení rolí v rodině podporováno nastavením klíčových opatření rodinné politiky, jakými jsou dlouhá rodičovská dovolená, nízká podpora zařízení péče o nejmenší děti, primárně o děti mladší tří let (*Kuchařová et al.*, 2020) a obecně malá podpora sdílení péče o dítě oběma rodiči (*Saxonberg*, 2013). *Klímová Chaloupková* (2018) ukazuje, že častěji sdílí výkon domácích prací nesezdané páry než páry sezdané, a to i při zohlednění délky trvání partnerství, přítomnosti dětí a socioekonomických charakteristik.

Výzkumy však ukazují, že stejně jako se postupem času liberalizují postoje k různým aspektům partnerského a rodinného uspořádání a rodičovství (*Kreidl*, 2010; *Chaloupková – Šalamounová*, 2004), posouvají se také postoje k rozdělení rolí mužů a žen v rodině (*Hašková*, 2005; *Chaloupková – Šalamounová*, 2004).

Také česká rodinná politika po roce 2000 postupně směřuje směrem k podpoře rovnoměrnější dělby rolí při péči o děti, když zavedla nejprve možnost čerpání rodičovské dovolené pro muže a poté také institut otcovské dovolené (např. Nešporová, 2005; 2006; 2020). Postupně zavádění flexibilnějšího čerpání rodičovského příspěvku (více např. Höhne, 2017; Štátná, 2019; Nešporová, 2015) zase demonstruje snahu o snadnější skloubení péče o malé děti a zaměstnání ze strany jejich matek, které nejčastěji tento příspěvek v Česku čerpají. I přes tyto postupné změny v legislativní rovině však v Česku zůstávají modely zajištění péče o děti a kombinace práce a péče silně genderově podmíněné, a to především v době, kdy jsou děti v rodině malé. Pouze minimální podíl mužů se aktivněji zapojuje do celodenní péče o děti mladší 3, resp. 4 let (dlouhodobě méně než 2 % mezi příjemci rodičovského příspěvku tvoří muži, Höhne, 2017), a zaměstnanost matek dětí mladších tří let zůstává jedna z nejnižších v Evropě (OECD, 2019a). Naopak již v době, kdy je nejmladšímu dítěti v domácnosti 3– 5 let převyšuje zaměstnanost českých matek průměr EU a v období, kdy je dítě starší 10 let, je již jedna z nejvyšších v Evropě (OECD, 2019a). Navíc zastoupení částečných úvazků je i mezi pracujícími matkami v Česku dlouhodobě velmi nízké (OECD, 2019b), což opět klade velké požadavky na skloubení práce a péče o děti mladšího školního věku.

Genderově podmíněná ostatně zůstává také péče o domácnost, v České republice ženy dlouhodobě věnují domácím pracím týdně v průměru dvakrát více času než muži (Chaloupková, 2005; *Proměny české společnosti*, 2016) a výzkumy ukazují, že tento svůj vysoký podíl na zajištění chodu domácnosti velká většina žen vnímá jako vyšší než spravedlivý (Chaloupková, 2005). Mužům zároveň obecně zbývá více volného času než ženám, nejméně volného času oproti mužům mají matky s nezletilými dětmi v domácnosti (*Proměny české společnosti*, 2016). V době pandemie navíc životní spokojenost jednotlivců a rodin ovlivňovalo, negativně, také obtížnější slaďování pracovních a rodinných závazků v souvislosti se zajištěním péče o děti a s distančním vzděláváním dětí (např. Höhne, 2022).

Následující text se zaměří na dělbu péči o děti mezi muže a ženu v úplných rodinách v období specifických nároků na skloubení práce a péče/vzdělávání dětí. Dostupná data nám neumožňují, po vzoru zahraničních studií, zkoumat otázku, zda došlo k posílení nebo naopak oslabení modelu genderově konzervativní dělby rolí, neboť nemáme srovnatelná data o zajištění péče o děti pro předpandemické období. Nicméně samotné poznání toho, jak byla péče v českém kontextu zajišťována a jaké faktory posilovaly či oslabovaly případnou dvojí zátěž žen jsou pro hodnocení pandemického období a diskusi o účinných nástrojích rodinné politiky i politiky zaměstnanosti velmi cenné.

DATA A METODY

Pro analýzu využíváme data z výzkumu „Současná česká rodina“ (Kreidl et al., 2021a; 2021b). Toto šetření je českou variantou Generations and Gender Survey, což je sociodemografické dotazníkové šetření realizované v rámci GGP⁴⁾ – programu, který sleduje primární procesy formování a rozpadu rodiny, plodnost, partnerství a mezigenerační solidaritu v současných rozvinutých společnostech. Do mezinárodního dotazníku byly v důsledku koronavirové pandemie přidány některé specifické otázky dotazované pouze v Česku, mezi nimi také otázky zaměřené na způsob zajištění péče o děti v době uzavření školských zařízení.

Vedle hlavní studie realizované v období 2020–2022 formou pravděpodobnostního náhodného výběru bylo v prosinci 2020 realizováno také šetření využívající identický dotazník a rekrutující respondenty kvótním výběrem a vyplňující on-line formu dotazníku. Tímto způsobem bylo dotázáno 1 313 mužů a žen ve věku 18– 69 let (Kreidl et al., 2021a). Vzhledem k další akceleraci pandemie na počátku roku 2021 vedoucí k nejpřísnějším opatřením v podobě omezení pohybu osob mezi okresy ČR, byl pro tyto respondenty vytvořen další, kratší dotazník, který reflektoval situaci v prvních měsících roku 2021 (Kreidl et al., 2021b). Mimo jiné byly opět dotazovány způsoby zajištění péče v době uzavření škol v jarním období 2021. Vznikl tím panel respondentů o velikosti 1 187 osob (90,4% návratnost původního panelu), za které máme

4) Více na <https://www.ggp-i.org/>.

informace z prosince 2020 a dubna 2021. Prezentovaná analýza pracuje s podsouborem respondentek/respondentů, kteří žijí v heterosexuálním partnerství s partnem/kou ve společné domácnosti a zároveň je v této domácnosti alespoň jedno dítě ve věku 14 let a méně ($N = 416$).

Graf 1 znázorňuje, v jaké situaci, z hlediska pandemické vlny a zároveň z hlediska platných restrikcí bezprostředně i zprostředkovaně ovlivňujících možnosti zajištění péče o děti, byl výzkum realizován.

Následující analýza se zaměří na způsob zajištění péče o děti v úplných rodinách v době tří velkých lockdownů v letech 2020–2021, které byly v dotaznících primárně specifikovány jako období výrazného omezení či úplného uzavření školských zařízení⁵⁾. V dotazníku bylo zjišťováno, kdo z uvedených osob zajišťoval celodenní péči v době definovaných lockdownů. Z nabídky bylo možné vybrat všechny osoby, které se na zajištění této péče podílely, data však neobsahují podrobnější údaje o rozsahu péče jednotlivých osob. V analýze se tedy zaměříme na to, zda péči z partnerského páru zajišťovala pouze žena, pouze muž, oba dohromady nebo ani jeden z nich. Nehodnotíme však to, jaký objem péče každý z aktérů zajišťoval.

Nejprve pomocí deskriptivního přístupu zmapujeme, jak v úplných rodinách probíhalo zajištění celodenní péče o dítě/děti z hlediska genderové dělby péče mezi partnery. Tyto modely péče budeme porovnávat s ohledem na věk nejmladšího dítěte a ekonomickou aktivitou obou partnerů.

Pro hlubší studium faktorů, které mohou podpořovat model výhradní péče žen v rámci partnerského páru ve specifickém kontextu vnějších omezení, jsou

využity modely binární logistické regrese. Závisle proměnnou je binární proměnná identifikující, zda z partnerského páru zajišťovala celodenní péči o dítě/děti pouze žena ($1 = \text{ano}$, $0 = \text{ne}$). Což znamená, že koresidenční partner muž se do zajištění celodenní péče nezapojoval, nevylučuje to však zapojení jiných příbuzných či nepříbuzných osob do péče společně se ženou. Vzhledem k tomu, že analyzujeme 3 odlišná období lockdownů, které přicházely v jiných fázích pandemie a byly provázeny různými omezeními, je pro každé období zkonstruován vlastní model, resp. série modelů.

Mezi proměnné, u kterých předpokládáme možný vliv na model zajištění péče, řadíme jednak sociodemografické proměnné, které dlouhodobě diferencují to, jakým způsobem je v rodinách péče zajišťována, také však charakteristiky zaměstnání/práce, především z hlediska flexibility, které v situaci výjimečného stavu nabyly na významu.

Mezi kontrolované sociodemografické proměnné patří:

- věk ženy (spojitá proměnná)
- počet dětí v domácnosti: jedno (*ref.*), dvě, tři a více
- věk nejmladšího dítěte v domácnosti: 0–5 let (*ref.*), 6–9 let a 10 a více let
- forma partnerství – manželství (*ref.*), nesezdané soužití
- vzdělání – vzhledem k tomu, že výzkumy opakovaně dokládají, že postoje k dělbě genderových rolí a způsobu zajištění péče se odlišují podle vzdělání a vysoce vzdělaní rodiče tráví s dětmi obecně více času (např. *Dotti Sani – Treas*, 2016) a zastávají egalitárnější postoje ke genderovým rolím v porovnání s méně vzdělanými (*Steiber et al.*, 2016),

5) Znění otázky: uzávěra na jaře 2020: „Kdo zajišťoval celodenní péči o děti v době, kdy v důsledku vypuknutí pandemie Covid-19 vláda ČR zavedla celoplošná karanténní opatření? Tj. v období od poloviny března do června 2020?“

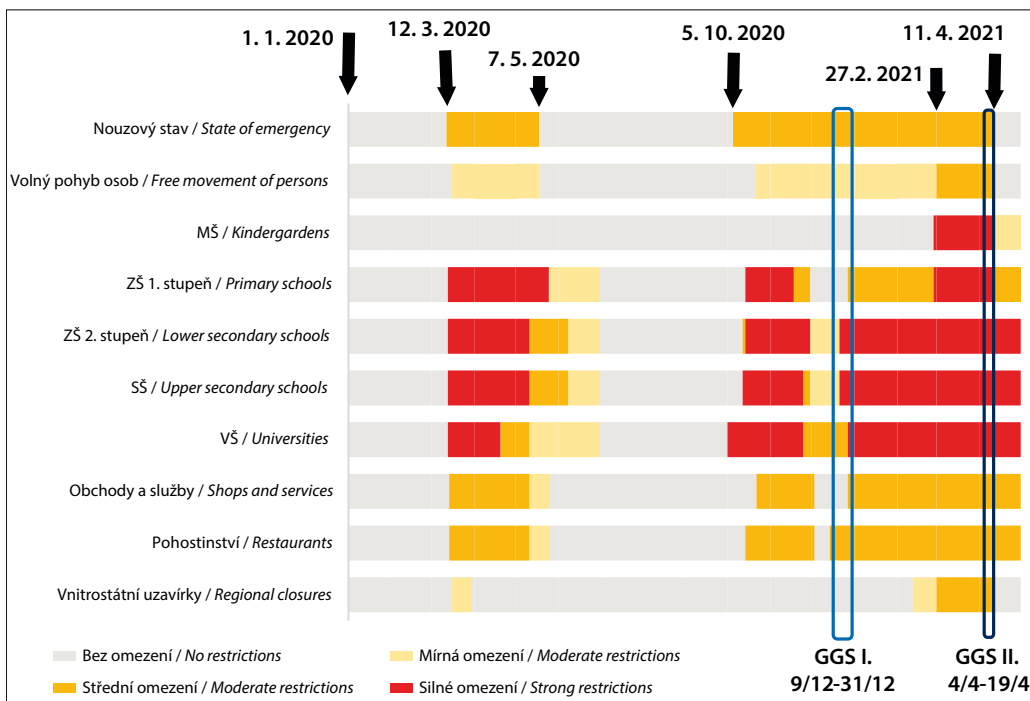
Uzávěra na podzim 2020: „Kdo zajišťoval celodenní péči o dítě/děti poté, co vláda ČR v říjnu 2020 uzavřela všechny stupně škol s výjimkou mateřských? Tj. v období po 14. říjnu 2020?“

Uzávěra na jaře 2021: „Kdo zajišťoval celodenní péči o děti v době, kdy byl zaveden tzv. "tvrdý lockdown", tj. od 1. března 2021?“
Ve všech třech otázkách bylo možné vybrat více osob z široké nabídky zahrnující příbuzné i nepříbuzné osoby, varianty odpovědí: já; partner/ka; syn; dcera; nevlastní syn; nevlastní dcera; matka; otec; nevlastní matka; nevlastní otec; matka/ nevlastní matka partnera/ky; otec/ nevlastní otec partnera/ky; prarodiče (Vaši nebo partnera/ky); vnouče; sestra; bratr; partner/ka dcery; partner/ka syna; sourozenci partnera/ky; jiný příbuzný; přítel/kyně, známý/á, soused/ka, kolega/yně; kolektivní zařízení ve stejném, případně vyšším počtu hodin týdně v porovnání se situací před pandemií; kolektivní zařízení v nižším počtu hodin týdně v porovnání se situací před pandemií; placená chůva; jiná osoba“.

Graf 1: Platná protipandemická opatření a datace sběru dat používané studie Současná česká rodina

Anti-pandemic measures in Czechia and Czech GGS Covid pilot and follow-up fieldwork

Zdroj: Upraveno na základě podkladů ze Slabá (2022).

Source: Modified on the basis of materials from Slabá (2022).

Pozn.: Zvýrazněná data označují začátky a konce výrazných omezení vyplývajících z nouzového stavu a ovlivňujících provoz vzdělávacích zařízení. GGS I. v grafu označuje datum sběru šetření Současná česká rodina na kvótně vybraném vzorku, hlavní část sběru trvala do 31.12.2020, kdy bylo sebráno 1 151 dotazníků ze zde využívaného panelu, zbývajících 36 dotazníků bylo vyplněno v termínu do 9.2.2021. GGS II. označuje datum sběru doplňkového dotazníku na totožné skupině respondentů (follow-up).

Note: The highlighted dates indicate the beginnings and ends of significant restrictions resulting from the state of emergency and affecting the operation of educational facilities. GGS I in the graph indicates the date of the collection of the Contemporary Czech Family survey on a quota-selected sample. The main part of the collection ran until 31.12.2020, when 1,151 questionnaires were collected from the panel used here, while the remaining 36 questionnaires were filled in by 9.2.2021. GGS II indicates the date of collection of an additional questionnaire on the same group of respondents (follow-up).

měříme nejvyšší ukončené vzdělání obou partnerů v páru: základní a střední bez maturity, střední s maturitou (*ref.*) a terciální. Protože však změny v zaměstnanosti během pandemie Covid-19 byly obecně silně stratifikovány podle úrovně vzdělání, přičemž nezaměstnanost byla častější u žen s nižším vzděláním (*Grossmann – Munich, 2022*) a naopak zaměstnanci s vyšším vzděláním pracovali mnohem častěji z domova, kontrolujeme také vzdělanostní homogamii párů, kdy rozlišujeme: páry vzdělanostně homogamní (se stejnou úrovní vzdělání obou partnerů, *ref.*), páry, kde má žena vyšší vzdělání než muž, a naopak muž vyšší vzdělání než žena.

Mezi proměnné, které charakterizují jistou míru flexibility pracovní pozice a pro které máme z dat informace za oba partnery, patří:

- Zda zaměstnavatel umožňuje individuální úpravu pracovní doby z osobních důvodů, např. přízpusobenou péči o děti – ano (*ref.*), ne
- Práce z domova za obvyklých okolností (tedy nikoli pod vlivem protiepidemických opatření) – ano (*ref.*), ne
- Typ podniku – státní/polostátní, soukromý (*ref.*)

Vzhledem ke snaze postihnout způsoby zajištění péče o děti v rámci páru pracujeme pouze s rodinami, kde v domácnosti žijí muž i žena a je zde přítomno alespoň jedno dítě ve věku 14 let a méně.

VÝSLEDKY

Zajištění celodenní péče o děti v době omezeného chodu společnosti

V domácnostech, kde žije alespoň jedno dítě ve věku 14 let a méně, byla celodenní péče o dítě/děti v době uzavření školských zařízení zajišťována dominantně rodiči/partnery (graf 2). Jiné osoby případně kolektivní zařízení ji ve všech třech sledovaných obdobích zajišťovaly pouze omezeně. Výjimku v tomto ohledu tvořil podzim roku 2020, kdy primární zajištění péče ze strany někoho jiného než partnerů žijících v domácnosti reportovala čtvrtina rodin a jednalo se především o nárůst výpomoci ze strany prarodičů dětí.

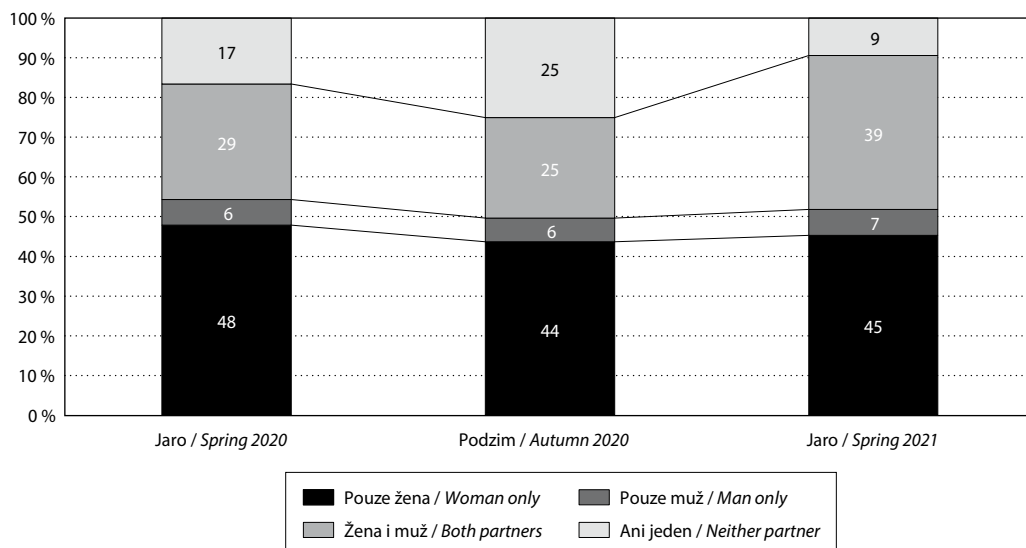
Téměř v polovině sledovaných domácností se na zajištění celodenní péče o děti z páru podílela pouze žena, a to ve všech třech sledovaných obdobích. Podíl rodin, kde péči převzal výhradně muž, byl, taktéž stabilně, minimální. Jistý vývoj je patrný tam, kde se na celodenní péči o děti podíleli muž i žena – v průběhu prvních dvou lockdownů takto fungovala zhruba každá čtvrtá rodina s menšími dětmi, v pří-

padě posledního sledovaného období narostl tento podíl téměř na 40 %, a to především na úkor zajištění péče mimo nukleární rodinu. Vliv zde zřejmě měly výrazné restriktivní podmínky na volný pohyb osob, který byl v posledním sledovaném období umožněn pouze v rámci okresu bydliště. Z tohoto důvodu pravděpodobně poklesla především péče ze strany širší rodiny, která byla nahrazena sdílenou péčí v rodině nukleární.

Tato partnerská dělba péče vykazuje výraznou stabilitu nejen v transverzálním pohledu ve sledovaných obdobích, ale při pohledu na panelová data také optikou průběhu času uvnitř rodin (Graf 3). Ve 30 % rodin zajišťovala celodenní péči o děti pouze žena po všechna sledovaná období. Podíl rodin, kde po všechny lockdowny zajišťoval péči pouze muž, je minimální (2 %) a poměrně dobře koresponduje s obdobně nízkým podílem rodin, kde je muž-otec pobíratelem rodičovského příspěvku (Höhne, 2017) a lze předpokládat, že v rámci partnerství také přebírá dominantní roli v zajištění celodenní péče o děti, a to

Graf 2: Zajištění péče o děti v úplných rodinách s alespoň jedním dítětem ve věku 14 let a méně, 3 období omezení/uzavření školských zařízení, Česko (%)

Provision of childcare for children in two-parent families with at least one child aged 14 or under, 3 lockdowns, Czechia (%)

Zdroj.: Šetření Současná česká rodina.

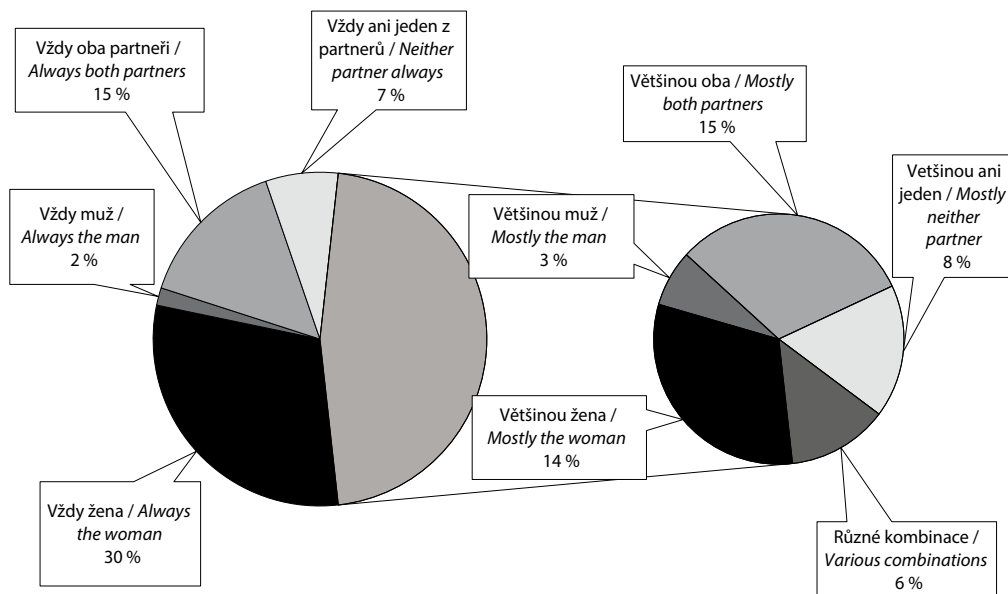
Source: Czech GGS-II Pilot and Czech GGS COVID Pilot – a Follow-Up Study.

Pozn.: Respondenti žijící ve společné domácnosti s partnerem/kou a alespoň 1 dítětem ve věku 14 let a méně, N = 416 (jaro a podzim 2020), N = 413 (jaro 2021).

Note: Respondents living in the same household with a partner and at least 1 child aged 14 or under, N = 416 (spring and autumn 2020), N = 413 (spring 2021).

Graf 3: Stabilita způsobu zajištění péče o děti v úplných rodinách s alespoň jedním dítětem ve věku 14 let a méně, tři období omezení/uzavření školských zařízení, Česko (%)

Stability of childcare provision in two-parent families with at least one child aged 14 or under, 3 lockdowns, Czechia (%)

Zdroj: Šetření Současná česká rodina.

Source: Czech GGS-II Pilot and Czech GGS COVID Pilot – a Follow-Up Study.

Pozn.: N = 413 respondentů žijících ve společné domácnosti s partnerem/kou a alespoň 1 dítětem ve věku 14 let méně. Zajištění péče ve všech 3 sledovaných obdobích: kategorie „vždy“ znamená, že daná osoba/osoby zajišťovala/y péči ve všech 3 sledovaných obdobích; kategorie „většinou“ znamená daný způsob zajištění péče deklarovaný 2x za celkem tři sledovaná období; kategorie „různé kombinace“ znamená, že v každém období byla péče zajišťována jinak.

Note: N = 413 respondents living in the same household with a partner and at least 1 child aged 14 or under. Who provided care in the 3 periods monitored: the 'always' category means that the given person/persons provided care in all 3 periods monitored; the 'mostly' category means the given method of childcare was used in 2 of the 3 periods monitored; the category 'various combinations' means that person who provided care was different in each period.

i v běžném období neovlivněném pandemickou situací. Oba partneři dohromady se na zajištění celodenní péče ve všech třech lockdownech podíleli zhruba v každé 6. úplné rodině s menšími dětmi, necelá desetina rodin pak řešila zajištění péče vždy jinak než péčí ze strany rodičovského páru.

V necelé polovině rodin pak došlo ve způsobu zajištění péče mezi sledovanými časovými úseky k nějakým změnám, nicméně převažující model péče zajišťované dominantně ženou případně oběma partnery dohromady je patrný také zde („většinou žena“ v tomto případě znamená, že z páru pouze žena zajišťovala celodenní péči v průběhu dvou lockdownů z celkových tří, analogicky pro ostatní kategorie).

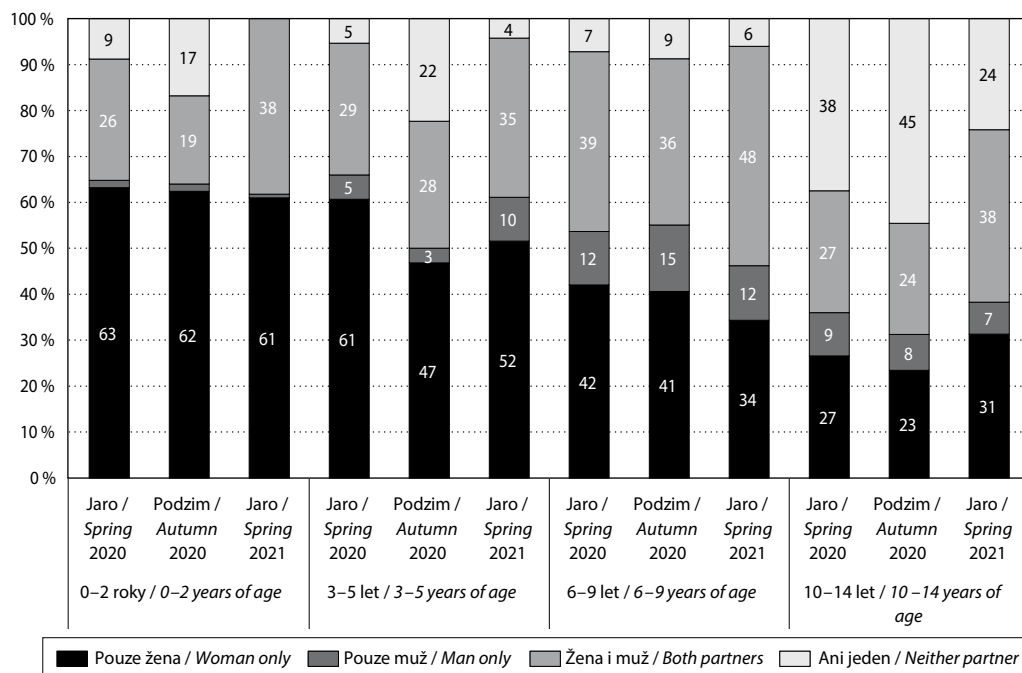
Při uvažování o modelech péče v extrémních vnějších podmínkách nemůžeme opominout podrobnější pohled na možné rozdíly v důsledku dvou charakteris-

tik, které péči v rodinách do značné míry diferencují jak z hlediska objemu, tak i způsobu zajištění – věk nejmenšího z dětí a ekonomická aktivita partnerů.

Zaměříme-li se nejprve na věk nejmladšího dítěte přítomného v domácnosti, je patrné, že i v době výrazných omezení či úplné uzavírky školských zařízení se ve způsobu zajištění péče replikuje model dominantní celodenní mateřské péče o nejmenší děti (zde až do 4 let věku, graf 4). Ten je v české společnosti úzce spojen s dlouhodobým přerušením ekonomické aktivity matek po dobu rodičovské dovolené (možné čerpat až do 3. narození dítěte) nebo i déle při pobírání rodičovského příspěvku (i v současném flexibilním nastavení čerpání rodičovského příspěvku je možné jeho pobírání do 4. narození dítěte). Ve dvou třetinách rodin s nejmenším dítětem do 2 let věku tedy péči zajišťovaly výhradně ženy a tento model zůstal

Graf 4: Zajištění péče o děti v úplných rodinách s alespoň jedním dítětem ve věku 14 let a méně dle věku nejmladšího dítěte, tři období omezení/uzavření školských zařízení, Česko (%)

Childcare provision in two-parent families with at least one child aged 14 or under, by age of the youngest child, 3 lockdowns, Czechia (%)

Zdroj: Šetření Současná česká rodina.

Source: Czech GGS-II Pilot and Czech GGS COVID Pilot – a Follow-Up Study.

Pozn.: Respondenti žijící ve společné domácnosti s partnerem/kou a alespoň 1 dítětem ve věku 14 let a méně, N = 416 (jaro a podzim 2020), N = 413 (jaro 2021).

Note: Respondents living in the same household with a partner and at least 1 child aged 14 or under, N = 416 (spring and autumn 2020), N = 413 (spring 2021).

stabilní ve všech třech sledovaných obdobích. V ostatních rodinách se o celodenní péči nějakým způsobem dělili oba partneři, především na jaře 2021, kdy se zcela upozadila celodenní péče zajišťovaná někým jiným/jiným způsobem, zřejmě vlivem platných přísných omezení vč. omezení pohybu.

Převládající výhradně materská celodenní péče byla v rodinách s dětmi ve školkovém věku 3–5 let nejčastější v průběhu období 1. lockdownu na jaře 2020. V dalších dvou obdobích mírně oslabila a byla kompenzována buďto zajištěním péče mimo partnerský pár (podzim 2020, především vyšším zapojením prarodičů dětí) a vyšším zapojením mužů v modelu sdílené péče především v posledním sledovaném období jara 2021. Tento model je patrný také u dětí mladšího i staršího školního věku, kde byla deklarována výhradně materská péče v méně než polovině

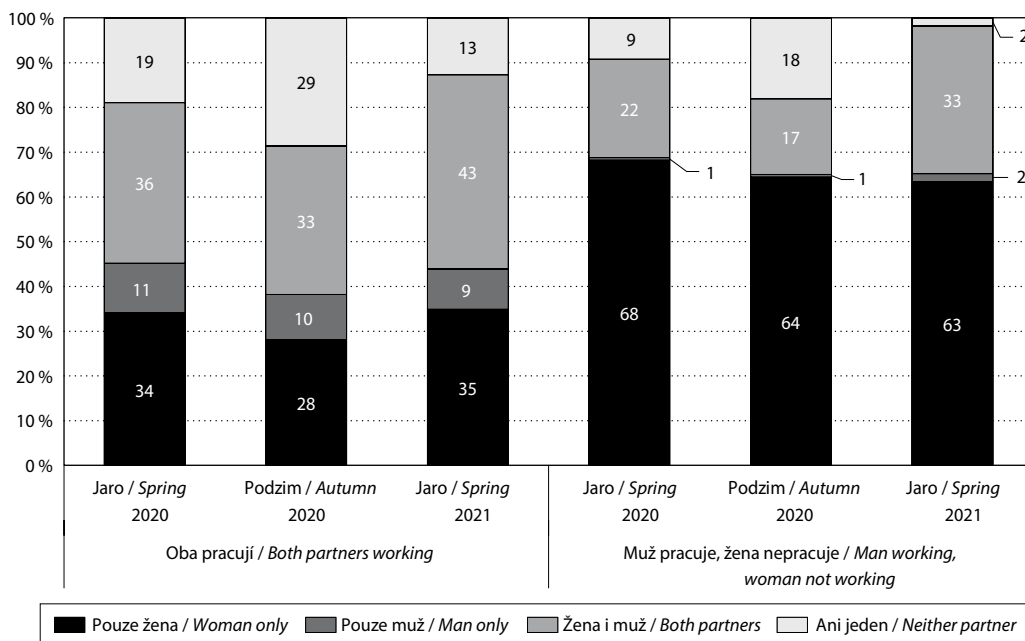
rodin a byla nahrazena modelem společného zajištění péče oběma partneři (především u mladších školních dětí) a zajištěním péče jinak než primárně ze strany rodičů/partnerů (u starších školních dětí).

Výhradní celodenní péče ze strany žen byla logicky výrazně dominantním modelem zajištění péče v párech, kde muž byl ekonomicky aktivní a žena nikoli (Graf 5). Dvě třetiny rodin měly takto rozvrženou péči mezi partneři ve všech třech sledovaných obdobích. V každé páté rodině se na péči v omezeních roku 2020 podíleli oba partneři, na jaře 2021 tento model fungoval ve třetině rodin s pracujícím mužem a nepracující ženou. Z dat však nelze odvodit, zda a jak se objem péče lišil pro každého z partnerů.

Podstatné je, že z rodičovského páru pouze žena zajišťovala celodenní péči o dítě/děti také v každé třetí rodině, ve které pracují oba partneři, a tento podíl se

Graf 5: Zajištění péče o děti v úplných rodinách s alespoň jedním dítětem ve věku 14 let a méně dle ekonomické aktivity partnerů, 3 období omezení/uzavření školských zařízení, Česko (%)

Provision of childcare in two-parent families with at least one child aged 14 or under by economic activity of partners, 3 lockdowns, Czechia (%)

Zdroj: Šetření Současná česká rodina.

Source: Czech GGS-II Pilot and Czech GGS COVID Pilot – a Follow-Up Study.

Pozn.: Respondenti žijící ve společné domácnosti s partnerem/kou a alespoň 1 dítětem ve věku 14 let a méně, N = 416 (jaro a podzim 2020), N = 413 (jaro 2021).

Note: Respondents living in the same household with a partner and at least 1 child aged 14 or under, N = 416 (spring and autumn 2020), N = 413 (spring 2021).

ve sledovaných obdobích výrazněji neměnil. V každé desáté rodině dvou pracujících partnerů převzal výhradní péči muž, z dílčích informací lze dovodit, že to bylo především v partnerstvích se staršími dětmi nad 10 let věku. S postupně snižující se velikostí vzorku však nelze dělat podrobnější analýzy.

Ve třetině rodin pracujících partnerů péči zajišťoval muži i žena, tento podíl opět vzrostl na více než 40 % v době nejpřísnějších opatření na jaře 2021. Zbývající páry se spoléhaly na jiný způsob zajištění péče, především na podzim 2020.

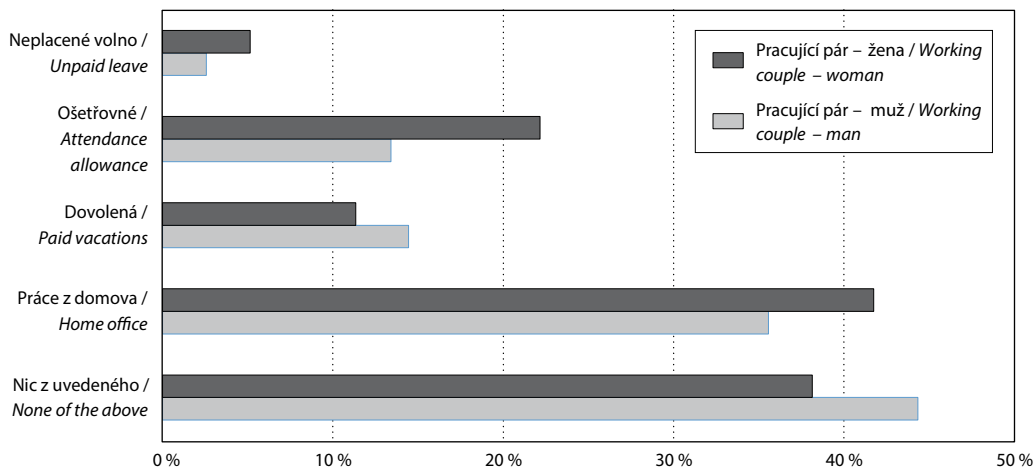
V období nejpřísnějších omezení na jaře 2021 byla do navazujícího dotazníku přidána otázka⁶⁾ na způ-

sob, jakým pracující partneři kombinují práci s péčí o děti v domácnosti. Páry, kde oba z partnerů pracovali, využívaly ke zvládnutí práce a péče nejčastěji práci z domova (Graf 6). Muži nejčastěji uváděli, že ke kombinaci práce a péče nevyužili žádnou z nabízených možností. Také pracující ženy v téměř 40 % případů deklarovaly, že nevyužily ani jednu z nabízených možností, přestože to byly velmi často právě ony, kdo z partnerského páru zajišťoval celodenní péči o děti (z pracujících dvojic, kde zajišťovala péči o děti pouze žena, nevyužívaly ženy ani jeden z možných institutů v téměř třetině případů). Ženy z pracujících párů využívaly často také možnosti čerpání ošetrového.

6) Znění otázky: „Využíváte pro kombinaci práce a zajištění péče o děti v době současného lockdownu vy a/nebo Váš partner některé z následujících možností?“ Možnost odpovědět „Ano“ – „Ne“ na každou z uvedených možností: práce z domova (home office); ošetrování člena rodiny (OČR, tzv. ošetrovačka); dovolená; neplacené volno; nic z výše uvedeného; netýká se, bez ekonomické aktivity.

Graf 6: Způsoby kombinace práce a péče v domácnostech se dvěma pracujícími partnery a alespoň jedním dítětem ve věku 14 let a méně, období omezení/uzavření školských zařízení na jaře 2021, Česko (%)

Work-care combinations in households with two working partners and at least one child aged 14 or under, spring 2021 lockdown, Czechia (%)

Zdroj: Šetření Současná česká rodina – follow-up.

Source: Czech GGS COVID Pilot – a Follow-Up Study.

Pozn.: Domácnosti s alespoň 1 dítětem ve věku 14 let a méně, kde oba partneři pracují (N = 194). Ošetřovné: pro dobu epidemie onemocnění Covid-19 bylo zavedeno tzv. krizové ošetřovné pro zaměstnance, který nemohl vykonávat práci z důvodu péče o dítě mladší 10 let v době uzavření školy/dětského zařízení. Bylo umožněno neomezené střídání se v péči o dítě s jednou osobou a ode dne 1.3.2021 vzrostla vypláčená částka navýšením redukováného denního vyměřovacího základu ze 70 % na 80 %.

Note: Households with at least 1 child aged 14 or under where both partners are working (N = 194). Attendance allowance: For the duration of the Covid-19 epidemic, an emergency 'attendance allowance' was introduced for employees who were not able to work because they had to care for a child under the age of 10 while schools/childcare facilities were closed. It was possible to take unlimited turns of one person caring for a child at a time, and from 1 March 2021 the amount paid increased by increasing the reduced daily assessment base from 70% to 80%.

FAKTORY POSILUJÍCÍ VÝHRADNÍ PÉČI ZE STRANY ŽEN

Deskriptivní část analýzy ukázala, že modely zajištění péče o menší děti se v obdobích společenských uzávěr odlišovaly jak vzhledem k věku dětí, tak s ohledem na pracovní zapojení partnerů. Protože jsou tyto dvě proměnné spolu často korelované, další část analýzy nabízí komplexní pohled, který zohledňuje také další podstatné sociodemografické charakteristiky párů, které mohou ovlivňovat způsob dělby a zajištění péče v rodinách. Pomocí 3 modelů binární logistické regrese (každý pro 1 období lockdownu) sledujeme šanci, že z partnerského páru zajišťovala péči výhradně žena, a také to, jak na ni působí následující charakteristiky: věk ženy, počet dětí v rodině a věk nejmladšího z nich, vzdělání partnerů a jeho homogie, formy partnerského soužití. To vše při kontrole ekonomické aktivity páru.

Výsledky ukazují, že především během první uzávěry klesala šance, že bude výhradní pečovatelkou

žena, společně s jejím věkem a vzděláním, protože vysokoškolsky vzdělané ženy měly oproti těm se středním vzděláním s maturitou šanci stát se výlučnou pečovatelkou výrazně nižší (Tab. 1). Zajímavé však je, že v párech, kde měla žena vyšší vzdělání než její partner, měla také více než čtyřnásobnou šanci stát se výlučnou pečovatelkou právě ona oproti párům, které byly z hlediska vzdělanostní úrovně vyrovnané. Za tím je zřejmě možné hledat častější vyšší flexibilitu pracovních pozic vážící se k vyššímu vzdělání. Naopak ostatní charakteristiky rodiny, především počet a stáří dětí, ale ani typ partnerství, nevykazovaly významný efekt, což však může být ovlivněno menší velikostí analyzovaného souboru.

V dalších dvou lockdownech na podzim roku 2020 a na jaře 2021 již není patrný ani významný vliv vzdělání. Přetrvává pouze snižující se šance výhradní péče ženy spolu s jejím věkem a vliv socioekonomické situace partnerů (Tab. 1).

Tab. 1: Šance (Exp(B)), že péči o děti v úplných rodinách s alespoň jedním dítětem ve věku 14 let a méně zajišťovala pouze žena, tři období omezení/uzavření školských zařízení, Česko

Odds (Exp(B)) that childcare in a two-parent family with at least one child aged 14 or under was provided by the woman only, 3 lockdowns, Czechia

	JARO / SPRING 2020			PODZIM / AUTUMN 2020			JARO / SPRING 2021		
	B	Exp B	95 % C.I. of Exp B	B	Exp B	95 % C.I. of Exp B	B	Exp B	95 % C.I. of Exp B
Věk ženy (spojitá) / Age of the woman (cont.)	-0,055	0,95	0,91–0,99	-0,063	0,94	0,90–0,98	-0,032	0,97	0,93–1,01
Počet dětí v domácnosti / Number of children in the household									
1 (ref.)		1			1			1	
2	0,440	1,55	0,93–2,59	0,156	1,17	0,70–1,96	0,037	1,04	0,64–1,69
3 a více / 3 or more	0,474	1,61	0,82–3,14	0,534	1,71	0,87–3,36	-0,048	0,95	0,50–1,83
Věk nejmladšího dítěte v domácnosti (roky) / Age of the youngest child in the household (years)									
0–5	0,683	1,98	0,94–4,17	0,146	1,16	0,53–2,51	0,406	1,50	0,73–3,09
6–9	0,435	1,55	0,75–3,17	0,528	1,70	0,81–3,56	-0,117	0,89	0,43–1,83
10–14 (ref.)		1			1			1	
Nejvyšší dokončené vzdělání ženy / Educational attainment – woman									
Základní / Střední bez maturity / Primary / Secondary without the school-leaving exam	1,141	3,13	0,90–10,93	0,863	2,37	0,68–8,22	0,515	1,67	0,50–5,60
Střední s maturitou (ref.) / Secondary with the school-leaving exam		1			1			1	
Vysokoškolské vč. VOŠ / Tertiary	-1,164	0,31	0,11–0,93	-0,586	0,56	0,19–1,61	-0,485	0,62	0,21–1,77
Nejvyšší dokončené vzdělání muže / Educational attainment – man									
Základní / Střední bez maturity / Primary / Secondary without the school-leaving exam	-0,533	0,59	0,21–1,63	0,329	1,39	0,51–3,80	0,535	1,71	0,63–4,64
Střední s maturitou (ref.) / Secondary with the school-leaving exam		1			1			1	
Vysokoškolské vč. VOŠ / Tertiary	0,403	1,50	0,44–5,08	0,624	1,87	0,56–6,26	0,058	1,06	0,32–3,46
Vzdělanostní homogamie / Educational homogamy									
Muž i žena stejné vzdělání (ref.) / Man and woman with the same educational attainment		1			1			1	
Muž vyšší vzdělání než žena / Man's education higher than the woman's	-0,514	0,60	0,18–2,00	-0,548	0,58	0,17–1,94	-0,285	0,75	0,23–2,46
Žena vyšší vzdělání než muž / woman's education higher than the man's	1,458	4,30	1,16–15,90	1,151	3,16	0,86–11,58	0,373	1,45	0,41–5,14
Typ partnerství / Partnership									
Manželství (ref.) / Marriage		1			1			1	
Nesezdané soužití / Cohabitation	0,399	1,49	0,88–2,53	0,048	1,05	0,62–1,77	-0,001	1,00	0,61–1,65
Ekonomická aktivita páru / Economic activity of the couple									
Oba pracující / Both working		1			1			1	
Muž pracující, žena nepracující / Man working, woman not working	1,060	2,89	1,63–5,09	1,423	4,15	2,32–7,43	0,935	2,55	1,48–4,37
Jiná / Other	-0,182	0,83	0,27–2,53	0,072	1,07	0,36–3,26	-1,153	0,32	0,09–1,07
Konstanta / Constant	0,771	2,16		0,776	2,17		0,444	1,56	
N	412						408		

Zdroj: Šetření Současná česká rodina.

Source: Czech GGS-II Pilot and Czech GGS COVID Pilot – a Follow-Up Study.

Pro podrobnější analýzu vlivu socioekonomické situace páru a především pracovních podmínek na uspořádání péče v situaci vymykající se standardně využívaným modelům byly dále sledovány vybrané pracovní podmínky partnerů, a to především s akcentem na možnosti pracovní flexibility⁷⁾. Je důležité zdůraznit, že byly dotazovány pracovní podmínky za běžné situace, které tedy mají jistý potenciál charakterizovat obecnější nastavení pracovních podmínek, nikoli pouze reflektovat pandemickou situaci. Z grafu 7 je patrné, že to, co ovlivňovalo šanci výhradní péče ze strany žen v páru, byla míra pracovní flexibility, kterou především ženy disponovaly. Zároveň se zdá, že v čase došlo k jistému posunu od důrazu na ad hoc flexibilitu vyjednávanou na úrovni jednotlivce k flexibilitě zakotvené v obecnějších pracovních podmínkách. V průběhu lockdownu na jaře 2020 měly ženy, jejichž pracovní pozice neumožňovala vyjednat si individuální úpravu pracovní doby z osobních či rodinných důvodů, 2,4 krát vyšší šanci zastávat roli výhradní pečovatelky v páru oproti ženám, které touto možností disponovaly. Také v těch párech, kde nebylo běžné, aby partner pracoval někdy z domova, byla šance na výlučnou péči ženy dvojnásobná oproti párům,

kde muž z domova někdy pracoval. Během podzimního lockdownu 2020 ani jedna z těchto podmínek způsob zajištění péče nediferencovala, ale ukázalo se, že pokud něco přispívá k tomu, že péči zajišťovala výhradně žena, byla to především její flexibilní pracovní doba. Ženy s flexibilní pracovní dobou měly více než dvojnásobnou šanci, že budou o děti pečovat výhradně ony, oproti ženám pracujícím na pozicích s pevně stanoveným začátkem a koncem pracovní doby. V okamžiku opakovaného uzavření zařízení péče o děti tedy již nesehrávaly důležitou úlohu individuální možnosti vyjednat si flexibilitu, ale spíše její systematické ukotvení v pracovních podmínkách. V podmínkách přesunu výrazného podílu zaměstnanců na home office již nediferencovaly ani možnosti práce z domova v páru. Ani v jednom období pak nebyl shledán žádný vliv v závislosti na tom, zda partneri pracují ve státním nebo soukromém podniku. Všechny výše uvedené odlišnosti se pak oslabily v případě posledního, nejpřísnějšího lockdownu na jaře roku 2021, kdy již žádná ze sledovaných charakteristik zaměstnání nediferencovala sledovanou šanci výhradní péče ze strany ženy. Z tohoto důvodu zde uvedené výsledky nejsou za období jara 2021 prezentovány.

7) Kompletní výsledky modelů binární logistické regrese se zahrnutím flexibilních možností práce jsou k dispozici na vyžádání u autorů textu, z důvodu maximálního rozsahu textu jsou uvedeny pouze výsledky za hlavní studované proměnné.

Graf 7: Vliv vybraných pracovních podmínek na šanci, že v domácnostech se dvěma pracujícími partnery a alespoň jedním dítětem ve věku 14 let a méně zajišťovala celodenní péči pouze žena, dvě omezení v roce 2020, Česko (Exp(B))

Effect of selected working conditions on the odds that in households with two working partners and at least one child aged 14 or under, only the woman provided full-time care, two lockdowns in 2020, Czechia, Exp(B) and 2015–2019

a) jarní / spring lockdown 2020

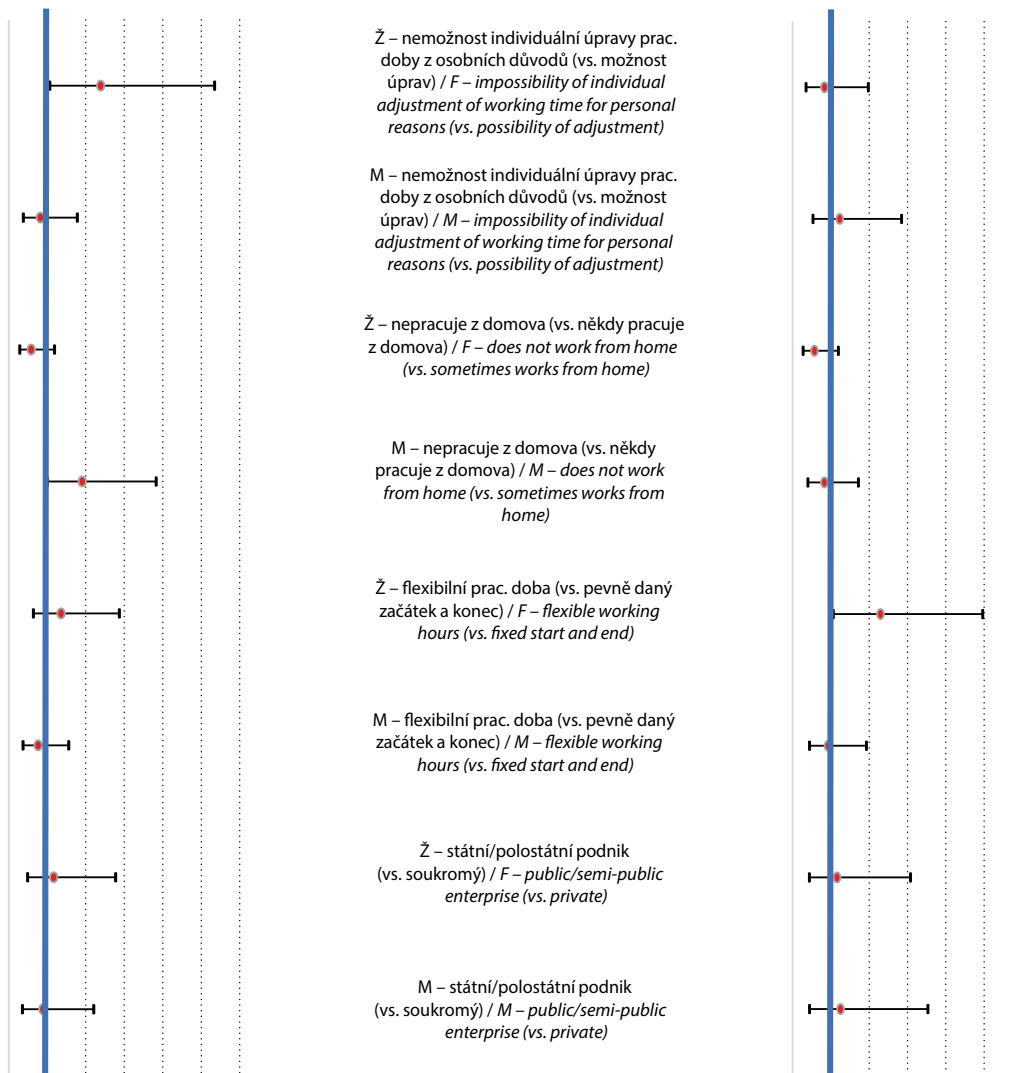
b) podzimní / autumn lockdown 2020

Exp(B) a 95 % interval spolehlivosti / Exp(B) and 95% C.I.

Exp(B) a 95 % interval spolehlivosti / Exp(B) and 95% C.I.

0 1 2 3 4 5 6

0 1 2 3 4 5 6

Zdroj.: Setření Současná česká rodina.

Source: Czech GGS-II Pilot and Czech GGS COVID Pilot – a Follow-Up Study.

Pozn.: V modelech binární logistické regrese byly vždy kontrolovány proměnné: věk ženy, nejvyšší ukončené vzdělání (ženy, muže, vzdělanostní homogamie páru), počet dětí a věk nejmladšího z nich, typ partnerského soužití.

Note: In the binary logistic regression models, the following variables were always controlled: woman's age, educational attainment (women, men, educational homogamy of the couple), number of children and the age of the youngest child, type of cohabitation.

DISKUSE

Zajištění péče o děti bylo v době opakovaného uzavírání školských zařízení v důsledku pandemie Covid-19 vystaveno podmínkám, které v novodobé historii Česka rodiny dosud nezažily. Bylo možné uvažovat, že genderová dělba neplacené práce a péče může vlivem těchto nestandardních okolností směřovat k posílení egalitárních prvků, nebo naopak, že nestandardní situace posílí genderově konzervativní dělbu neplacené práce nebo posun k rovnoměrnějšímu dělení rolí může být pouze částečný při stále dominantní péči ze strany žen, a to především ve společnostech s genderově konzervativním nastavením dělby péče. V Česku nemůžeme v současnosti hodnotit posun samotný, neboť chybí podrobná panelová data, která by měřila dělbu genderových rolí před a v průběhu pandemie u stejných párů. Co však můžeme konstatovat z podrobného výzkumu realizovaného v průběhu pandemických vln je, že i přes to, že v části rodin se na péči o děti v době lockdownů podíleli oba partneři, dominují v české společnosti modely péče zajišťované výhradně ženami. Tento model péče navíc byl poměrně stabilní v průběhu všech 3 velkých uzávěr a pokud došlo k jeho proměně, tak spíše směrem k vyššímu zapojení pečovatelských mimo rodičovský (partnerský) pár.

Výsledky ukazují, že péči o děti v domácnosti přebírala z páru pouze žena nejen tam, kde byly děti malé a kde žena v tu dobu nepracovala, ale také v rodinách, kde pracovali oba partneři (zhruba ve třetině takových rodin zajišťovala péči pouze žena v průběhu všech tří sledovaných lockdownů). Podrobnější modely pak ukazují, že šance být v páru jedinou pečovatelkou není vedle samotné socio-ekonomické situace ovlivněna ani tak kompozicí domácnosti (tedy počtem a věkem dětí, formou partnerského soužití), ale vzděláním ženy a možnostmi flexibility její, ale částečně také partnerovy pracovní pozice.

Šance být jedinou pečovatelkou v páru významně klesala u vysokoškolaček, avšak v těch partnerstvích, kde měly ženy vyšší vzdělání než partner, tato vzdělanostní nerovnost naopak přispívala k vyšší šanci nerovné dělby zajištění péče. Nedostupnost možnosti flexibilních úprav práce (a to ať nemožnost práce z domova u mužů, tak nemožnost individuální úpravy pracovní doby z osobních důvodů u žen) také posilovala nerovnou dělbu pečovatelských závazků. V pozdějších

pandemických vlnách paradoxně naopak možnost využívat flexibilní pracovní dobu u žen zvyšovala jejich šanci, že vedle toho budou zastávat také jako jediné z páru pečovatelskou roli v případě nestandardní situace v podobě uzavření školských zařízení.

Zdokumentování toho, jakým způsobem partneři v rodinách s menšími dětmi zajišťovali celodenní péči o děti v situaci, kdy se z důvodu uzavření škol a školských zařízení rozpadly do té doby nastavené a realizované modely práce a péče, je důležité nejen z krátkodobého, ale i z dlouhodobého hlediska. Způsob zajištění nezbytné péče v nezvyklých situacích může nejen tlumit nebo naopak zesilovat dlouhodobější dopady uzavření škol na děti i rodiny, ale také na šance žen na pracovním trhu a v neposlední řadě také na duševní pohodu a kvalitu vztahů v rodině včetně kvality vztahu partnerské diády a jeho stabilitu.

Již výsledky výzkumů před obdobím pandemie Covid-19 ukazovaly na genderově podmíněný dopad nerovnosti v domácích pracích na stabilitu vztahů (např. *Lively – Steelman – Powell*, 2010, *Oláh – Gähler* 2014). Například švédská studie ukázala, že ženy, které deklarují větší podíl na výkonu domácích prací, jsou méně často spokojené se svým vztahem a častěji uvažují o rozchodu a tyto svazky se také častěji rozpadají (*Ruppner – Brandén – Turunen*, 2018). Konflikt rolí se v případě žen prohloubil právě v situaci pandemie v důsledku nárůstu povinností a práce v domácnosti a péče o děti (*Adisa – Aiyenitaju – Adekoya*, 2021).

Pokles partnerské a rodinné spokojenosti v době pandemie Covid-19 zaznamenaly jak zahraniční studie (např. *Möhring et al.*, 2021; *Huebener et al.*, 2021), tak i první české výsledky, které hovoří o výrazném zhoršení kvality partnerských vztahů v době probíhající pandemie (*Zvoníček – Fučík – Kreidl*, 2022). *Höhne* (2022) dokumentuje obecný pokles životní spokojenosti a duševní pohody v průběhu pandemie mezi prosincem 2020 a dubnem 2021, a to převážně u mladých lidí do 30 let, na kterém se nepříznivě projevovala zhoršená příjmová úroveň a u rodin s dětmi do 15 let pak právě obtížné skloubení pracovních a rodinných povinností vlivem nutnosti zajistit péči a vzdělávání dětí. *Sladká a Kreidl* (2022) v českém kontextu navíc poukázali na to, že v průběhu pandemie Covid-19 se na zhoršení kvality partnerského vztahu projevovala negativně také práce z domova, resp. zvýšený konflikt mezi pracovními a rodinnými povinnostmi,

kteří ji často doprovázel. Ve výsledku tak lidé, kteří často zažívali konflikt mezi prací a rodinou, také častěji uvažovali o rozchodu se svým partnerem (Sladká – Kreidl, 2022). To odpovídá dřívějším výsledkům, které poukazují na fakt, že flexibilita práce nemusí vždy nutně vést ke snadnějšímu zvládnutí rodinných povinností a že práce z domova ve skutečnosti mů-

že naopak zvyšovat hladinu konfliktu mezi pracovní a rodinnou sférou (Michel et al., 2011). Naopak posílení egalitární dělby práce a péče vedlo podle výzkumů k větší spokojenosti mezi partnery (Hašková et al., 2022), což může mít sekundárně vliv na větší odolnost a stabilitu partnerství a rodin v situaci krize nebo výrazné změny společenských podmínek.

Literatura

- Aassve, A. – Fuochi, G. – Mencarini, L. – Mendola, D. 2015. What is your couple type? Gender ideology, housework-sharing, and babies. *Demographic Research*, 32(1), s. 835–858. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.32.30>.
- Adisa, T. A. – Aiyenitaju, O. – Adekoya, O. D. 2021. The Work–Family Balance of British Working Women during the COVID-19 Pandemic. *Journal of Work-Applied Management*, 13(2), s. 241–260. <https://doi.org/10.1108/JWAM-07-2020-0036>.
- Bianchi, S. – Milkie, M. – Sayer, L. – Robinson, J. 2000. Is anyone doing the housework? Trends in the gender division of household labor. *Social Forces*, 79(1), s. 191–228. <https://doi.org/10.2307/2675569>.
- Biroli, P. – Bosworth, S. – Della Giusta, M. – Di Girolamo, A. – Jaworska, S. – Vollen, J. 2021. Family Life in Lockdown. *Frontiers in Psychology*, 2021(12), 687570. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.687570>.
- Bünning, M. 2020. Paternal part-time employment and fathers' long-term involvement in child care and housework. *Journal of Marriage and Family*, 82(2), s. 566–586. <https://doi.org/10.1111/jomf.12608>.
- Bünning, M. – Hipp, L. – Munnes, S. 2020. *Erwerbsarbeit in Zeiten von Corona*. [Employment in times of Corona]. WZB Ergebnisbericht, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), Berlin. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/10419/216101>.
- Craig, L. – Churchill, B. 2021. Dual-earner parent couples' work and care during COVID-19. *Gender Work Organ.* 28(S1), s. 514–527. <https://doi.org/10.1111/gwao.12497>.
- Del Boca, D. – Oggero, N. – Profeta, P. – Rossi, M. 2020. Women's and men's work, housework and childcare, before and during COVID-19. *Review of Economics of the Household*, 18, s. 1001–1017. <https://doi.org/10.1007/s11150-020-09502-1>.
- Dotti Sani, G. M. – Treas, J. 2016. Educational gradients in parents' child-care time across countries, 1965–2012. *Journal of Marriage and Family*, 78(4), s. 1083–1096. <https://doi.org/10.1111/jomf.12305>.
- Farré, L. – Fawaz, Y. – González, L. – Graves, J. 2022. Gender Inequality in Paid and Unpaid Work During Covid-19 Times. *Review of Income and Wealth*, 68, s. 323–347. <https://doi.org/10.1111/roiw.12563>.
- Fauser, S. 2019. Time availability and housework: The effect of unemployment on couples' hours of household labor. *Social Science Research*, 83, 102304. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2019.04.017>.
- Fodor, É. – Gregor, A. – Koltai, J. – Kováts, E. 2021. The impact of COVID-19 on the gender division of childcare work in Hungary. *European Societies*, 23(sup1), S95–S110, DOI:10.1080/14616696.2020.1817522.
- Geist, C. – Cohen, P. N. 2011. Headed toward equality? Housework change in comparative perspective. *Journal of Marriage and Family*, 73, s. 832–844. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2011.00850.x>.
- Gough, M. – Killewald, A. 2011. Unemployment in families: The case of housework. *Journal of Marriage and Family*, 73(5), s. 1085–1100. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2011.00867.x>.
- Grossmann, J. – Münich, D. 2022. *Nezaměstnanost v období COVID-19*. IDEA ANTI COVID-19. https://idea.cerge-ei.cz/files/Nezamestnanost/Nezamestnanost_v_období_covid-19_cerven_2022_0919.pdf (staženo 3.8.2022).
- Hank, K. – Steinbach, A. 2021. The virus changed everything, didn't it? Couples' division of housework and childcare before and during the Corona crisis. *Journal of Family Research*, 33(1), s. 99–114. <https://doi.org/10.20377/jfr-488>.
- Hašková, H. 2005. Pracující matky a genderové role ve výsledcích mezinárodního longitudinálního výzkumu. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 6(1), s. 22–27.
- Hašková, H. – Dudová, R. – Formánková, L. – Maříková, H. – Oates-Indruchová, L. – Švarcová, M. – Vohlídalová, M. 2022. Gender a změny v dělbě práce v domácnostech s dětmi v době pandemie covidu-19. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 58(4), s. 427–455. <https://doi.org/10.13060/csr.2022.025>.

- Hipp, L. – Bünning, M. 2021. Parenthood as a driver of increased gender inequality during COVID-19? Exploratory evidence from Germany. *European Societies*, 23(sup1), s. S658–S673. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1833229>.
- Höhne, S. 2017. Změny v čerpání rodičovského příspěvku v demografických souvislostech. *Demografie*, 59(1), s. 5–22.
- Höhne, S., 2022. Determinanty životní spokojenosti a materiálních životních podmínek v prvním roce pandemie covidu-19. *FÓRUM sociální politiky*, 16(2), s. 9–14. <https://doi.org/10.5817/SOC2022-32989>.
- Huebener, M. – Waights, S. – Spiess, C. K. – Siegel, N. A. – Wagner, G.G. 2021. Parental Well-Being in Times of Covid-19 in Germany. *Review of Economics of the Household*, 19(1), s. 91–122. <https://doi.org/10.1007/s11150-020-09529-4>.
- Chaloupková, J. 2005. Faktory ovlivňující dělbu domácí práce v českých domácnostech a hodnocení její spravedlnosti. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 41(1), s. 57–77. <https://doi.org/10.13060/00380288.2005.41.1.04>.
- Chaloupková, J. – Šalamounová, P. 2004. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. Sociologické studie 04:07. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Champeaux, H. – Marchetta, F. 2021. Couples in lockdown, „La vie en rose“? Evidence from France. *Études et Documents, Working Papers*, HAL. Dostupné z: <https://ideas.repec.org/p/hal/wpaper/hal-03149087.html>.
- Klímová Chaloupková, J. 2018. Rozdělení domácí práce a hodnocení jeho spravedlnosti v České republice: existují rozdíly mezi manželskými a nesezdanými páry? *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 54(4), s. 593–623. <https://doi.org/10.13060/00380288.2018.54.4.415>.
- Kreidl, M. 2010. Dochází v ČR ke konvergenci hodnotového profilu lidí žijících v manželství a nesezdaném soužití? *Sociální studia*, 7(4), s. 85–100. <https://doi.org/10.5817/SOC2010-4-85>.
- Kreyenfeld, M. – Zinn, S. 2021. Coronavirus and care: How the coronavirus crisis affected fathers' involvement in Germany. *Demographic Research*, 44(4), s. 99–124. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2021.44.4>.
- Kuchařová, V. – Barvíková, J. – Höhne, S. – Janurová, K. – Nešporová, O. – Palonciová, J. – Svobodová, K. – Vodivíková, L. 2019. *Česká rodina na počátku 21. století: Životní podmínky, vztahy a potřeby*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) a VÚPSV, v.v.i.
- Kuchařová, V. – Barvíková, J. – Höhne, S. – Nešporová, O. – Palonciová, J. – Vodivíková, L. 2020. *Zpráva o rodině 2020*. Praha: VÚPSV, v. v. i.
- Kulic, N. – Dotti Sanì, G. M. – Strauss, S. – Bellani, L. 2021. Economic disturbances in the COVID-19 crisis and their gendered impact on unpaid activities in Germany and Italy. *European Societies*, 23(sup1), S400–S416. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1828974>.
- Lively, K. J. – Steelman, L. C. – Powell, B. 2010. Equity, emotion, and household division of labor. *Social Psychology Quarterly*, 73(4), s. 358–379. <https://doi.org/10.1177/0190272510389012>.
- Menzel, A. – Miotto, M. 2020. *Rozdílné ekonomické dopady krize covid-19 na muže a ženy v Česku*. IDEA anti COVID-19. Dostupné z: https://idea.cerge-ei.cz/images/COVID/IDEA_Gender_dopady_covid-19_cerven_21.pdf.
- Michel, J. S. – Kotrba, L. M. – Mitchelson, J. K. – Clark, M. A. – Baltes, B. B. 2011. Antecedents of Work-Family Conflict: A Meta-Analytic Review. *Journal of Organizational Behavior*, 32(5), s. 689–725. <https://doi.org/10.1002/job.695>.
- MISSOC 2022. Mutual Information System on Social Protection in the EU and EEA, Table IV – Maternity/Paternity a Table IX – Family Benefits. Dostupné z: <https://www.missoc.org/missoc-database/comparative-tables/results/> (staženo 8.6.2022).
- Möhring, K. – Naumann, E. – Reifenscheid, M. – Wenz, A. – Rettig, T. – Krieger, U. – Friedel, S. – Finkel, M. – Cornesse, C. – Blom, A. G. 2021. The COVID-19 Pandemic and Subjective Well-Being: Longitudinal Evidence on Satisfaction with Work and Family. *European Societies*, 23 (sup1), S601–S617. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1833066>.
- Nešporová, O. 2005. *Harmonizace rodiny a zaměstnání. Rodiny s otci na rodičovské dovolené*. Praha: VÚPSV.
- Nešporová, O. 2006. Otcové pečující o děti formou rodičovské dovolené. *Demografie*, 48(3), s. 179–193.
- Nešporová, O. 2015. Flexibilní režim čerpání rodičovského příspěvku a slaďování rodičovství s placenou prací. *Fórum sociální politiky*, 9(6), s. 10–18.
- Nešporová, O. 2016. The initial years of motherhood and fatherhood as perceived by expectant parents: The division of care and paid work. *Social Studies*, 13(4), s. 9–25. <https://doi.org/10.5817/SOC2016-4-9>.
- Nešporová, O. 2020. Zkušenosti rodičů s otcovskou poporodní péčí. *Fórum sociální politiky*, 14(2), s. 32–36.
- OECD 2019a. OECD Family Database - LMF1.2.C. Maternal employment rates by age of youngest child, 2019 or latest available year. Dostupné z: <https://www.oecd.org/els/family/database.htm>.

- OECD 2019b. OECD Family Database Maternal employment rates by part-time/full-time status. Dostupné z: <https://www.oecd.org/els/family/database.htm>.
- Oláh, L. S. – Gähler, M. 2014. Gender equality perceptions, division of paid and unpaid work, and partnership dissolution in Sweden. *Social Forces*, 93(2), s. 571–594. <https://doi.org/10.1093/sf/sou066>.
- Paloncyová J. – Barvíková, J. – Kuchařová, V. – Psychlová, K. 2014. *Nové formy denní péče o děti v České republice*. Praha: VÚPSV, v. v. i.
- Proměny české společnosti 2016. Tisková zpráva „Jak Češi tráví čas? Volný čas hlavně u televize, přetrvává tradiční rozdělení rolí muže a ženy.“ SOÚ. Dostupné z: https://www.promenyceskespolecnosti.cz/tiskove_zpravy-detail.php?idPol=10.
- Ruppanner, L. – Brandén, M. – Turunen, J. 2018. Does Unequal Housework Lead to Divorce? Evidence from Sweden. *Sociology*, 52(1), s. 75–94. <https://doi.org/10.1177/0038038516674664>.
- Saxonberg, S. 2013. From Defamilialization to Degenderization: Toward a New Welfare Typology. *Social Policy and Administration*, 47(1), s. 26–49. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9515.2012.00836.x>.
- Sevilla, A. – Smith, S. 2020. Baby steps: the gender division of childcare during the COVID-19 pandemic. *Oxford Review of Economic Policy*, 36(Supplement_1), S169–S186. <https://doi.org/10.1093/oxrep/graa027>.
- Shafer, K. – Melissa, M. – Scheibling, C. 2020. The Division of Labour Before & During the COVID-19 Pandemic in Canada. *SocArXiv*. May 23. <https://doi.org/10.31235/osf.io/24j87>.
- Sirovátka, T. – Saxonberg, S. 2007. Re-familisation of the Czech family policy and its causes. *International Review of Sociology*, 17(2), s. 319–341. <https://doi.org/10.1080/03906700701357307>.
- Slabá, J. 2022. Vládní boj proti pandemii: přehled opatření vydaných v souvislosti s pandemií onemocnění covid-19 v Česku v letech 2020 a 2021. *Demografie*, 64(2), s. 175–196. <https://doi.org/10.54694/dem.0303>.
- Sladká, D. – Kreidl, M. 2022. Práce z domova, konflikty mezi prací a rodinou a kvalita partnerství v době pandemie covidu-19. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 58(4), s. 373–399. <https://doi.org/10.13060/csr.2022.024>.
- Steiber, N. – Berghammer, C. – Haas, B. 2016. Contextualizing the education effect on women's employment: A cross-national comparative analysis. *Journal of Marriage and Family*, 78(1), s. 246–261. <https://doi.org/10.1111/jomf.12256>.
- Stier, H. – Lewin-Epstein, N. 2007. Policy effects on the division of housework. *Journal of Comparative Policy Analysis*, 9(3), s. 235–259. <https://doi.org/10.1080/13876980701494657>.
- Štátná, A. 2019. Změny nastavení rodičovského příspěvku v Česku a jejich možný dopad na reprodukční chování. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 55(1), s. 31–60. <https://doi.org/10.13060/00380288.2019.55.1.447>
- West, C. – Zimmerman, D. H. 1987. Doing gender. *Gender and Society*, 1, s. 125–151. <https://doi.org/10.1177/0891243287001002002>.
- Zamarro, G. – Prados, M. 2021. Gender differences in couples' division of childcare, work and mental health during COVID19. *Review of Economics of the Household*, 19, s. 11–40. <https://doi.org/10.1007/s11150-020-09534-7>.
- Zamberlan, A. – Gioachin, F. – Gritti, D. 2021. Work less, help out more? The persistence of gender inequality in housework and childcare during UK COVID-19. *Research in Social Stratification and Mobility*, 73(2021), 100583. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2021.100583>.
- Zvoníček, T. – Fučík, P. – Kreidl, M. 2022. Partnership Satisfaction and Conflict among Czech Couples during the Pandemic-related Employment Insecurity. *Sociální studia / Social Studies* (online first), <https://doi.org/10.5817/SOC2022-20990>.

Data:

- Kreidl, M. – Štátná, A. – Kocourková, J. – Hamanová, J. – Zvoníček, T. – Slabá, J. – Beaupré, P. – Jablonski, W. – Koops, J. C. – Rijken, A. – Sturm, N. 2021a. Czech Harmonized Generations and Gender Survey-II Pilot. Version 0.3. Data obtained from the GGP Data Archive. <https://doi.org/10.57865/4W5V-3K95>.
- Kreidl, M. – Štátná, A. – Kocourková, J. – Džurová, D. – Hamanová, J. – Zvoníček, T. – Slabá, J. 2021b. Czech GGS COVID Pilot - a Follow-Up Study. Version 1. Data obtained from the GGP Data Archive. <https://doi.org/10.57865/K867-AH67>.

ANNA ŠŤASTNÁ

Vystudovala sociologii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a demografii na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. Od roku 2004 pracuje ve Výzkumném ústavu práce a sociálních věcí, v.v.i. v pracovní skupině rodinné politiky a od roku 2015 na katedře demografie a geodemografie PřF UK jako vědecká pracovnice. Ve svém výzkumu se zaměřuje na problematiku reprodukčního chování, plodnosti, na otázky rodinné politiky a skloubení pracovního a rodinného života.

SUMMARY

During the more than two years of the Covid-19 pandemic, families with children were significantly affected by measures aimed at social distancing. In Czechia, schools and other childcare services were repeatedly closed or had their operations severely limited, and the need to provide full-day care and education was left to families. This article examines the strategies couples used to provide childcare, with an emphasis on the issue of male involvement and the division of care between partners in the context of persistent gender-conservative attitudes regarding family role arrangements. The analyses are based on the most recent data from the Czech GGS Covid pilot survey collected between December 2020 and February 2021, with a follow-up in April 2021 to reflect on the impact of the Covid-19 pandemic. The results show that during the three major

lockdowns between spring 2020 and spring 2021, which were accompanied by school closures or the reduced operations of schools and related services, full-time care was significantly more likely to be provided by the woman in the couple alone, even if she was working as well as her partner. Women were more likely to use less favourable measures to combine work and care, such as taking unpaid leave or staying home due to the closure of childcare services and receiving the special childcare allowance (attendance allowance) instead. The odds of the woman becoming the sole carer in the couple decreased with her age and education level, and increased with the unavailability of flexible working hours. Paradoxically, however, the chances of the woman being the sole carer in the couple were also higher if she had a higher level of education than her partner and if she was able to arrange flexible working hours.

The 14th Conference of Young Demographers

The 14th Conference of Young Demographers was held at the Faculty of Science of Charles University on 8–10 February 2023. During these three days, the halls were filled with over 80 participants from different countries and institutions.

Like every year, the aim of the conference is to motivate early career scientists (mainly PhD students) and show them that demography is fun. The organisers always strive to keep the spirit of the conference pleasant and informal. The conference provides space to share research ideas in a relaxing and stress-free environment. Therefore, in addition to the traditional oral presentations, the organisers emphasise posters as a main presentation format and a popular way of presenting work in progress and getting feedback. According to the reactions of participants, this approach was successful again this year.

The conference was held in collaboration with the Association for Young Historical Demographers, and special thanks are owed to Louise Ludvigsen, Joris Kok, and Tim Riswick. Cooperation expanded this year to include the EAPS PhD Network, which aims to bring together PhD students in the field of population studies across Europe by (among other things) organising events for early career researchers and students.

Participants were welcomed at the faculty early Wednesday morning and, after registration, the conference began in a beautifully renovated lecture room. After a brief welcome and opening ceremony, the first session on data and methods began, moderated by *Adela Pola*. The first speaker was *Antonino Polizzi*, who gave a presentation on how to track a demographic transition with the indicator of lost fertility. Next, *Long Nguyen* presented a paper on monitoring international migration flows using origin-destination data based on Twitter user location. *Csaba Tóth* spoke about the driving forces behind population change and ageing in Central and Eastern Europe. The last presenter of the first session was

Niklas Ullrich, who discussed visualising, simplifying, and extending the decomposition of changes in life expectancy into ages of origin and ages of destination.

This was followed by the first poster session, where each participant first gave a two-minute presentation on their topic and invited others to come and discuss their poster. The thirteen posters addressed a wide range of topics such as the intergenerational mobility of Jews, maternal and post-retirement employment, assisted reproduction in Czechia, and the use of population projections in the field of social and health services.

After lunch, the second poster session was held, where ten posters were presented. Again, the topics varied considerably and participants discussed the relationship between structural changes in the labour market and increasing employment at older ages, women's labour in Denmark in the 19th century, diabetes care in Czechia, increasing stillbirth rates in Germany, educational background and fertility, and mapping attitudes towards migrant caravans in Mexico and the United States using social media data.

In the afternoon, there was a second oral session focused on health inequalities, moderated by *Anna Altová*. The first participant, *Joseph Harrison*, spoke about cancer incidence and survival amongst Pakistanis and Bangladeshis and their descendants in England and Wales. *Donata Stonkute* introduced the topic of an educational gradient in disability-free life expectancies across Europe. The last presenter, *Maria Gültzow*, discussed the role of labour market inequalities in explaining the gender gap in depression risk among older US adults.

The first day of the conference ended with a fun workshop called 'Share a Bite (of Your Research)'. The main motive was for participants to break free from modern technology and put their research on paper using crayons, markers, or highlighters. Afterwards, they all described their creations and presented their work with a different perspective to colleagues, which was very creative and enriching.

Thursday's programme was again very busy. In the morning, all participants gathered for the third poster session, where twelve posters were presented. The topics touched on a variety of areas; for example, participants had their horizons broadened by learning about the impact of religion on education-fecundity links in sub-Saharan Africa, about alternative measures for analysing the compression/expansion of morbidity, socioeconomic characteristics and their association with depression in Europe, infant mortality and international migration in Romania, contributory causes of death, and the use of demographic knowledge and its practical applications.

The second item of the programme was the third oral session on historical demography and migration, moderated by *Louise Ludvigsen*. The first presenter, *Kristina Thompson*, re-examined the social gradient in health in the Netherlands in the 19th century. *Inés Gil Torras* broadened our horizons on the historical roots of current cohabitation trends when she talked about pre-industrial family values. The last speaker, *Dorothee Beckendorff*, presented the results of her research on examining the links between climate change-induced migration and educational attainment in Chile.

After lunch, *Ryohei Mogi* moderated the fourth and final oral session on fertility. The first contribution, from *Samira Beringer*, focused on women's fertility intentions after a miscarriage. *Kuoshi Hu* introduced the topic of spatial variation in fertility change at the county level in China between 2000 and 2010. The last presenter, *Elena Bastianelli*, talked about change in the socioeconomic gradient in the dissolution of marriage and cohabitation.

The highlight of the second day of the conference was the keynote lecture given by *Daniele Vignoli* (Università degli Studi di Firenze). During his lecture called 'Economic Uncertainty and Family Life Courses in Europe', he presented many dimensions of uncertainty that affect fertility. For example, he talked about economic crises, the postponement of motherhood for education, housing issues, the influence of the media, and the effect of the recent COVID-19 pandemic. His lecture proved to be very popular, one sign of which is that the auditorium was filled almost to bursting.

Another fun activity followed, which was an event called the Luca Award. This was only the second time

this competition has been held and it is a continuation of last year's Ross Award. The content and the title of the competition change every year, as the winner of the previous year's competition comes up with a new idea. This year's competition required participants to present three slides of a presentation that they had not seen before within just two and a half minutes. Needless to say, this was a very entertaining and original competition that was enjoyed by everyone, not just the audience. Thursday's programme ended with an informal social evening during which the fun continued, and the conference's participants were able to get to know each other better and discuss both scientific and non-scientific topics.

The last day of the conference started with a second keynote lecture by *Ryohei Mogi* (University of Southern Denmark) entitled 'Career Talk: How to Survive and Enjoy Life as a Postdoc'. During the hour and a half lecture, he shared his post-doc experiences, pitfalls, and mistakes, and provided listeners with a lot of useful advice. This session was co-organised with the EAPS PhD Network and was therefore held in a hybrid format. The extensive discussion in the auditorium was thus also accompanied by questions from online participants who joined in from their homes and offices around the world.

The last point of the programme was the fourth poster session, during which 14 posters were displayed. The presenters introduced their research topics, such as nonattendance at screenings, the effect of school starting age on later life fertility and family formation, dating pools, childlessness in Belgium, cohabitation in Czechia, avoidable cancer mortality in Europe, and the link between happiness and health.

During the closing ceremony, the results of the competitions were announced. The prize for the best poster was won by *Ignacio Franco Vega*, whose original topic was the assessment of the effects of type and brand of condom in Lima. The award for the best presentation was received by *Maria Gültzow*. Finally, the jury gave the Luca Award to *Antonino Polizzi*, who did a great job with his blind presentation on women's participation in mammography and cervical cytology. Congratulations!

To summarise, the conference was attended by more than 80 participants and included 13 oral presentations, nearly 50 posters, and 2 keynote

lectures. Such a large conference could not have been held without the support of many people and organisations. We would like to thank the Department of Demography and Geodemography, the Vice-Dean of the Geographical Institute, and the entire Faculty of Science, Charles University, for supporting and making the conference possible. We would also like to thank our co-organisers: the Association for Young Historical Demographers and the EAPS PhD Network Steering Committee. Last but not least,

we would like to thank all our partners, sponsors, and supporters: European Society of Historical Demography, Radboud University, N. W. Posthumus Institute, European Association for Population Studies, Czech Statistical Office, SAS, and the Institute of Sociology of the Czech Academy of Sciences. Finally, we would like to invite everyone to the 15th Conference of Young Demographers, which will be held in Prague in 2024, probably again at the beginning of February.

Životní jubileum Borise Burcina^{*)}

Boris Burcin se narodil 3. ledna 1963 v Podbořanech. Je absolventem ekonomické a regionální geografie na Přírodovědecké fakultě UK v Praze. Začínal jako odborný pracovník na Federálním statistickém úřadu. Od roku 1990 pracuje jako vědecký pracovník Katedry demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty UK. Zabývá se demografickými prognózami, metodami demografické analýzy a vývojem úmrtnosti. Je autorem nebo spoluautorem řady odborných publikací a k jeho nejcitovanějším článkům patří *Demographic relevancy of increased use of assisted reproduction in European countries*¹⁾.

Při příležitosti kulatého životního jubilea jsme společně s časopisem Informace České geografické společnosti oslovili několik jeho kolegů s otázkou „**Na jaký zážitek ve spojitosti v Borisem Burcinem nejvíce vzpomínáte?**“

A Borisovi je už šedesát? No to by jeden neřekl ... jeho biologický věk rozhodně neodpovídá jeho vizáži a mentálně také nestárne. Vždy jsem vítal a stále vítám náhodná a někdy i záměrně vyhledávaná setkání s „dvojčaty“ – Tomášem (Kučerou) a Borisem na na-

šem geograficko-demografickém patře na Albertově 6. Byla to vždy buď legrace nebo odborná diskuze nebo

1) Kocourková, J. – Burcin, B. – Kučera, T. 2014. Demographic relevancy of increased use of assisted reproduction in European countries. *Reprod Health*, 37(11), s. 1–10. <https://doi.org/10.1186/1742-4755-11-37>.

*) Tento medailonek s přátelskými vzpomínkami na RNDr. Borise Burcina, Ph.D. byl rovněž publikován v časopise Informace České geografické společnosti (2023, 42(1), XX-XX) a byl sepsán na základě spolupráce výkonných redaktorů obou časopisů.

taková kultivována „drbárna“ anebo vše dohromady, nikdy to ale nebyla ztráta času. S Borisem lze smysluplně diskutovat o demografických problémech, ale stejně tak o sportu nebo kultuře. Mé nejsilnější vzpomínky na něj a zážitky s ním jsou však spojeny s prostředím mimo Albertov – uvedu tři obrazy, které mně v mysli okamžitě vyvstávají.

Především si velmi jasně vybavuji návštěvu obou dvojčat u nás v bytě v Los Angeles, kde jsem před dvaceti třemi roky pobýval s rodinou s podporou Fulbright stipendia na California State University Los Angeles. Tomáš s Borisem nás tam při jejich konferenčním pobytu na pár dní navštívili. Spali u nás v bytě a podnikli jsme několik společných výletů/exkurzí – především do Anza-Borego Desert State Park a Joshua Tree National Park, kde jsme se spolu toulali kalifornskými pouštěmi a obdivovali kaktusy a bizarní stromy Joshua. Při jednom mém neopatrném pohybu jsem si zapíchl trny kaktusu „jumping cholla“ do pravé ruky a vidím dodnes Borise, který soucítil s mojí bolestí.

Druhý obraz je mě setkání s Borisem v Amsterdamu, kde jsem po něm přebíral byt na pár dní stáže v Nizozemsku, kterou tam mnozí z Albertova absolvovali v 90. letech, a to díky spolupráci s tamní univerzitou a aktivitám prof. Petra Dostála. Vzpomínám, jak mi Boris velmi fundovaně a zapáleně předával zkušenosti, které ve městě a bytě nabral a které bylo dobré sdílet pro blaho mého pobytu.

Třetí obraz se pojí s výjezdem geografů a demografů na školení do Posázaví (někdy v 90. letech někde kolem hradu Šternberk), kde nám dr. Burcin zvyšoval počítačovou gramotnost a zejména nás vyučoval, jak psát ve WordPerfectu. Byl sám přesvědčen o tom, a přesvědčoval i nás, že WordPerfect zvítězí ve využití na Wordem a jeho výuka a naše píle tedy má veliký smysl. To se ale záhy ukázalo být pouhým zbožným přáním, WordPerfect alespoň v našem prostředí zmizel z povrchu zemského. Z toho plyne, že není prognóza jako prognóza ...

Jak řekl Charlie Chaplin – „to není žádné umění, být mladý, když nám je dvacet čtyři let“, přeji jistě i za mnohé další Borisovi to zralé mládí, zdraví, pracovní elán a pohodu a doufám, že se i mé obrazy s Borisem ještě brzy rozmnoží.

Dušan Drbohlav, Katedra sociální geografie
a regionálního rozvoje, PŘF UK

Borise si ze studií pamatuju jako rozvážného, bodrého zvolenského kluka mnoha zájmů, nejen sportovních. V několika odvětvích byl okresním přeborníkem. Zatímco jiní slovenští spolužáci během studia začali postupně přecházet do češtiny (aspoň v hovoru s „většinovými“ Čechy a našimi čtyřmi Vietnamci), Boris si svůj krásný středoslovenský jazykový etalon po celé studium zachoval. Jednou někdy na počátku 80. let jsme s Borisem na Albertově 6 dole u medvěda dlouze diskutovali na téma budoucnosti. Ne ve všem jsme se shodli a na mnoho témat jsme měli rozdílné pohledy. Byla to ale příjemná výměna názorů, nehádali jsme se, nefaulovali, nepřekřikovali. A co víc: Boris měl moji důvěru; cítil jsem, že s ním můžu velmi otevřeně diskutovat i o tématech tehdy velmi choulostivých. Hned tak s někým bych do podobného hovoru nešel.

Zdeněk Kukul, majitel společnosti Geotour

S Borisem jsme kolegové z Hlavního výboru České demografické společnosti a známe se jako kolegové ze dvou demografických kateder. Seznámila jsem se s ním již před mnoha lety především jako s jedním z tvůrců demografických prognóz, které jsme také na naší katedře vypracovávali. Měli jsme tedy s kolegy od nás možnost konzultovat s ním jeho názory na různé scénáře demografických projekcí. Pro mne byl vždy trochu přísný, možná až příliš akurátní. Rozhodně to ale nikdy nebylo špatně. Naopak, díky tomu vyprovokoval ostatní kolegy k dalším úvahám na diskutované téma. V rámci České demografické společnosti se Boris vždy zapojil do činnosti Hlavního výboru s novými nápady, které jsme se následně snažili dotáhnout do úspěšného konce. Když se řekne Boris Burcin, tak si v první řadě vybavím demografické projekce, které společně s Tomášem Kučerou počítají.

Jitka Langhamrová, vedoucí Katedry demografie,
FIS VŠE

Někdy na konci 90. let a možná i trochu dříve Boris Burcin spolu s Tomášem Kučerou dopočítali jednu ze svých prvních demografických prognóz. Potkal jsem Borise na chodbě právě ve chvíli, kdy na něj vykoukly první výsledky neuvěřitelného nárůstu počtu seniorů, poklesu počtu obyvatel v generaci 0–15 a obecně rychlé stárnutí populace v horizontu do roku 2030. Rychlé

mu došlo, co tyto výsledky znamenají pro společnost a její jednotlivé segmenty a vyšel ze dveří nadýchat se na chodbě čerstvého vzduchu. Následující asi tři dny byl toho zcela plný a všem na počkání vyprávěl, čeho se dopočítal a jaké dopady to bude mít na ekonomiku a společnost. Měl pravdu už tehdy, před 25 lety...

**Radim Perlín, Katedra sociální geografie
a regionálního rozvoje, PřF UK**

Zážitků s Borisem mám nespočet, a to v různých fázích mého života, nelze jednoduše vybrat jen jeden. Velmi výrazné vzpomínky mám dodnes z doby, kdy byl můj vyučující – jeho náročnost byla a stále je mezi studenty pověstná, a měl jsem tak logicky obavy, jak uspěji. Už od prvních hodin jsem však vycítil, že naše přístupy, často až „puntičkářské“, se ztotožňují, a poměrně rychle jsme k sobě našli cestu se vzájemným respektem, a to po celou dobu studia – ne náhodou tak byl Boris vedoucím mé bakalářské i diplomové práce. Posléze jsme se stali kolegy na katedře a začali spolupracovat i na jiné úrovni, ať už na různých projektech, publikační činnosti, při výuce, nebo v rámci České demografické společnosti. V této souvislosti se mi vybaví zážitek z konference ČDS, která se konala v Brně, kdy jsme jednou v podvečer dostali neskutečnou chuť na zmrzlinu... vyrazili jsme proto do centra, ale dlouho jsme nemohli narazit na stánek se zmrzlinou, až jsme skončili v jedné kavárně na Zelném trhu, kde jsme konečně uspokoili své chuťové buňky - myslím, že byla

úplně obyčejná čokoládová, ale v tu chvíli byla prostě nejlepší :) ... Borisi, děkuji za vše! Přeji Ti především pevné zdraví a nám oběma mnoho dalších společných zážitků.

**Luděk Šídlo, Katedra demografie a geodemografie,
PřF UK**

S Borisom Burcinom som sa prvýkrát stretol v roku 1988, keď sme spoločne absolvovali postgraduálne štúdium z demografie. On prišiel na postgraduál ako čerstvý absolvent vysokej školy, ja, hoci som od neho o niečo starší, ako začínajúci demograf. Odvtedy sme zostali v kontakte až do súčasnosti. Zo začiatku sme sa stretávali často, hlavne počas mojich pravidelných pracovných ciest do Prahy. Dnes sa osobne stretávame zriedka, v kontakte sme cez mail alebo telefón. Na osobné stretnutie však nevynecháme žiadnu príležitosť. Počas dlhých rokov, čo sa poznáme, som mal s Borisom možnosť viackrát spolupracovať, hlavne na rôznych prognózach alebo pri písaní spoločných článkov. Táto spolupráca bola pre mňa vždy prínosom. Najradšej však spomínam na naše prvé stretnutia zo začiatku 90. rokov. Boli sme mladí, prežívali sme dobu nových možností a výziev. Rozprávali sme sa o práci ale aj o veciach spoločenských a súkromných. Myslím, že práve tieto stretnutia boli základom pre naše priateľstvo.

**Boris Vaňo, Výskumné demografické centrum
INFOSTAT**

Životní jubileum Jitky Langhamrové

Dne 9. února oslavila narozeniny významná česká demografka a vysokoškolská pedagožka doc. Ing. Jitka Langhamrová, CSc. Jako svůj velký profesní vzor a člověka, který ji přivedl ke studiu demografie, vždy zmiňuje prof. Vladimíra Roubíčka. Proto také v roce 1981, po ukončení studia v oboru Ekonomická statistika na Fakultě národohospodářské Vysoké školy ekonomické v Praze, přijala nabídku ke studijnímu pobytu v Laboratoři demografie. Na samostatné Ka-

tedře demografie na Fakultě informatiky a statistiky působí Jitka Langhamrová již od jejího vzniku v roce 1990, od roku 2006 v pozici vedoucí katedry.

Jitka Langhamrová je členkou rady vědeckých organizací, aktivně se zapojuje do mezinárodní spolupráce a působí také ve výborech mezinárodních vědeckých konferencí. Na rozvoji a propagaci oboru demografie se nemalou měrou podílí také v rámci dlouholeté práce v Hlavním výboru České demografické spo-

lečnosti, kde působila nejen jako členka v Hlavním výboru, ale byla také předsedkyní a v současné době je místopředsedkyní České demografické společnosti.

ti. Je autorkou mnoha odborných publikací a článků v českých i zahraničních odborných časopisech, které se týkají důsledků stárnutí populace, úmrtnosti, lidských zdrojů a lidského kapitálu. Její práce přispěly k rozvoji české demografie a vzdělávání v této oblasti.

Jako vysokoškolská pedagožka se věnuje především výuce základů demografie a ekonomické demografii. Zajímá se o rozvoj moderních výukových metod a aktivně se podílí na přípravě nových studijních kurzů a programů. Nemalou měrou se zasloužila o vznik bakalářského a navazujícího magisterského oboru Ekonomická demografie, jichž je garantkou. Jitka Langhamrová si získala mezi studenty velkou oblibu díky svému osobnímu přístupu a vstřícnosti. Snaží se vytvořit pro studenty přátelské a podnětné prostředí, které podporuje kreativitu a rozvoj. U začínajících demografů aktivně napomáhá jejich zapojení do odborné činnosti a snaží se jim umožnit účast na konferencích a výzkumných projektech. Její snaha o rozvoj a podporu demografického oboru se projevuje nejen v akademické sféře, ale také v pomoci a podpoře dalších lidí, kteří se o tuto oblast zajímají.

Přejeme, ať jí energie, nadšení a elán vydrží co nejdéle! Ať se jí daří v práci i v osobním životě a ať jí nadále provází zdraví, štěstí a spokojenost.

Kolektiv Katedry demografie a Katedry statistiky
a pravděpodobnosti, FIS, VŠE

7. ročník soutěže České demografické společnosti o nejlepší kvalifikační práci v oboru demografie

V říjnu 2022 vyhlásila Česká demografická společnost, z.s. již sedmý ročník soutěže o nejlepší kvalifikační práci v oboru demografie. Do soutěže bylo možné přihlásit obhájené bakalářské, diplomové i doktorské práce z oboru demografie nebo jiných příbuzných oborů, tj. s tématem práce, které se věnuje populační problematice (např. z oborů sociologie, geografie, epidemiologie, ekonomie...), obhájených v akademickém roce 2021/2022.

Po minulém rekordním ročníku co do počtu přihlášených (19 soutěžících) bylo tentokrát do soutěže přihlášeno pouze 8 kvalifikačních prací. Naplno se tak i v této soutěži projevila skutečnost, že v proběhlém akademickém roce absolvoval demografii na dvou hlavních demografických pracovištích výrazně nižší počet studentů než v předchozích letech, což je částečně dáváno za příčinu i dopadům pandemie COVID-19 a narušení standardní doby i průběhu

studia. Do soutěže se tak zapojily 3 bakalářské a 5 diplomových prací; kategorie dizertačních prací zůstala neobsazena. S ohledem na pravidla soutěže se tak vyhlášovala pouze nejlepší bakalářská práce a tři nejlepší diplomové práce. Ocenění bylo spojeno s finanční odměnou a poukazem na roční předplatné časopisu Demografie. Vyhlášení výsledků proběhlo 15. prosince 2022 na pražském Albertově. Jednotliví autoři ještě předtím, než se dozvěděli výsledné pořadí, měli v krátkosti možnost za pomoci předem připravené prezentace představit svou práci ostatním účastníkům setkání a pokusit se získat tzv. Cenu publika pro nejlepší prezentaci. Níže přinášíme přehled oceněných prací a zdůvodnění hodnotící komise.

KATEGORIE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

1. místo – Karolína Skurčáková za práci „*Demografická dividenda a populační moment v Číně a Indii: Zhodnocení dosavadního průběhu a potenciální budoucí vývoj*“; práce obhájená na katedře demografie a geodemografie PŘF UK (vedoucí práce: RNDr. Klára Hulíková Tesárková, Ph.D.).

Ze zdůvodnění hodnotící komise: *Předmětem zkoumání bakalářské práce jsou pojmy demografická dividenda a populační setrvačnost, jejich vzájemné vazby, podmiňující faktory a role v procesu demografické revoluce. Potenciál demografické dividendy je posuzován kromě klasického indexu ekonomického zatížení i pomocí nově upravených indexů, které berou v potaz faktor zdraví a míru participace na trhu práce. Novým náhledem na porovnání těchto faktorů mezi dvěma populacemi je srovnávání hodnot ukazatelů v odlišném časovém okamžiku, ale ve stejné fázi demografického vývoje; diskutován je pravděpodobný vliv populačního momentu na sledované populace. Pozornost je zaměřena nejen na změny věkové struktury, ale i podmiňující faktory z oblasti ekonomické a sociální.*

KATEGORIE DIPLOMOVÉ PRÁCE

1. místo – Eva Waldaufová za práci „*Asistovaná reprodukce v Česku: sociodemografické souvislosti vybraných léčebných metod*“; práce obhájená na katedře demografie a geodemografie PŘF UK (vedoucí práce: PhDr. Mgr. Anna Štátná, Ph.D.).

Ze zdůvodnění hodnotící komise: *Vzhledem k rostoucím počtům dětí rozených díky asistované reprodukci bylo zpracování této problematiky velmi žádoucí. Autorka se chopila tématu velmi dobře, soubory anonymizovaných dat o ženách, které v České republice podstoupily v letech 2013–2018 některou z metod asistované reprodukce, a o rodičkách, které poskytl ÚZIS ČR, zpracovala vhodnými metodami. Zvládla úskalí srovnatelnosti dat za delší období, použila sofistikované metody, metoda binární logistické regrese je smysluplně vysvětlena a matematicky popsána a výborně interpretována. Při interpretaci se nedopouští chyb. Práce je i po jazykové stránce dobře zvládnutá. Tabulky a grafy jsou vynikající kvality a vhodně ilustrují zjištěné výsledky. Oceňujeme vlastní pohled autorky na studovanou problematiku.*

2. místo – Tereza Havelková za práci „*Současný stav a perspektivy vývoje kapacit pobytových sociálních služeb pro seniory v SO ORP Kraje Vysočina*“; práce obhájená na katedře demografie a geodemografie PŘF UK (vedoucí práce: RNDr. Luděk Šídlo, Ph.D.).

Ze zdůvodnění hodnotící komise: *Téma je aktuální, užitečné pro praxi. Pomocí modelových projekcí vývoje počtu osob – potenciálních klientů ústavů pobytové péče a podobných zařízení v územním detailu (Kraje Vysočina) autorka odhadla nároky na kapacitu těchto zařízení v příštích letech. Výsledky modelů podpořila zjištěními z dotazníkového šetření, jež sama v tomto kraji u příslušných institucí provedla. Oceňujeme využití nepublikovaných dat ČSÚ. Práce má logickou strukturu, výsledky jsou přehledně popsány a komentovány se znalostí situace v péči o osoby vyžadující péči sociálních institucí.*

3. místo – Markéta Pluhařová za práci „*Vliv volnočasové a společenské aktivity na kvalitu života seniorů v Evropě – analýza dat studie SHARE*“; práce obhájená na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK (vedoucí práce: RNDr. Michala Lustigová, Ph.D.).

Ze zdůvodnění hodnotící komise: *Autorka kvalitně spojila pohled sociologa a demografa. Vzhledem k demografickému stárnutí evropského obyvatelstva je důležité sledovat, v jakých podmínkách senioři žijí a jak které aktivity přispívají ke kvalitě jejich života. Pečlivé zpracování vychází z širokého okruhu litera-*

tury týkající se této problematiky. Výsledky jsou soustředěny především na interpretaci modelů binární logistické regrese a práce převyšuje úroveň běžných diplomových prací.

CENA PUBLIKA O NEJLEPŠÍ PREZENTACI

1. místo – Eva Waldaufová za práci „Asistovaná reprodukce v Česku: sociodemografické souvislosti vybraných léčebných metod“; práce obhájena na katedře demografie a geodemografie PFF UK (vedoucí práce: PhDr. Mgr. Anna Štátná, Ph.D.).

Česká demografická společnost, z.s. výhercům gratuluje a děkuje všem účastníkům soutěže za přihlášení své práce. Stejně jako předchozí ročníky, také 7. ročník soutěže byl realizován díky finanční podpoře Rady vědeckých společností České republiky v rámci Akademie věd ČR, které tímto rovněž děkujeme. V pořadí již 8. ročník bude vyhlášen opět na podzim 2023. Přehled všech výsledků soutěže i za předchozí ročníky lze nalézt na stánkách: <https://www.czechdemography.cz/soutez>.

HV ČDS

ČESKÁ DEMOGRAFICKÁ SPOLEČNOST

KRALOVÉHRADECKÝ KRAJ

CIRI
CENTRUM INVESTIČNÍ, POZIVOVÉ A INOVACI
OD MYŠLENKY K REALIZACI

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD

52. konference České demografické společnosti

24.–26. května 2023

Hradec Králové
Krajský úřad Královéhradeckého kraje

odborné sekce – doprovodný program – společenský večer

Termín přihlášení příspěvku (ústní či poster): 31. března 2023

Registrace a více informací na:
<http://www.czechdemography.cz>

NÁHRADNÍ VÝŽIVNÉ V ČESKÉ A SLOVENSKÉ REPUBLICĚ¹⁾

Naděžda Křečková Tůmová²⁾

THE ADVANCE OF MAINTENANCE PAYMENT IN THE CZECH REPUBLIC AND SLOVAK
REPUBLIC

Abstract

The advance of maintenance payment is a recently introduced social benefit that has existed in the Czech Republic since July 2021 and is available to parents as support for dependent children if the parents are not receiving adequate maintenance payments from their co-parent, i.e. the amount of support they receive is low or they receive nothing at all. In Slovakia, the history of this social benefit payment goes back to 2004, and the conditions for its provision have been released several times. Compared to the Czech Republic, in Slovakia the conditions for the provision of this social benefit are more open, more children are supported, and higher sums are spent on this benefit from the state budget. Also, the average amount of this benefit is higher in the Slovak Republic than in the Czech Republic, even in relation to the living minimum for a dependent child.

Keywords: advance of maintenance payment, divorce, single parents, parent's maintenance obligation, conditions for providing advance of maintenance payment in the Czech Republic and the Slovak Republic.

Demografie, 2023, 65(1), 31–48.

DOI: <https://doi.org/10.54694/dem.0313>

ÚVOD

Náhradní výživné je sociální dávkou, o kterou mohou žádat nezaopatřené děti, resp. jejich rodiče (či zákonný zástupce), pokud od druhého povinného rodiče³⁾ nedostávají výživné buď vůbec, nepravidelně nebo v nižších částkách, než bylo stanoveno soudem. Výpadek v příjmech rodiny v důsledku neplacení výživného se může následně negativně projevit

ve schopnosti rodiny pokrýt potřeby dítěte a pro celou rodinu může znamenat propad životní úrovně. Náhradní výživné reaguje právě na zvýšené riziko ohrožení těchto rodin špatnou finanční situací vedoucí mnohdy až k chudobě.

Následující článek se zabývá dávkou náhradní výživné v České a Slovenské republice. Tyto země byly vybrány především z hlediska společného historického

---

1) Tento článek vznikl v rámci projektu „Okolnosti nároku na náhradní výživné a sociálně ekonomická situace jeho příjemců (2022)“, který je řešen v rámci Dlouhodobé koncepce rozvoje výzkumné organizace na období 2018–2022 schválené MPSV na základě Rozhodnutí č. 7-RVO/2018 o poskytnutí institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

2) Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., kontakt: nadezda.kreckova@rilsa.cz.

3) Příp. od fyzické osoby, která má k nezaopatřenému dítěti vyživovací povinnost. Vzhledem k tomu, že jde ročně o jednotky procent případů, bude v textu pro zjednodušení používán pojem rodič, ale samozřejmě s vědomím, že ne vždy je povinnou osobou rodič dítěte.

kého kontextu, kulturně sociální blízkosti a blízké demografické struktury. Oba státy mají velmi podobný náhled na sociální problematiku a zaměřují se na tytéž sociální události v různých fázích životního a rodinného cyklu (narození a výchova dítěte, úmrtí člena rodiny nebo nepříznivé životní události – ztráta zaměstnání, nemoc apod.). Sociální zabezpečení v České i Slovenské republice je postaveno na třech shodných pilířích, kterými jsou sociální pojištění, sociální podpora a sociální pomoc. Státní podpora je v obou zemích založena na srovnatelných principech v rozdělování státních prostředků, kterými jsou především solidarita bezdětných s rodinami s dětmi a solidarita osob s vyššími příjmy s nízkopříjmovými. Srovnatelná v obou zemích je i struktura příjmů na sociální ochranu, podíl výdajů na rodinu a děti či procento výdajů na sociální ochranu z HDP.⁴⁾ Největším rozdílem mezi oběma zeměmi v oblasti státní sociální podpory je míra testování příjmové úrovně rodiny při přiznávání nároku na dávky státní sociální podpory. V ČR je státní podpora rodin s dětmi převážně příjmově testována, v SR je většina dávek vyplácena plošně bez ohledu na výši příjmu rodiny.⁵⁾

Česká republika (ČR) zavedla sociální dávku náhradní výživné od července 2021 v reakci na nespokojivou situaci v oblasti placení výživného na nezaopatřené děti povinnou osobou a nízkou úspěšnost jeho vymáhání (*Höhne a kol.*, 2022: 7). Historie náhradního výživného **ve Slovenské republice (SR)** je delší a sahá do roku 2008, resp. 2004, kdy byl s účinností od 1. července 2008 přijat zákon o náhradním výživném.

Cílem tohoto článku je poskytnout základní informace o dávce náhradní výživné z hlediska jejího nastavení, podmínek nároku a výše, ve které je poskytována v ČR a SR. Právě slovenské zkušenosti mohou být cenným zdrojem informací

pro českou decizní sféru při dalším rozhodování ohledně nastavení dávky náhradní výživné v ČR.

SPOLEČENSKÝ A DEMOGRAFICKÝ KONTEXT ROZPADŮ VZTAHŮ V ČR A SR

Rozpady vztahů s dětmi a jejich hlavní příčiny

Vůbec prvotním impulsem, který může v budoucnu vyústit až v neplacení výživného a tím pádem zakládat nárok na dávku náhradní výživné, je rozpad partnerského svazku s dětmi. V této souvislosti je třeba zahrnovat nejen rozpady rodin s dětmi rozvodem manželství, ale i rozchodem nesezdaných párů. O rozvodech manželství existují četné statistiky mapující nejen jejich počty, počty nezletilých dětí⁶⁾, ale také příčiny rozvodu, pořadí rozvodu nebo délku trvání manželství. O rozvodech nesezdaných párů tyto údaje k dispozici nejsou, ačkoli se partneri v případech, kdy mezi nimi nedojde k dohodě o výživném a/nebo péči o děti, mohou na soud také obrátit. V evidenci soudů však nejsou tyto případy rozlišeny, neboť statisticky jsou sledovány pouze výsledky rozhodnutí, tj. zda je např. dítě svěřeno matce či otci (více viz *Höhne – Palonciová*, 2021).

Nejvíce vypovídajícím ukazatelem pro sledování vývoje rozvodovosti v čase a pro mezinárodní srovnání je úhrnná rozvodovost, která dává v daném kalendářním roce do poměru rozvody ke sňatkům, ze kterých pocházejí. Na 100 výchozích sňatků v tomto ohledu připadlo v roce 2021 v ČR 39,7 rozvodů, v SR 29,4 rozvodů.⁷⁾ Jedno z vysvětlení spočívá v odlišnosti obou zemí v otázce náboženské víry, resp. příslušnosti k církvi, která se k rozvodům staví spíše odmítavě. Dle údajů ze Sčítání v roce 2021 se v ČR ke konkrétní církvi či náboženské společnosti hlásilo 13 % obyvatel,⁸⁾ v SR to v analogickém šetření bylo 70 %.⁹⁾

4) <https://www.mpsv.cz/web/cz/vyvoj-vydaju-na-socialni-ochranu-podle-evropskeho-statistickeho-systemu-esspros> a MPSVR SR, 2022.

5) ČR – <https://www.uradprace.cz/web/cz/obecne-informace-2>; SR – <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/podpora-rodinam-detmi/>.

6) V ČR i SR jde o dítě do 18 let věku.

7) ČR – <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-obyvatelstva-ceske-republiky-2021>; SR – <https://slovak.statistics.sk/>.

8) Další 9 % jsou věřící nehlásící se k žádné z církví nebo náboženskému společenství.

9) ČR – Sčítání lidu, domů a bytů 2021; SR – Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021.

Mezi věřícími hlásícími se ke konkrétní církvi nebo náboženské společnosti převažují v obou zemích příslušníci římskokatolické církve. Naopak 48 % Čechů se označilo za nevěřící, mezi Slováky tento status sdílela necelá čtvrtina obyvatel (24 %).¹⁰⁾

Průměrná délka rozvádějících se manželství v roce 2020 se v ČR pohybovala na úrovni 13,7 roku, v SR 15,5 let. Podnět k rozvodu přichází v obou zemích téměř dvakrát častěji od žen než od mužů, a to i přesto, že od roku 2014 lze v ČR podat společný návrh na rozvod oběma manželi,¹¹⁾ ke kterému se zde uchyluje více než polovina končících manželství.¹²⁾

Co se týče soudně stanovených příčin rozpadu manželství, je v obou zemích dlouhodobě nejčastějším důvodem na straně ženy i muže rozdílnost povah, názorů a zájmů. Jde o poměrně široce definovanou kategorii, která o problémech ústících v rozvod vypovídá pouze omezeně. Další konkrétnější příčiny rozpadu manželství jsou kvalifikovány s nižší intenzitou. Výraznější rozdíl mezi oběma zeměmi spočívá v rozvodech z důvodu nevěry, které jsou v SR uváděny mnohem častěji než v ČR. Z genderového pohledu se další důvody rozvodu v ČR prakticky neliší, v SR pak s výjimkou alkoholismu, kdy je nadměrné požívání alkoholu příčinou rozvodu na straně muže u každého šestnáctého manželství, v důsledku alkoholismu u žen se v SR rozvádí jedno až dvě manželství ze sta. Oproti SR je v ČR naopak velký podíl rozvedených manželství, u kterých soud nezjišťoval zavinění, tj. když se manželé na rozvodu dohodli. Podíl takto uváděných důvodů pro rozpad manželství začal výrazněji narůstat od roku 2015, patrně v důsledku již zmíněné nové možnosti podávat od 1. 1. 2014 společný návrh na rozvod, u kterého se příčina, stejně jako když se k návrhu jednoho z manželů druhý připojí, soudně

nezjišťuje. To je také pravděpodobně vysvětlením vyššího podílu konkrétních uvedených důvodů pro rozvody v SR, kde společný návrh na rozvod podat nelze.

Vznik ani zánik nesezdaných soužití není, jak již bylo zmíněno, možné z povahy těchto partnerství administrativními úkony a tedy datově zachytit. Dílčí informace přináší sociologická šetření, ideálně longitudinální povahy, jež jsou však finančně i organizačně náročná. Dosavadní výstupy ukazují, že přežijí-li nesezdaná soužití přibližně pět až sedm let, pak se z hlediska rizika rozpadu stávají podobně ne/stabilní jako manželství (Maříková – Vohlídalová, 2012; Vohlídalová, 2014), nesezdaná soužití s dětmi se dokonce rozpadají častěji než bezdětná manželství (Žilinčiková, 2017).

Důsledky neplacení stanoveného výživného

V ČR i SR existují tři základní formy porozvodové, resp. u nesezdaných rodičů porozchodové, péče o děti.¹³⁾ Jedná se o vylučnou péči, resp. péči jednoho rodiče, společnou péči a střídavou péči.¹⁴⁾ V každém případě je vždy nutné určit, jak bude zajištěno pokrytí potřeb dítěte, tedy stanovit, zda a v jaké výši bude jednomu nebo oběma rodičům vyměřeno výživné, a to buď na základě jejich vzájemné dohody (ústní či písemné) nebo soudním rozhodnutím (v případě rozvodu manželství toto platí vždy), které může být podloženo dohodou rodičů, nebo rozhodne autoritativně sám soud. Vyživovací povinnost mezi rodiči a dětmi je v ČR i SR zákonnou povinností.¹⁵⁾ Zatímco v případě společné péče zpravidla výživné určeno není, při vylučné péči bývá povinnost hradit výživné stanovena jednomu rodiči, při střídavé péči je zpravidla určena oběma (Höhne – Palonciová, 2021: 5–6). Neplnění povinnosti platit výživné je v ČR i SR

10) Data dostupná zde: ČR – <https://www.czso.cz/csu/scitani2021/nabozenska-vira>;

SR – <https://www.scitanie.sk/k-rimskokatolickemu-vyznaniu-sa-prihlasilo-56-obyvatelov>.

11) § 384 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

12) V ČR byl dle dat ČSÚ v roce 2020 návrh na rozvod podán ženami ve 30 % případech, muži v 17 % a 53 % návrhů bylo podáno oběma manželi společně (https://www.czso.cz/csu/czso/casova_rada_demografie), v SR bylo dle Ministerstva spravedlivosti 37 % návrhů podáno muži a 63 % ženami (https://web.ac-mssr.sk/wp-content/uploads/2022/statisticka_rocenka_2021/III.%206%20Rozvody_2021.pdf).

13) ČR viz zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 906–907; SR viz zákon č. 36/2005 Z.z., o rodině, § 24–25.

14) Uvažovány zde nejsou případy, kdy je dítě po rozvodu/rozchodu rodičů svěřeno jiné osobě než jednomu z rodičů.

15) ČR viz zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 910; SR viz zákon č. 36/2005 Z.z., o rodině, § 62.

kvalifikováno jako trestný čin zanedbání povinné výživy, s přísnějšími podmínkami na slovenské straně co do doby, po kterou není vyživovací povinnost plněna, i co do maximální výše hrozícího trestu.¹⁶⁾

Už samotný rozpad rodiny přitom patří mezi jednu z objektivních příčin chudoby (*Džuka a kol.*, 2017). Neúplné rodiny se ve srovnání s rodinami, kde figurují oba rodiče, častěji ocitají ve ztížené finanční situaci a riziku chudoby je vystaveno více než 30 % z nich (*Paloncyová a kol.*, 2019a: 49–50), a to především v důsledku výpadku příjmu rodiče, který z rodiny odešel. Proto patří domácnosti samoživitelů mezi ty chudobou nejvíce ohrožené. Zatímco celková míra příjmové chudoby na úrovni 60 % mediánu ekvivalizovaného příjmu byla v roce 2021 v ČR 8,6 % a 12,3 % v SR, u domácností s jedním rodičem a s minimálně jedním závislým dítětem to bylo ve stejném roce již 32,4 %, resp. 33,6 %.¹⁷⁾ Riziko chudoby je v těchto rodinách o to vyšší, když jediným živatelem rodiny zůstane žena, a to z důvodu obecně nižšího finančního ohodnocení žen na trhu práce ve srovnání s mužskou populací (*Rochovská a kol.*, 2016; *Křížková a kol.*, 2020; *ČSÚ*, 2021). Dle statistik jsou to (i přes rostoucí počet dětí svěřovaných do společné nebo střídavé péče) však právě matky, kterým jsou děti v přibližně třech čtvrtinách případů svěřovány do péče s povinnostmi otců platit výživné (*Höhne – Paloncyová*, 2021).¹⁸⁾

Výživné je podstatnou součástí rozpočtu většiny neúplných rodin, a je proto nutné, aby toto bylo povinným rodičem řádně placeno. Přesto se nemalá část neúplných rodin ocitá v situaci, kdy výživné není placeno vůbec, nebo jej dostávají v nižší než stanovené výši, případně nepravidelně. Dle výzkumu Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i. (dále zkratka RILSA)¹⁹⁾ zaměřeného na české neúplné rodiny má zkušenost s nedostatečnou nebo zcela absentující platební morálkou druhého rodiče v oblasti

výživného až třetina těchto rodin (*Paloncyová a kol.*, 2019a: 51). Další šetření RILSA ukazuje, že s neplacením výživného se v ČR potýkají rovněž rodiny, kdy po rozvodu či rozchodu vytvořil rodič dítěte s novým partnerem tzv. rekonstituovanou rodinu. Podíl těchto rodin, které výživné na své nezaopatřené dítě i přesto, že na něj mají nárok, nedostávají vůbec, dostávají ho v nižší částce nebo nepravidelně, je srovnatelný jako v rodinách samoživitelů, tedy třetinový (*Paloncyová a kol.*, 2019b: 57). Ekonomická situace těchto rodin je však ve srovnání s rodinami sólo rodičů o něco příznivější, protože nevlastní rodič je zde zpravidla dalším přispívajícím do rodinného rozpočtu, což ohrožení rodiny finanční nepřízní v důsledku neplacení výživného o něco snižuje (srovnej *Paloncyová a kol.*, 2019a: 95–100; *Paloncyová a kol.*, 2019b: 53–57).

Domácnosti samoživitelů, zvláště ty, které navíc čelí neplacení výživného, se tak ocitají ve finančně velmi těžké situaci a mívají velmi často obtíže pokrýt i své základní životní potřeby (např. *Höhne a kol.*, 2022). Přitom je empiricky podloženo, že zkušenost s chudobou v dětství může mít vážné dopady i na život v dospělosti (*Hamplová – Trusínová*, 2018; *Rochovská a kol.*, 2016). Institut náhradního výživného je nástrojem, jak těmto situacím předcházet, příp. jejich negativní důsledky eliminovat či alespoň zmírňovat.

METODOLOGICKÝ PŘÍSTUP PŘI KOMPARACI ČR A SR

Pro účely článku byly využívány především oficiální zdroje informací o dávatel náhradní výživné, jako je legislativa a veřejně dostupné statistické údaje. Dále bylo pracováno s dostupnými důvodovými zprávami k návrhům zákonů, případně s komentáři k zákonům. Článek se v části mapující ČR rovněž opírá o výsledky výzkumů RILSA. Jde jak o dřívější studie zaměřené

16) ČR viz. zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 196; SR viz zákon č. 305/2005 Z.z., trestný zákon, § 207.

17) Data EU-SILC (European Union – Statistics on Income and Living Conditions) dostupná pro ČR: <https://www.czso.cz/documents/10180/189719223/1600212319.pdf/ad50dc65-14fa-47eb-a09c-c55b273a3714?version=1.1>, pro SR: <https://slovak.statistics.sk/>.

18) V roce 2020 bylo do společné nebo střídavé péče svěřeno při prvním soudním rozhodnutí 17 % dětí, pro případ po rozvodu 25 % dětí (<https://www.czso.cz/csu/czso/6-soudnictvi-kriminalita-2yqa679m2d>). V SR bylo ve stejném roce do střídavé péče svěřeno 11 % dětí (https://web.ac-mssr.sk/wp-content/uploads/2021/Statisticka_rocenka_2020/III.%205%20Veci%20starostlivosti%20o%20malole_2020.pdf).

19) Zkratka vychází z anglického názvu instituce, tj. Research Institute for Labour and Social Affairs – RILSA (více na www.rilsa.cz).

na neúplné nebo rekonstituované rodiny, tj. rodiny, které patří mezi příjemce výživného, tak o unikátní šetření realizované na jaře 2022 mezi samotnými příjemci dávky náhradní výživné po necelém roce od zahájení jejího vypláčení v ČR (*Höhne a kol.*, 2022).

Za **oprávněnou osobu** je v ČR i SR považováno nezaopatřené dítě²⁰⁾ s trvalým pobytem a faktickým bydlištěm na území ČR nebo SR, kterému není povinnou osobou plněna vyživovací povinnost.²¹⁾ **Povinnou osobou** je v obou zemích fyzická osoba, která má k nezaopatřenému dítěti ze zákona vyživovací povinnost, nejčastěji jeden z rodičů. **Příjemcem** náhradního výživného je fyzická osoba, které je v případě procesní nezpůsobilosti oprávněné osoby (zpravidla proto, že ještě nedosáhla 18 let věku) vypláceno výživné. Většinou jde o zákonného zástupce dítěte, nejčastěji druhého z rodičů.²²⁾

Podmínky nároku a poskytování dávky náhradní výživné jsou v obou zemích upraveny samostatnými zákonnými normami.²³⁾ Problematika náhradního výživného spadá v ČR i SR do gesce ministerstev práce a sociálních věcí²⁴⁾ a v obou zemích je tato dávka přiznávána a vyplácena úřady práce.²⁵⁾ Jak ministerstva, tak úřady práce na svých internetových stránkách publikují řadu informací určených přímo žadatelům o dávku. Obě ministerstva zveřejňují rovněž statis-

tiky týkající se dávky náhradní výživné, tyto se však liší způsobem prezentace a rozsahem prezentovaných dat, což je omezujícím faktorem v případě srovnávání obou zemí.

Veřejně dostupnými statistickými výstupy jsou jak v ČR, tak i SR měsíční údaje o vyplácených dávkách.²⁶⁾ Ty zahrnují především počty vyplácených dávek (pro ČR publikované v tisících osob se zaokrouhlením na jedno desetinné místo, pro SR uváděno jako přesný počet příjemců, příp. také jako počet podpořených dětí) a celkovou vyplácenou částku v daném měsíci (pro ČR uváděno v miliónech v Kč se zaokrouhlením na jedno desetinné místo, v případě SR jsou udávány přesné částky v eurech). Na slovenské straně jsou navíc o příjemcích, celkové vynaložené částce a o podpořených dětech dostupné také údaje za jednotlivé okresy včetně uvedení, kolik dávek a v jaké částce bylo vypláceno, resp. přiznáno ženám. Tyto údaje nejsou pro ČR veřejně dostupné. I v ročních statistických přehledech MPSV ČR jsou k dávce náhradní výživné publikována pouze souhrnná data o celkových výdajích v tisících/miliónech Kč za celou republiku, o procentu plnění rozpočtu pro daný rok a o průměrném měsíčním počtu vyplácených dávek v tisících.²⁷⁾ Podrobnější data např. o měsíčních počtech podaných žádostí, počtech vyplácených dávek a jejich výši včetně

20) Nezaopatřeným dítětem se rozumí vždy dítě do skončení povinné školní docházky a poté, nejdéle však do 26. (ČR), resp. 25. roku věku (SR), jestliže se dítě soustavně připravuje na budoucí povolání nebo se pro svůj zdravotní stav nemůže připravovat na budoucí povolání nebo být zaměstnáno (§ 11 až 16 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře ve znění pozdějších předpisů (ČR) a § 3 zákona č. 600/2003 Z.z., o přídatku na diéta ve znění pozdějších předpisů (SR)).

21) V SR je kromě dětí neplatičů vyměřeného výživného tato sociální dávka přiznávána i sirotkům, kterým nevznikl nárok na sirotčí důchod nebo sirotčí výsluhový důchod či pokud suma tohoto důchodu je nižší než suma stanovená zákonem o náhradním výživném.

22) Pro účely srovnání nebudou uvažovány specifické případy vymáhání výživného ze zahraničí, dětí, které nejsou českými, resp. slovenskými občany nebo problematika dětí v náhradní rodinné péči či dětí v pobytových zařízeních sociálně-právní ochrany dětí a mládeže. V textu nebudou rovněž porovnávána národní specifika, jako je například rozhodující orgán nebo okolnosti, které nemají přímý vliv na nastavení dávky a na okruh oprávněných osob, jako je například řešení správních deliktů či přestupků, přechod pohledávky na stát a zpracování dat v informačním systému.

23) ČR – zákon č. 588/2020 Sb., o náhradním výživném; SR – zákon č. 201/2008 Z.z. o náhradnom výživnom.

24) ČR – Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (www.mpsv.cz); SR – Ministerstvo práce, sociálních vecí a rodiny SR (www.employment.gov.sk).

25) ČR – Úřad práce ČR (www.uradprace.cz); SR – Úřad práce, sociálních vecí a rodiny (www.upsvr.gov.sk).

26) ČR dostupné zde: <https://www.mpsv.cz/web/cz/informace-o-vyplacenyh-davkach>;

SR dostupné zde: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/socialne-veci-statistiky.html?page_id=10826.

27) Dostupné zde: <https://www.mpsv.cz/web/cz/statisticka-rocenka-z-oblasti-prace-a-socialnich-veci>
a <https://www.mpsv.cz/web/cz/zakladni-ukazatele-z-oblasti-prace-a-socialniho-zabezpeni-v-cr>.

regionální struktury na úrovni krajů, informace o pohlaví povinných osob a počtu a věku dětí, na které bylo náhradní výživné vypláceno, lze získat jen na vyžádání (blíže viz *Höhne a kol.*, 2022: 8–11).

Pro možnost srovnání byly pro SR statistické údaje o dávkách náhradní výživné přepočteny na české koruny kurzem ČNB ke dni 31.10.2022.²⁸⁾ Případná srovnání údajů za obě země jsou činěna s vědomím jejich demografických a ekonomických specifik.

DÁVKA NÁHRADNÍ VÝŽIVNÉ V ČR

Podmínky poskytování

V ČR je poskytování dávky náhradní výživné **upraveno zákonem č. 588/2020 Sb.**, o náhradním výživném pro nezaopatřené dítě a o změně některých souvisejících zákonů (dále jako zákon o náhradním výživném). Zákon je účinný od 1. července 2021. **Oprávněnou osobou** je nezaopatřené dítě, které má trvalý pobyt a bydliště na území České republiky.²⁹⁾ **Základní podmínkou nároku** na náhradní výživné je, že k vymožení pohledávek na výživné probíhá exekuční řízení nebo řízení o soudním výkonu rozhodnutí. Nárok na náhradní výživné vznikne nebo je zachován i v případech, kdy soudní výkon rozhodnutí nebo exekuce byly zastaveny pro nemajetnost povinné osoby, a to v posledních 4 měsících před podáním žádosti, případně v průběhu řízení o náhradní výživné nebo po přiznání nároku na dávku. O náhradním výživném rozhoduje a při splnění zákonných podmínek jej vyplácí stát prostřednictvím Úřadu práce ČR. Dávka se **vyplácí měsíčně**, a to zpětně, tedy v měsíci následujícím po tom, za který je dávka přiznána. Nárok na náhradní výživné je třeba v pravidelných čtyřměsíčních intervalech **prokazovat**, a to dokládáním výše uhrazeného výživného v uplynulých 4 kalendářních měsících, neboť výše náhradního výživného vychází z rozdílu mezi uloženým a skutečně uhrazeným výživným a tato

výše se stanovuje vždy právě na období 4 kalendářních měsíců. Náhradní výživné náleží ve výši stanovené vyživovací povinností (uložené soudním rozhodnutím), **nejvýše však ve výši 3 tisíce Kč.**³⁰⁾ Pokud však povinná osoba částečně vyživovací povinnost plní, je výše náhradního výživného stanovena jako rozdíl mezi částkou měsíčního výživného určeného v soudním rozhodnutí a výživným, které povinná osoba skutečně v daném měsíci uhradila. I v případě částečného plnění vyživovací povinnosti lze však vyplatit náhradní výživné v maximální výši 3 tisíce Kč měsíčně. Dávka je vyplácena **v nejvýše 24 výplatách** s možností výplatu přerušit a opět obnovit (dle důvodové zprávy se jedná o vytvoření podmínek a časového prostoru pro řešení situace rodiny v případě, že není řádně plněna vyživovací povinnost v rámci standardních nástrojů).³¹⁾ Po dosažení tohoto maximálního počtu výplat nárok na dávku zaniká a dávka již dále není bez ohledu na skutečné placení či neplacení výživného povinnou osobou vyplácena. Stejně tak nárok zanikne, přestane-li oprávněná osoba splňovat podmínky nároku na náhradní výživné nebo tento nárok buď ona nebo příjemce dávky ve lhůtě uložené úřadem neprokáže.

Náhradní výživné v ČR dle dostupných dat

V ČR od počátku zavedení dávky náhradní výživné měsíční počet vyplacených dávek kontinuálně roste (v září 2022 to bylo 8,5 tisíce vyplacených dávek), analogicky k tomu i měsíční částky na ni vydávané ze státního rozpočtu (v září 2022 představovala tato částka 14,5 miliónu Kč). Celková suma zatím vynaložená na náhradní výživné v roce 2022 (leden až září) dosáhla 113 mil. Kč, což představuje třipětinové (62 %) čerpání ročního vyčleněného rozpočtu na tuto dávku (pro rok 2022 bylo na náhradní výživné počítáno s částkou 181 mil. Kč).³²⁾ Průměrná výše jedné dávky se pohybovala mezi 1,7 a 1,8 tis. Kč.³³⁾ Dle dostupných údajů převažují mezi povinnými osobami, tedy těmi,

28) 1 € = 24,485 Kč.

29) Výjimky jsou definovány v § 2 zákona č. 588/2020 Sb., o náhradním výživném a pro účely tohoto článku nebudou tyto případy uvažovány.

30) Nedosahuje-li náhradní výživné měsíčně alespoň částky 100 Kč, vyplácí se jednou za 4 kalendářní měsíce.

31) Důvodová zpráva k zákonu č. 588/2020 Sb., dostupná v ASPI.

32) <https://www.mpsv.cz/web/cz/informace-o-vyplacenych-davkach>.

33) Vlastní výpočty z dat MPSV ČR.

kdo stanovené výživné na dítě řádně neplatí, muži.³⁴⁾ Náhradní výživné je nejčastěji vypláceno na děti ve věku 7 až 15 let (tři pětiny), pětina dětí je v předškolním věku a zbývající pětinu představují děti 16leté a starší.

Hodnocení náhradního výživného jeho příjemci

Jak již bylo zmíněno výše, provedl v prvním pololetí roku 2022 RILSA ve spolupráci s Úřadem práce, u příležitosti prvního roku vyplácení dávky náhradní výživné v ČR, výzkum o životních podmínkách žadatelů o tuto dávku a okolnostech neplacení výživného ze strany povinné osoby (*Höhne a kol., 2022*). Cílem šetření bylo rovněž zhodnotit proces podání žádosti a přínos dávky z perspektivy samotných příjemců. Respondenty online dotazníkového šetření byli všichni dosavadní žadatelé, kteří v žádosti uvedli emailovou adresu, dotazník byl rovněž šířen prostřednictvím letáků mezi žadatele přicházející na pobočky Úřadu práce v době sběru dat. Účast na výzkumu byla tedy dobrovolná, přesto se podařilo získat informace od skupiny respondentů, která se svým složením (např. dle regionálního zastoupení) blíží údajům z jiných dostupných statistik vypovídajících o rodičích samoživitelích. Do výzkumu se zapojilo 899 respondentů, tj. 30 % všech obeslaných žadatelů.

Ve výzkumném souboru převažovaly ženy, osoby bez maturity či z menších obcí, pracující. Na druhé straně podle informací respondentů pracovní aktivitu vyvíjely pouze zhruba dvě pětiny povinných osob, třetina byla v evidenci Úřadu práce. Neplacení výživného trvalo ve většině případů po většinu doby, kdy mělo být hrazeno, nebo bylo placeno nepravidelně či v nižších částkách. V rodinách žadatelů bylo rovněž běžné, že se dítě s povinnou osobou téměř nebo vůbec nestýkalo. Neplacení řádného výživného staví pečující rodiče do obtížné finanční situace. To musí často řešit doplňkovým příjmem např. z brigád, což zejména sólo rodičům ztěžuje slaďování pracovních a rodinných povinností. Takové příjmy měl v době výzkumu každý šestý respondent, dvě třetiny je sice považovaly za nezbytné, ale zatím takový přívýdělek z různých důvodů neměly.

Jak již bylo uvedeno, nutnou podmínkou nároku na dávku náhradní výživné je podání návrhu na exekuci nebo soudní výkon rozhodnutí. Mezi žadateli, kteří se zúčastnili uvedeného výzkumu, byli více zastoupeni ti, kteří zvolili exekuci (83 %). Z výpovědí respondentů je možné se domnívat, že administrativa spojená s podáním návrhu na exekuci je mnohdy náročná, neboť řada z nich (dvě pětiny) se v této věci obrátila o pomoc k odborníkům, zejména z řad neziskových organizací.

Soudní výkon rozhodnutí doložilo jako součást žádosti o náhradní výživné zbylých 17 % respondentů. Z výzkumu však vyplývá, že téměř polovina respondentů ve snaze domoci se svých práv, potažmo práv svých nezaopatřených dětí, vyzkoušela oba přístupy, tj. exekuci i soudní výkon rozhodnutí. Podobně jako mezi těmi, kteří k žádosti o náhradní výživné připojili návrh na exekuci, uvedla pouze necelá desetina, že se jim díky soudnímu výkonu rozhodnutí daří získat alespoň část dlužného výživného.

Dávka náhradního výživného byla dle respondentů **vítanou pomocí**, třem pětinaм velmi pomáhala se zvládnutím rodinných financí. O něco skeptičtěji se k dávce stavěli žadatelé z domácností s nejnižšími příjmy, jejichž celková finanční situace byla velmi špatná a ani další sociální dávka nestačila na pokrytí všech výdajů domácnosti, a tudíž se v rodinném rozpočtu projevila **s celkově nižším efektem**.

V nastavení parametrů byla dávka náhradní výživné hodnocena velmi dobře. Nejvyšší spokojenost vyjadřovali respondenti s rychlostí jejího vyplácení (devět z deseti). Příznivě, konkrétně na úrovni čtyř pětin, byla vnímána také samotná žádost, resp. její srozumitelnost. Sedm z deseti respondentů bylo spokojených s podmínkami nároku na dávku. Zvýšená míra nespokojenosti se objevila u hodnocení výše dávky. Nutno ale zdůraznit, že i v tomto parametru převažovali spokojení nad respondenty hodnotícími neutrálně a nespokojenými. Situace se zcela obrátila v **případě hodnocení maximální doby vyplácení dávky, kdy poměr nespokojených ku spokojeným činil 56 % ku 25 %**, ostatní byli v tomto postoji neut-

34) V ČR jde o údaje OKsystému (leden–květen 2022), dle kterých převažují mezi povinnými osobami v 86 % muži, ženy tvoří 11 %, u zbylých osob nejsou údaje o pohlaví dostupné (*Höhne a kol., 2022: 16*).

rální. Obava z toho, co nastane po uplynutí 24 měsíců, tedy doby, po kterou může být dávka maximálně vyplácena, zaznívala i v odpovědích na otevřenou otázku.

Výzkum však ukázal některé nedostatky či nepřesnosti v informovanosti cílové skupiny, obecně se zde otevírá prostor pro ještě větší osvětu v oblasti státní podpory rodin s dětmi. Příjemci bylo poměrně kriticky nazíráno podmínění nároku na dávku probíhající exekucí nebo soudním výkonem rozhodnutí (podrobněji viz *Höhne a kol., 2022*).

DÁVKA NÁHRADNÍ VÝŽIVNÉ V SR

Podmínky poskytování a jejich postupné změny

V SR je problematika náhradního výživného v současnosti řešena zákonem č. 201/2008 Z.z., o náhradnom výživnom, resp. jeho novelami, účinným od 1. července 2008. Jemu však ještě předcházela zákon č. 452/2004 Z.z., o náhradnom výživnom, podle kterého vznikl nárok na náhradní výživné nezaopatřenému dítěti trvale pobývajícimu na území SR, případně v určitém věku plnicímu povinnou školní docházku, pokud povinná osoba neplnila svou výživovací povinnost alespoň tři po sobě jdoucí měsíce. Nárok na dávku byl příjmově testován a náležel tehdy, kdy příjem žadatele a s ním společně posuzovaných osob nepřesáhl 2,2násobek jejich životního minima. Limitována byla i výše poskytovaného náhradního výživného, a to samozřejmě částkou stanovenou soudem, nejvýše však 1,2násobkem částky životního minima nezaopatřeného dítěte. Nutno dodat, že slovenská legislativa pamatuje i na určitou minimální výši, kdy prostřednictvím zákona o rodině (č. 36/2005 Z.z.) stanovuje, že každý rodič je povinný

plnit svou výživovací povinnost v minimálním rozsahu určeném jako 30 % částky životního minima dítěte.

Zákon č. 201/2008 Z.z. uvedené parametry poskytování náhradního výživného v podstatě převzal a zachoval jejich platnost až do konce roku 2019. Jeho novelizování přineslo **zásadnější změny až od ledna 2020**. Jednalo se o navýšení limitního příjmu rodiny žadatele z 2,2 na 3,3násobek životního minima rodiny, zvýšení maximální výše náhradního výživného z 1,2 na 3,7násobek životního minima dítěte či zkrácení doby neplacení výživného ze tří na dva měsíce. Tyto změny velmi pravděpodobně přispěly k zastavení snižování počtu příjemců náhradního výživného, ke kterému docházelo počínaje rokem 2015. Ve snižujícím se počtu vyplacených dávek se projevilo nejspíše také pozastavení pravidelné každoroční valorizace částek životního minima mezi lety 2014 a 2017.³⁵⁾

Zásadní změny v nastavení předmětné dávky v SR přinesl zákon č. 489/2021 Z.z., účinný od 1. ledna 2022.³⁶⁾ Tato novela měla za úkol učinit náhradní výživné dostupné širšímu okruhu příjemců a zjednodušit celý proces žádosti.³⁷⁾

Změna pravidel pro přiznávání náhradního výživného platných v SR od začátku roku 2022 spočívala především **ve vyšší samotné dávky**. Zatímco v předchozích obdobích bylo náhradní výživné přiznáváno v maximální výši 3,7násobku životního minima pro nezaopatřené dítě (368,37 € k prosinci 2021), nyní je díky novému znění § 4 zákona o náhradnom výživnom přiznáváno v plné výši stanovené rozhodnutím soudu, bez zastropování maximální možnou vyplácenou částkou. Omezení výše náhradního výživného na dítě dle důvodové zprávy nerefletovalo zdravotní stav

35) Dostupné zde: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/hmotna-nudza/zivotne-minimum/>.

36) Zákon č. 489/2021 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 201/2008 Z.z. o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení zákona č. 36/2005 Z.z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nálezů Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 615/2006 Z.z. v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení zákon č. 310/2021 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 177/2018 Z.z. o niektorých opatreniach na znižovanie administratívnej záťaže využívaním informačných systémov verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon proti byrokracii) v znení zákona č. 221/2019 Z.z. a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

37) https://www.upsvr.gov.sk/media/medialne-spravy/statistika-socialnych-davok-zmeny-v-legislative-zlepsili-pristupnost-k-nahradnemu-vyzivnemu.html?page_id=1186941.

a jiné potřeby dítěte, které byly zohledněny soudem při určování výše výživného na toto dítě.³⁸⁾

Dalším ze zásadních zásahů do nastavení této sociální dávky výše zmíněnou novelou je **zrušení dokládání příjmu** společně posuzovaných osob v rámci domácnosti a zrušení limitu tohoto příjmu do 3,3násobku životního minima dané domácnosti. Náhradní výživné je po této úpravě dostupné větší části oprávněných osob. Původní nastavení bylo dle důvodové zprávy vyhodnoceno jako zatěžující pro rodiče, který o dítě pečuje, a pro děti z rodin přesahujících danou příjmovou úroveň bylo vnímáno jako diskriminační.

Urychlil se i samotný proces podání žádosti o dávku. Nově již není třeba čekat s podáním žádosti na uplynutí dvou po sobě jdoucích měsíců od splatnosti poslední částky výživného a zároveň již není ani nutné čekat dva měsíce od doby, kdy byl podán návrh na exekuci a povinná osoba nezačala platit výživné. O náhradní výživné je tedy možno požádat okamžitě poté, kdy povinná osoba svou soudem stanovenou povinnost přestala plnit, čímž se doba, po kterou se dítě ocitne bez finančních prostředků, zkracuje.³⁹⁾

Poslední výraznou změnou je zrušení § 6 zákona 201/2008 Z.z. ve znění pozdějších předpisů, kterým **mizí nutnost přehodnocování trvání nároku na dávku každých 6 kalendářních měsíců.** Tato povinnost byla zcela eliminována a označena v důvodové zprávě za nadbytečnou, protože předmětem pravidelného půlročního testování nároku bylo primárně právě novelou zákona zrušené přezkoumání příjmové úrovně dané domácnosti jako podmínky nároku na dávku.

Nově má naopak oproti předchozí verzi zákona příjemce náhradního výživného dle § 12 povinnost bez zbytečného odkladu oznámit úřadu práce jméno a adresu soudního exekutora, který byl pověřen

vykonáním exekuce na vymození pohledávky na výživném. Tato povinnost se zavádí z důvodu, že v době podání návrhu na výkon exekuce, a tudíž ani v době podání žádosti o náhradní výživné, touto informací oprávněná osoba nedisponuje. Přitom jde o údaj, který je pro příslušný úřad nezbytný. Při dalším poskytování náhradního výživného probíhá komunikace již na úrovni úřadu a soudního exekutora, který pohledávku na výživném vymáhá. Vymůže-li soudní exekutor pohledávku na výživném, poukáže ji přímo úřadu bez povinnosti příjemce již vyplacenou dávku vracet. Povinnost příjemci vrátit již vyplacené náhradní výživné nastane pouze tehdy, zaplatí-li povinná osoba výživné přímo jemu.

Náhradní výživné v SR dle dostupných dat

Statistiky dostupné v SR ukazují v počtech dětí podpořených dávkou náhradní výživné na kolísavý trend, který velmi pravděpodobně přímo reaguje na změny podmínek v jejím poskytování. Po již zmíněném propadu v počtu příjemců, resp. dávkou podpořených dětí v letech 2014–2019, začaly po přenastavení podmínek nároku na dávku tyto počty od roku 2020 opět stoupat (graf 1). Opětný pokles počínaje třetím čtvrtletím roku 2021 byl impulsem pro **další výraznější legislativní změny v nastavení dávky, jejichž cílem bylo rozšíření okruhu příjemců náhradního výživného.** Tyto změny, spočívající v dalším uvolnění podmínek pro nárok na dávku od 1. ledna 2022, vedly ke kýženému efektu a propad v počtu příjemců, resp. počtu podpořených dětí se opět podařilo zvrátit (graf 1 a graf 2). V srpnu 2022 bylo dávkou náhradního výživného v SR podpořeno o dva tisíce dětí **více než v lednu** daného roku.⁴⁰⁾ Tento nárůst je dán jednak rozšířením okruhu dětí, které mají na dávku nárok (nově se jedná i o děti z domácností s celkovými

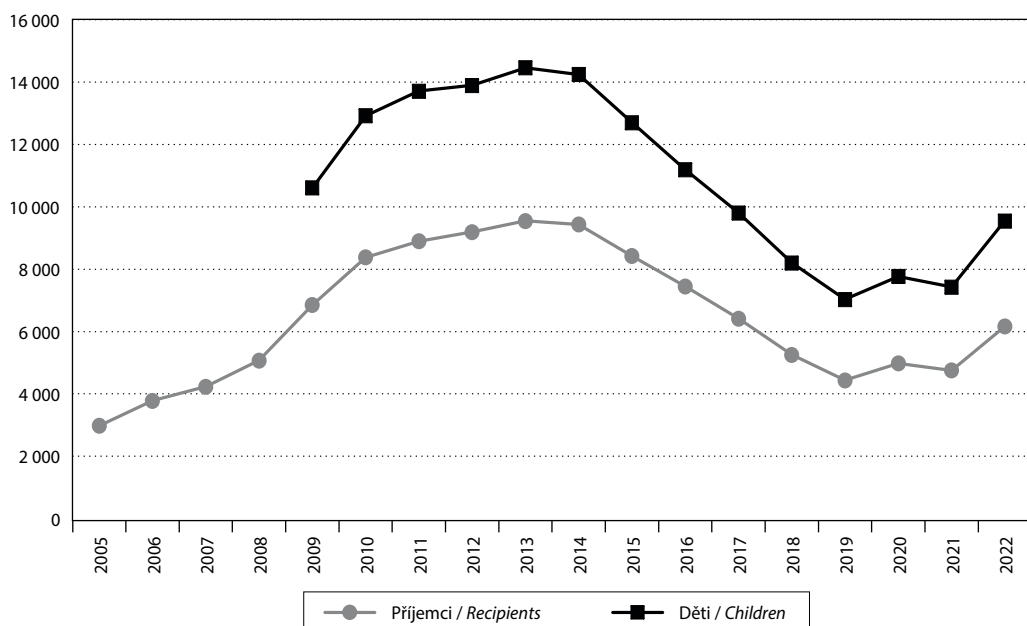
38) Dostupné např. zde: <https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2021/dovodova-sprava-k-zakonu-c-489-2021-z-z.html>.
Novela též zvýšila náhradní výživné dětem, kterým nevznikl nárok na sirotčí důchod nebo byl jejich sirotčí důchod nízký. Dle původního znění zákona jim bylo přiznáváno náhradní výživné pouze ve výši minimálního výživného na úrovni 30 % sumy životního minima pro nezaopatřené dítě. Tato částka byla úpravou zákona zvýšena na 0,7násobek, tj. z 29,87 € na částku 69,69 € (částky jsou platné pro dobu od počátku účinnosti zákona č. 489/2021 Z.z.).

39) Rovněž v případě sirotků se díky této novele zkrátí doba, kdy se takové dítě ocitne bez prostředků, protože náhradní výživné se těmto dětem bude poskytovat ode dne úmrtí rodiče, nikoli až ode dne podání žádosti.

40) Např. i zde: https://www.upsvr.gov.sk/media/medialne-spravy/urady-prace-vyplatil-v-auguste-rekordne-nahradne-vyzivne.html?page_id=1215312.

Graf 1: Vývoj počtu příjemců náhradního výživného a počtu podpořených dětí v SR v letech 2005–2022

The number of recipients of the advance of maintenance payment and the number of children in the Slovak Republic supported by this payment in the years 2005–2022

Pozn.: Údaje v letech 2005–2021 vždy k prosinci daného roku, pro rok 2022 v září; údaje o počtu dětí jsou ve statistikách dostupné až od roku 2009.

Note: Data for the years 2005–2021 always relate to December of the mentioned year, while in 2022 they relate to September; data on the number of children are only available in the statistics starting in the year 2009.

Zdroj: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/socialne-veci-statistiky.html?page_id=10826.

Source: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/socialne-veci-statistiky.html?page_id=10826.

příjmy převyšujícími 3,3násobek životního minima), tak i zrušením maximální výše vyplácených dávek (dosud zastropované na 3,7násobku životního minima pro nezaopatřené dítě).⁴¹⁾ Statistiky rovněž ukazují, že spolu s výraznějšími nárůsty počtu podpořených dětí, kterým není povinnou osobu řádně placeno výživné (graf 2), narostla i celková suma vyplacená měsíčně na náhradní výživné ze státního rozpočtu. Od ledna do září jde pro tuto kategorii příjemců o nárůst o 42 % (graf 3). Mezi příjemci dávky náhradní výživné dominují ženy.⁴²⁾

SROVNÁNÍ AKTUÁLNÍHO NASTAVENÍ DÁVKY V ČR A SR

Nastavení dávky náhradní výživné je **v obou zemích odlišné** a promítá se v něm především rozdílná délka od zavedení dávky. Kromě odlišností v základním **vymezení okruhu příjemců** je největším rozdílem na české straně především **zastropování maximální výše dávky, omezený počet splátek a kontinuální přezkoumávání podmínek nároku na dávku** dokládáním výše skutečně uhrazeného výživného (tab. 1).

41) Větší finanční podpory se v důsledku navýšení minimálního příznávaného sirotčího důchodu dostalo také osiřelým dětem, kdy části z nich byla díky zvýšení hranice nároku na dávku pomoc nově zavedena a části se zvýšila částka vypláceného sirotčího důchodu. Počet příjemců náhradního výživného se v této skupině zvýšil o polovinu, skokově se zvýšily i průměrné částky náhradního výživného vypláceného od února 2022 sirotkům. Celková vyplacená suma této skupině od začátku roku 2022 navýšila 3,5krát.

42) V září 2022 bylo mezi příjemci dávky v SR 90 % žen, blíže zde: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/socialne-veci-statistiky/2022/2022-socialne-davky.html?page_id=1157054.

Tab. 1: Srovnání nastavení dávk v ČR a SR včetně hlavních legislativních změn v SR od 1. 1. 2022

A comparison of the benefit settings in the Czech Republic and the Slovak Republic, including the main legislative changes in the Slovak Republic from 1 January 2022 (The table in english is available in the Annex)

Srovnávaný parametr	ČR	SR	SR před legislativní úpravou dle z. č. 489/2021 Z.z. (stav do 31.12.2021)
Oprávněná osoba	Nezaopatřené dítě, max. do 26 let věku	Nezaopatřené dítě, max. do 25 let věku Řádné plnění povinné školní docházky	
Pobyt oprávněné osoby	Trvalý pobyt a bydliště na území ČR	Trvalý pobyt a bydliště na území SR, příp. mimo SR, je-li to z důvodu studia	
Nárok na NV vzniká	Dnem podání písemné žádosti	Dnem podání písemné žádosti nebo dnem úmrtí rodiče dítěte	Po úmrtí rodiče dítěte vzniká nárok až ode dne podání žádosti
Další podmínka nároku	Probíhající exekuční řízení nebo řízení o soudním výkonu rozhodnutí k vymození pohledávky na výživném	Podání návrhu na exekuci k vymození pohledávky na výživném bez určení období, po které musí být podáno	Vyživovací povinnost PO neplní nejméně dva po sobě jdoucí měsíce od splatnosti poslední splátky výživného a exekuce na vymození pohledávky na výživném trvá nejméně dva měsíce od doručení návrhu na její vykonání
Výše NV	Soudem vyměřené výživné, příp. rozdíl výše soudem stanoveného výživného a skutečně zaplaceného výživného, max. však 3 000 Kč měsíčně	Soudem určené výživné nebo rozdíl mezi touto výší a skutečně zaplaceným výživným	Měsíční NV je vypláceno v maximální výši 3,7násobku sumy ŽM pro nezaopatřené dítě
Působnost úřadu ve věcech NV	Úřad práce ČR	Úřad práce, sociálních věcí a rodiny	
Frekvence výplaty	Měsíčně	Měsíčně	
Max. doba vyplácení	Celkem 24 měsíců (nemusí být po sobě jdoucí)	Není stanovena	
Prokazování výše příjmu pro nárok na dávku	Ne	Ne	Průměrný měsíční příjem rodiny za uplynulých 6 měsíců předcházejících měsíců, ve kterém byla podána žádost o NV, nepřesahuje při nároku na NV 3,3násobek sumy ŽM rodiny
Doba, na kterou se stanovuje výše NV, resp. přehodnocení trvání nároku na NV	Na 4 kalendářní měsíce, poté nutné znovu doložit výši uhrazeného výživného v předchozích 4 měsících. Neprokáže-li se do této doby výše uhrazeného výživného, zastaví se výplata náhradního výživného od splátky náležející za kalendářní měsíc, do jehož konce je třeba prokázat výši příjmů. Neprokáže-li se výše uhrazeného výživného ani do konce posledního kalendářního měsíce v období 4 kalendářních měsíců, za které by se mělo NV vyplácet, nárok na dávku zaniká	Není stanovena, výše dávky je přepočtena při změně okolností nároku na dávku	Přehodnocovalo se každých 6 měsíců, především kvůli maximální příjmové hranici domácnosti pro nárok na dávku
Zánik nároku na NV	Oprávněná osoba přestane splňovat podmínky nároku na NV nebo neprokáže na výzvu úřadu skutečnosti rozhodné pro nárok na NV Po 24 výplatách dávky	Oprávněná osoba přestane splňovat podmínky nároku na NV nebo neprokáže na výzvu úřadu skutečnosti rozhodné pro nárok na NV PO začne plnit vyživovací povinnost zcela v souladu s rozhodnutím soudu nejméně po dobu dvou měsíců	

Pozn.: PO – povinná osoba, NV – náhradní výživné, ŽM – životní minimum.

Zdroj: Vlastní analýza na základě zákonů č. 588/2020 Sb. a 201/2008 Z.Z. ve znění pozdějších předpisů.

Přestože v SR byla některá z těchto omezení také uplatněna, byla jednou z nejvýraznějších novel zákona o náhradnom výživnom k 1.1.2022 zrušena.

Rozdílný v obou zemích je **princip vyplácení dávky**. V SR je výše náhradního výživného stanovena zálohově podle výše částečného plnění vyživovací povinnosti v měsíci podání žádosti (pokud tato byla plněna), s následným vyúčtováním a nutností přijaté náhradní výživné příjemcem vrátit v případě, že se skutečnosti sloužící pro výpočet dávky od doby žádosti změnil. V ČR je naopak dávka vyplácena zpětně, tedy podle uhrazených plateb s následným opakovaným dokládáním jejich výše sloužícím pro výpočet výše dávky **v následujícím období. Shodné je v obou zemích vyžadování aktivity na straně oprávněné osoby v podobě snahy domoci se vymožení dlužného**

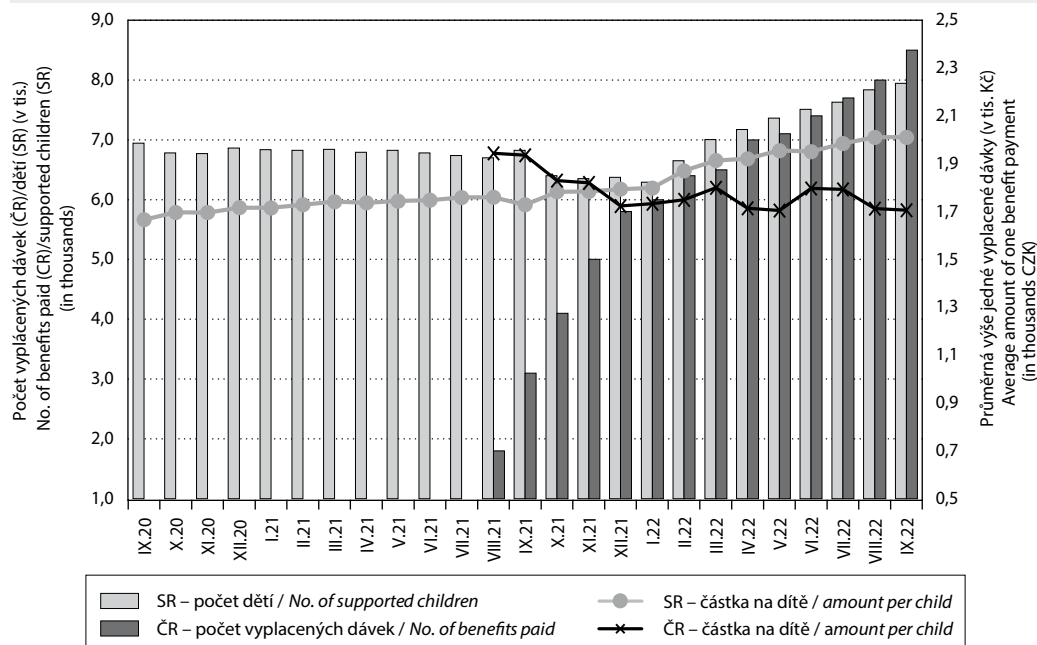
výživného s použitím existujících legislativních nástrojů. Ani v jedné ze srovnávaných zemí není pro nárok na dávku náhradní výživné podmínkou testování celkového příjmu domácnosti.

Příjemci náhradního výživného ve srovnání vybraných dat pro ČR a SR

V následující části se pozornost zaměří na statistiky počtu vyplácených dávek v obou zemích (pro SR uváděno jako počty podpořených dětí) a na výdaje na dávku náhradní výživné ze státních rozpočtů. **Porovnání České a Slovenské republiky**, které je naznačené v grafech 2 a 3, ukazuje na aktuálně vyšší absolutní počet náhradním výživným podpořených dětí v ČR.⁴³⁾ Vzhledem k počtu dětí do 18 let v obou zemích, který je v ČR v absolutním vyjádření takřka

Graf 2: Počet podpořených dětí dávkou náhradní výživné a průměrná výše jedné dávky (v Kč) v SR (září 2020 až září 2022) a v ČR

The number of children supported by the advance of maintenance payment and the average amount of one allowance (in CZK) in the Slovak Republic (September 2020 to September 2022) and in the Czech Republic

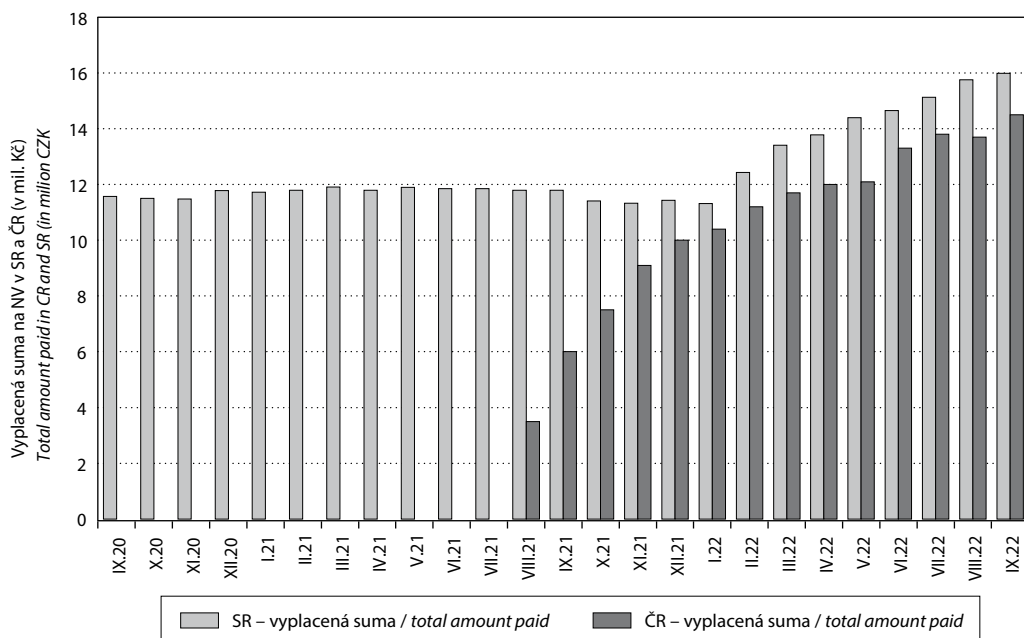
Zdroj: MPSV ČR, MPSVR SR a vlastní výpočty, údaje za SR přepočteny na Kč.

Source: Ministries of Labour and Social Affairs of the Czech Republic and the Slovak Republic and author's calculations, data for SR converted to CZK.

43) V SR jsou v tomto případě porovnávány pouze děti, jimž povinná osoba neplatí výživné, osiřelé děti podpořené touto dávkou v SR nejsou v tomto případě uvažovány.

Graf 3: Celková vyplacená suma na náhradní výživné (v Kč) v SR (září 2020 až září 2022) a v ČR

The total amount paid for the advance of maintenance payment (in CZK) in the Slovak Republic (September 2020 to September 2022) and in the Czech Republic

Zdroj: MPSV ČR, MPSVR SR a vlastní výpočty, údaje za SR přečteny na Kč.

Source: Ministries of Labour and Social Affairs of the Czech Republic and the Slovak Republic and author's calculations, data for SR converted to CZK.

dvojnásobný, jde však o **vyšší podíl podpořených dětí v SR**.⁴⁴ **Průměrná výše** náhradního výživného u dětí, kterým není výživné povinnou osobou hrazeno, je **v SR vyšší** (graf 2), rovněž i **celkové výdaje** na tuto dávku ze státního rozpočtu (graf 3).

Představu o míře podpory nezaopatřených dětí dávkou náhradní výživné v ČR a SR nabízí rovněž **porovnání průměrné částky náhradního výživného ve vztahu k životnímu minimu** stanovenému v dané zemi pro nezaopatřené dítě jako minimální společensky uznané hranice peněžních příjmů k zajištění jeho výživy a ostatních základních osobních potřeb.

V případě stanovení životního minima na nezaopatřené dítě je nutné poukázat na rozdílný přístup obou zemí, kdy v ČR je v případě nezaopatřených dětí životní minimum rozlišeno podle tří věkových kategorií,⁴⁵ a v SR je stanoveno jako jednotná částka bez ohledu na věk dítěte.⁴⁶ Zatímco v SR probíhá valorizace každoročně k 1.7. (s výjimkou let 2014 až 2016), v ČR bylo po dlouhých letech stagnace (2012 až 2020) životní minimum naposledy valorizováno v dubnu a následně v červenci 2022 a k dalšímu zvýšení došlo od ledna 2023.⁴⁷ Použití částky životního minima, které reflektuje momentální životní a ekono-

44) Dle údajů SLBD 2021 bylo v ČR 1 991 tis. dětí do 18 let (<https://www.czso.cz/csu/scitani2021/vekova-struktura>); v SR dle srovnatelného šetření 1 025 tis. dětí do 18 let (<https://www.scitanie.sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/struktura-obyvatelstva-podla-jednotiek-veku/SR/SK0/SR>).

45) <https://www.mpsv.cz/zivotni-a-existencni-minimum>.

46) <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/hmotna-nudza/zivotne-minimum/>.

47) <https://www.mpsv.cz/web/cz/-/od-ledna-se-navysi-zivotni-a-existencni-minimum-pridavky-na-deti-vzrostou-zhruba-30-procent>; https://www.mpsv.cz/documents/20142/2786931/TZ_vl%C3%A1da_14122022.pdf/ce14d7f5-4d3e-9fea-45b5-19c237ed4926.

mické podmínky v dané zemi, **umožňuje porovnat míru reálné podpory nezaopatřených dětí dávkou náhradní výživné**. Podíl částky náhradního výživného ze stanoveného životního minima ukazuje v ČR velké rozdíly právě u jednotlivých věkových kategorií. Průměrné náhradní výživné k měsíci září 2022 pokrývá největším podílem potřeby dětí mladších 6 let, a to takřka ze tří čtvrtin, u dětí od 6 do 14 let jsou to necelé tři pětiny a u mládeže ve věku 15 až 25 let tvoří průměrné náhradní výživné už pouze polovinu stanoveného životního minima, tedy částky určené k zajištění výživy a osobních potřeb této věkové kategorie. Z hlediska časového vývoje vykazuje pro všechny tři stanové věkové kategorie dětí podíl náhradního výživného na životním minimu nezaopatřeného dítěte klesající trend s výraznějšími propady po valorizacích částek v dubnu a červenci roku 2022. V SR je podíl náhradního výživného na životním minimu nezaopatřeného dítěte dlouhodobě na úrovni tří čtvrtin,

se setrvale mírně rostoucí tendencí. Po valorizaci životního minima nezaopatřeného dítěte v červenci 2022 nastal rovněž propad, oproti ČR však menší a následovaný opětovným mírným nárůstem (graf 4).

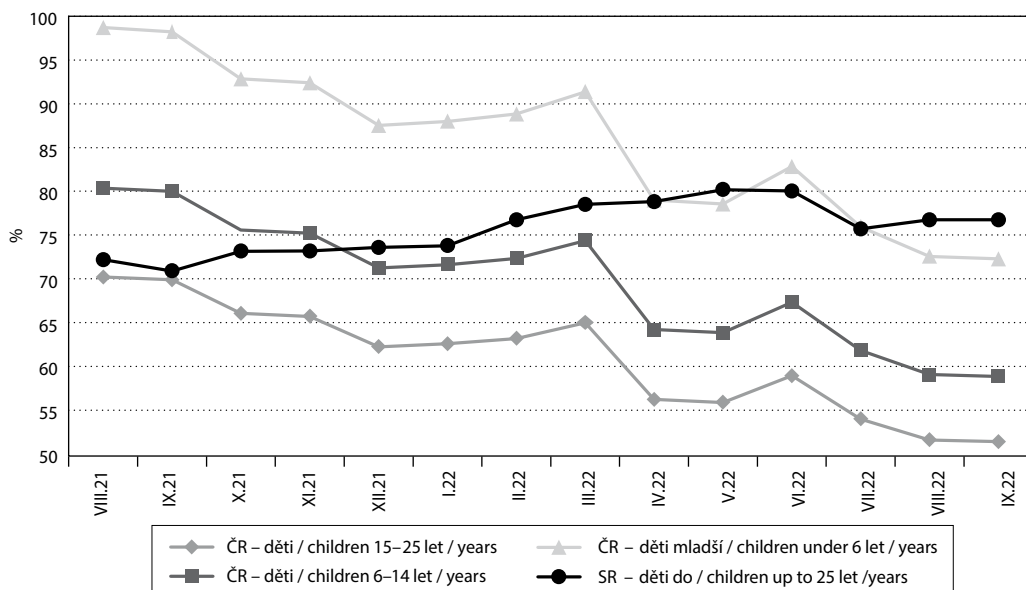
ZÁVĚRY

Tento článek měl za cíl představit dávku náhradní výživné v České a Slovenské republice, a to především z hlediska jejího nastavení a vyhodnocení dostupných dat v obou zemích. Ta především skrze stoupající počet příjemců ukazují, že v obou zemích je náhradní výživné **významným zdrojem pomoci dětem**, kterým se nejen rozpadla rodina, ale k nimž si následně jeden z rodičů řádně neplní vyživovací povinnost.

Zavedení náhradního výživného je **účinným nástrojem pomoci se zvládnutím této nelehké životní situace**, ke kterému se uchyluje řada evropských zemí.⁴⁸⁾ Samotný způsob nastavení této dávky

Graf 4: Podíl průměrné výše dávky náhradní výživné k životnímu minimu nezaopatřeného dítěte (v % v ČR a SR (srpen 2021 až září 2022))

The share of the average amount of the advance of maintenance payment in relation to the living minimum of a dependent child (in %) in the Czech Republic and the Slovak Republic (August 2021 to September 2022)

Zdroj: MPSV ČR, MPSVR SR a vlastní výpočty.

Source: Ministries of Labour and Social Affairs of the Czech Republic and Slovak Republic and author's calculations.

48) Více informací k náhradnímu výživnému v zahraničí např. zde: https://e-justice.europa.eu/47/CS/family_maintenance.

a podmínky jejího poskytování se významně podílí na její dostupnosti a tím pádem i míře pomoci těm, pro které je určena. Nastavená omezení v podmínkách pro poskytování náhradního výživného mohou být různé povahy, od vyloučení příjemců s předem definovanými příjmy, přes možnost nárokovat dávku až po určité době řádného neplacení výživného či po splnění předem daných podmínek až po zastropování její výše, příp. doby vyplácení.

Ve Slovenské republice se historie dávky náhradní výživné píše již od roku 2004 a po několika novelizacích zákona se SR aktuálně vydává cestou **uvolnění podmínek formou rušení řady omezení** platných až do prosince 2021. Dávka je tím pádem přístupná širšímu okruhu příjemců, což potvrzují i statistické údaje o počtech vyplacených dávek a celkově vyplacené sumě. Jediným omezením, kromě jasně definovaného okruhu oprávněných osob, v SR v podstatě zůstává nutnost podání návrhu na exekuci k vymožení pohledávky, čímž je na straně žadatele o dávku zajištěna aktivní snaha situaci řešit, a ne pouze pasivně čekat na pomoc státu.

Česká republika, která má za sebou **roční zkušenost** s vyplácením náhradního výživného, zatím tuto dávku definuje s časovým ohraničením pro vyplácení, tedy jako vytvoření podmínek a časového prostoru pro řešení situace rodiny v případě, že není řádně plněna vyživovací povinnost v rámci standardních nástrojů s argumentem, že rodiny jsou kryty i jinými dávkami státní sociální podpory.⁴⁹⁾ Dávka je rovněž **zastropována** ve své maximální možné částce a nárok je **pravidelně přezkoumáván**. Nutno zdůraznit, že dle výpovědi samotných příjemců dávky náhradní výživné v rámci šetření RILSA jsou **právě tyto okolnosti předmětem největší kritiky** jinak velmi kladně přijímané pomoci ze strany státu. Předmětem největších obav je především časové omezení na 24 splátek doprovázené strachem, co v příjmové

situaci jejich domácnosti nastane po vyčerpání jejich maximálního možného počtu. Toto zatím není aktuální, první případy se do takové situace mohou dostat nejdříve v červenci 2023. Kriticky se někteří respondenti stavěli také k nutnosti prokázat, že byl podán návrh na exekuci nebo soudní výkon rozhodnutí a k nadměrné administrativní zátěži při opakovaném dokládání placení, resp. neplacení výživného za uplynulé 4 měsíce. De facto jde o podmínky, které (kromě požadavku na žadatele o dávku využít k vymožení pohledávky aktuálně dostupných nástrojů) v SR buď nikdy nastaveny nebyly nebo byly v rámci legislativních úprav zrušeny. Na příkladu SR je navíc patrné, že pravidelné vyhodnocování statistik souvisejících s dávkou náhradní výživné, následované revizí pravidel pro její poskytování, je potřebné a přispívá k většímu zacílení této formy podpory na pomoc nezaopatřeným dětem.

Nejúčinnějším nástrojem, jak předcházet špatné finanční situaci neúplných rodin, resp. dětí, kterým se po rozchodu rodičů rozpadla rodina, je posilování rodičovských kompetencí a rodičovské zodpovědnosti za péči a výchovu dětí tak, aby bylo zajištěno výživy dítěte i po rozpadu rodiny pro rodiče samozřejmostí a k neplacení výživného tudíž nedocházelo. Pokud výživné povinný rodič neplatí, měly by být nastaveny účinné nástroje, jak ho k této pomoci přimět, tj. zefektivnit vymáhání exekucí či najít další postupy, jež by vedly k danému cíli. Tato opatření by mohla vzejít z účinné spolupráce mezi ministerstvem práce a sociálních věcí a ministerstvem spravedlnosti. Pokud není možné domoci se výživného přímo na povinné osobě, je **náhradní výživné v obou zemích i přes rozdílné nastavení účinným nástrojem pomoci** skupinám, které patří v populaci k nejhroženějším, konkrétně dětem vyrůstajícím v domácnostech s nedostatečnými příjmy. Investice do této skupiny a snaha zlepšit jejich životní podmínky, je investicí do budoucna.

49) Důvodová zpráva k zákonu č. 588/2020 Sb., o náhradním výživném – LIT286973CZ (dostupné z ASPI).

Literatura:

- ČSÚ, 2021. *Zaostřeno na ženy a muže – 2021 (soudnictví, kriminalita)*. Praha: ČSÚ.
Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/6-soudnictvi-kriminalita-2yqa679m2d>.
- ČSÚ, 2022. *Vývoj obyvatelstva České republiky – 2021*. Praha: ČSÚ.
Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-obyvatelstva-ceske-republiky-2021>.
- ČSÚ, 2020–2010. *Demografické ročenky (pramenná díla)*. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/casova_rada_demografie.
- Džuka, J. – Babinčák, P. – Kačmárová, M. – Mikulášková, G. – Martončík, M. 2017. Subjektívne príčiny a psychologické dôsledky chudoby: prehľadová štúdia. *Československá psychologie* 61(1), s. 58–67.
Dostupné z: <https://www.proquest.com/scholarly-journals/subjektivne-priciny-psychologicke-dosedky/docview/2131780263/se-2>.
- Hamplová, D. – Trusinová, R. 2018. Konflikty v rodině původu, osobní pohoda a duševní zdraví v dospělosti. *Sociologický časopis* 54(2), s. 199–218. <https://doi.org/10.13060/00380288.2018.54.2.399>.
- Höhne, S. – Křečková Tůmová, N. – Palonciová, J. 2022. *Náhradní výživné*. Praha: VÚPSV, v. v. i.
Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_505.pdf.
- Höhne, S. – Palonciová, J. 2021. Péče a výživa dětí po rozchodu rodičů podle výsledků opatrovnických řízení. *Demografie* 63(1), s. 3–21. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/143550791/13005321q1_3-21.pdf/1b601bb1-def9-4b3a-8e54-8ca-f54c6526d?version=1.1.
- Křížková, A. – Pospíšilová, K. – Maříková, H. – Marková Volejníčková, R. – Simerská, L. – Haken, P. S. 2021. *Co víme o rozdílech ve výdělcích žen a mužů. Shrnutí publikovaných studií v rámci projektu 22 % K ROVNOSTI*.
Dostupné z: https://rovnadomena.cz/wp-content/uploads/2021/07/Shrnuti_o_GPG_168x240_06_23032021_jednostrany.pdf.
- Maříková, H. – Vohlídalová, M. 2012. Rozpady kohabitací, rozvody manželství: jiné a/nebo stejné sociální fenomény? *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 12(2), s. 3–15.
- MPSVR SR, 2022. *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2021*.
Dostupné z: https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/analyticke-centrum/2022/spravasossr_2021_pub.pdf.
- Palonciová J. – Barvíková, J. – Höhne, S. – Kuchařová, V. 2019a. *Neúplné rodiny*. Praha: VÚPSV, v. v. i.
Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_469.pdf.
- Palonciová J. – Barvíková, J. – Höhne, S. – Kuchařová, V. – Nešporová, O. 2019b. *Rekonstituované rodiny*. Praha: VÚPSV, v. v. i.
Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_461.pdf.
- Rochovská, A. – Antoš, J. – Mažgútová, I. 2016. Detská chudoba na Slovensku v kontexte krajín európskej únie. *Folia Geographica* 58(1), s. 56–71. Dostupné z: <https://www.proquest.com/scholarly-journals/detska-chudoba-na-slovensku-v-kontexte-krajin/docview/2230820850/se-2>.
- Vohlídalová, M. 2014. *Partnerství a vybrané tranzice*. In Hašková, H. (ed.) – Vohlídalová, M. – Maříková, H. – Dudová, R. – Uhde, Z. – Křížková, A. – Formánková, L. *Vlastní cestou? Životní dráhy v pozdně moderní společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Žilincíková, Z. 2017. Quel est l'effet des enfants sur la stabilité des mariages et des cohabitations? Comparaison européenne. *Population* 72(4), s. 649–670. <https://doi.org/10.3917/popu.1704.0677>.

Legislativa:

- Důvodová zpráva k zákonu č. 489/2021 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 201/2008 Z. z. o náhradnom výživnom.
Dostupné z: <https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2021/dovodova-sprava-k-zakonu-c-489-2021-z-z.html>.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 588/2020 Sb., o náhradním výživném – LIT286973CZ (dostupné z ASPI).
- Zákon č. 201/2008 Z.z., o náhradnom výživnom a o zmene zákona o rodině
- Zákon č. 452/2004 Z.z. o náhradnom výživnom (účinný od 1. 7. 2004 do 30. 6. 2008)
- Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu
- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře
- Zákon č. 36/2005 Z.z., o rodině

- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- Zákon č. 489/2021 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 201/2008 Z. z. o náhradnom výživnom
- Zákon č. 588/2020 Sb., o náhradním výživném pro nezaopatřené dítě a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o náhradním výživném)
- Zákon č. 601/2003 Z.z., o životnom minime
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

NADĚŽDA KŘEČKOVÁ TŮMOVÁ

absolvovala obor sociologie a sociální politika na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze a doktorské studium veřejné a sociální politiky tamtéž. Je výzkumnou pracovnící v oddělení rodinné politiky Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i. (Research Institute for Labour and Social Affairs). Zároveň je externí přednášející sociologie na Fakultě zdravotnických studií Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem.

Annex

Tab. 1: Srovnání nastavení dávk v ČR a SR včetně hlavních legislativních změn v SR od 1. 1. 2022

A comparison of the benefit settings in the Czech Republic and the Slovak Republic, including the main legislative changes in the Slovak Republic from 1 January 2022

Compared parameter	Czech Republic	Slovak Republic	Slovak Republic before the legislative amendment pursuant to Act No. 489/2021 Coll. (status to 31.12.2021)
Authorised person	Dependent child, max. up to 26 years of age	Dependent child, max. up to 25 years of age Proper fulfilment of compulsory school attendance	
Residence of the authorised person	Permanent residence status and place of residence on the territory of the Czech Republic	Permanent residence status and place of residence on the territory of the Slovak Republic, or outside the SR, if it is for study reasons	
Entitlement to the benefit arises	On the day a written request is submitted	On the day a written request is submitted or after the death of the child's parent	After the death of the child's parent, the entitlement to the benefit arises on the date the application is submitted
Another condition of the claim	Ongoing enforcement proceedings or proceedings on the judicial enforcement of a decision to recover maintenance claims	Filing a motion for execution to recover a maintenance payment claim without specification of the period after which it must be filed	The OP has not fulfilled the maintenance obligation for at least two consecutive months from the due date of the last installment of maintenance payment, and enforcement for the recovery of the maintenance payment claim lasts at least two months from the delivery of the proposal for its enforcement
The amount of the AMP	Maintenance payment assessed by the court, or the difference between the amount of the maintenance payment awarded by the court and the amount actually paid, max. 3,000 CZK per month	Maintenance payment determined by the court, or the difference between this amount and the maintenance payment actually paid	The monthly AMP is paid in the maximum amount of 3.7 times the amount of the living minimum for a dependent child
Authority of the office on AMP matters	Labour Office of the Czech Republic	Office of Labour, Social Affairs and Family	
Payment frequency	Monthly	Monthly	
Max. payment period	A total of 24 months (may not be consecutive)	Not determined	
Proof of income for AMP entitlement	No	No	The average monthly income of the family for the past 6 months preceding the month in which the application for AMP was submitted does not exceed 3.3 times the amount of the family's living minimum when claiming AMP
The period for which the amount of AMP is determined, or the re-evaluation of the duration of the entitlement to AMP	For 4 calendar months, after which the amount of maintenance payment paid in the previous 4 months must be documented again. If the amount of maintenance payment paid is not proven by this time, the payment of replacement maintenance payment will stop from the time of the installment due for the calendar month by the end of which the amount of income had to be proven. If the amount of maintenance payment paid is not proven even by the end of the last calendar month in the period of 4 calendar months for which AMP should be paid, the entitlement to the benefit ceases	It is not specified, the amount of the benefit is recalculated when the circumstances of entitlement to the benefit change	It was reassessed every 6 months, mainly because of the maximum household income limit for benefit entitlement
Termination of the right to AMP	The authorised person ceases to meet the conditions for entitlement to AMP or fails to prove facts decisive for the entitlement to AMP when requested by the authorities After 24 benefit payments	The authorised person ceases to meet the conditions for entitlement to AMP or fails to prove facts decisive for the entitlement to AMP when requested by the authority, OP begins to fulfil the maintenance obligation in full compliance with the court's decision for at least two months	

Note: OP – obliged person, AMP – advance of maintenance payment.

Source: Author's analysis based on Acts No. 588/2020 Coll. and 201/2008 Z.Z.

PARTNERSKÁ SOUŽITÍ V ČESKU PODLE VZDĚLANOSTNÍ STRUKTURY – VÝVOJ V MANŽELSTVÍCH A KOHABITACÍCH MEZI LETY 2010 A 2020

Dominika Perdoch Sladká¹⁾

PARTNERSHIPS IN THE CZECH REPUBLIC BY EDUCATION STRUCTURE
– MARRIAGES AND COHABITATIONS BETWEEN 2010 AND 2020

Abstract

The educational structures of partnerships have been studied intensively in the Czech Republic in the last two decades. Most research on educational homogamy in marriages in the Czech Republic covers the time period up to the year 2016, and the educational structure of cohabitations over time is still an unexplored subject. In this study, the educational structure of marriages and cohabitations is analysed using data from the European Social Survey and vital statistics from the years 2010–2020.

Keywords: educational structure of partnerships, educational homogamy, marriage, cohabitation, Czech Republic
Demografie, 2023, **65(1): 49–60**

DOI: <https://doi.org/10.54694/dem.0315>

ÚVOD

Vzdělanostní struktura partnerských soužití byla v posledních dvaceti letech v českém stratifikačním výzkumu intenzivně zkoumána. Předchozí studie (např. Fučík, 2008; Katrňák a kol., 2006; Katrňák, 2008; Katrňák a kol., 2012; Katrňák – Chromková Manea, 2020; Kohoutová, 2014) se s výjimkou jedné (Kohoutová, 2014) zaměřovaly pouze na vzdělanostní strukturu v manželstvích a poukázaly na relativně stabilní vývoj vzdělanostní homogamie (oba partneři mají stejný stupeň vzdělání) a naopak dynamický vývoj podílu vzdělanostně hypergamních (muž je

vzdělanější než žena) a hypogamních vztahů (žena je vzdělanější než muž). O vzdělanostním párování v nesezdaných soužitích, která jsou v České republice rozšířeným fenoménem (Kreidl – Štípková, 2012), se toho ale ví méně.

Tato přehledová studie se zaměřuje na aspekty vzdělanostní struktury partnerských soužití v ČR, které zatím nebyly dostatečně prozkoumány. V analýze je prozkoumán vývoj vzdělanostní homogamie jak v manželských svazcích, tak i v kohabitacích. Předchozí studie vzdělanostní strukturu partnerských soužití většinou zkoumaly buďto pomocí dat z výběrových

---

1) Katedra sociologie, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno, kontakt: d.sladka@mail.muni.cz.

šetření, nebo pomocí dat o sňatcích uzavřených v České republice. Tato studie zahrnuje oba typy dat. Pomocí dat z výběrového šetření European Social Survey (ESS) ukazuje vývoj vzdělanostní struktury manželství a kohabitací, která existovala v letech 2010–2020. Data z výběrového šetření ESS jsou doplněna o data o nově vzniklých manželstvích ze stejného období, která poskytuje Český statistický úřad (ČSÚ).

Vzdělanostní struktura partnerských soužití v ČR

Vývojem vzdělanostní struktury manželství uzavřených v České republice se v minulosti zabývalo několik studií. Tyto studie (*Domanski – Przybysz, 2007; Fučík, 2008; Katrňák a kol., 2006; Katrňák, 2008; Katrňák a kol., 2012; Katrňák – Chromková Manea, 2020; Kohoutová, 2014*) společně pokrývají vývoj a výskyt vzdělanostní homogamie a heterogamie mezi lety 1976 a 2016. Z analýzy všech manželství vzniklých mezi lety 1976 a 2003 (*Katrňák, 2008*) vyplývá, že podíl párů, v nichž mají oba manželé stejný stupeň vzdělání, se po celé studované období pohyboval mezi 50 % a 60 % – homogamní manželství tedy tvořila více než polovinu ze všech svazků. K podobným závěrům došli analýzou běžné evidence uzavřených sňatků z let 1988–2000 (*Katrňák, Kreidl a Fónadová (2006)*). Podíl vzdělanostně homogamních manželství byl ze sledovaného období nejvyšší v roce 1994, kdy bylo 57,8 % sňatků uzavřených mezi stejně vzdělanými partnery; nejnižší (55,6 %) byl naopak v roce 1988. Homogamie byla častější v manželstvích uzavřených nejpozději ve 29 letech – u těch dosahovala 57 % až 60 %. Podle nejnovější analýzy (*Katrňák – Chromková Manea, 2020*) se podíl vzdělanostně homogamních manželství příliš nezměnil do roku 2016 (tj. poslední dostupný rok v dané studii), kdy dosahoval podobně jako v 90. letech minulého století přibližně 57 %. *Fučík (2008)*, který porovnával vzdělanostní výběrové párování rozvedených a těch, kteří do manželství vstupují poprvé, zjistil, že homogamie je častější u prvních sňatků.

Pokud nahlédneme do komparativních analýz používajících data z výběrového šetření European Social Survey (ESS) z let 2002–2006 (*Domanski – Przybysz, 2007; Katrňák a kol., 2012*), jsou odhady podílu homogamních manželství v České republice výrazně vyšší a dosahují v závislosti na roku a pohlaví respondenta

70 % až 76 %. Ze zkoumaných 22 evropských zemí je podíl manželství stejně vzdělaných manželů v České republice vůbec nejvyšší (*Domanski – Przybysz, 2007*).

Zatímco podíl homogamie v manželstvích byl v posledních několika dekádách poměrně stabilní, studie poukazují na dynamický vývoj podílu vzdělanostně hypergamních (muž je vzdělanější než žena) a hypogamních vztahů (žena je vzdělanější než muž) související s tzv. obrácením genderového rozdílu ve vzdělání (anglicky *reversal of the gender gap in education*, zkráceně RGE) (např. *Esteve a kol., 2012; van Bavel a kol., 2018*). V roce 1976 měl ve čtvrtině manželských svazků muž vyšší vzdělání než žena a žena měla vyšší vzdělání než muž v necelých 20 % svazků (*Katrňák, 2008*). Přibližně mezi lety 1988 a 1996 ale došlo k obrácení relativního výskytu hypergamních a hypogamních manželství (*Katrňák, 2008; Kohoutová, 2014*). V roce 2016 už byla v porovnání s rokem 1976 situace opačná – v jedné čtvrtině manželských svazků měla žena vyšší vzdělání než muž a páry se vzdělanějším mužem tvořily pouze 15 % ze všech svazků (*Katrňák – Chromková Manea, 2020*). V přetrvávajících svazcích je však situace jiná – mezi lety 2004 a 2005 bylo 17,1 % manželství hypergamních a pouze 6,9 % hypogamních (*Domanski – Przybysz, 2007*). Rozdíl může být daný tím, že část těchto svazků vznikla v době, kdy byla manželství se vzdělanějším mužem častější, ale je také možné, že se větší podíl manželství se vzdělanější ženou rozpadl.

O vývoji vzdělanostního výběrového párování v českých manželstvích toho víme hodně. Málo se ale ví o tom, jak častá je homogamie, hypergamie a hypogamie v kohabitacích, přestože v nich žije nezanedbatelné množství českých párů (v letech 2002–2008 mělo 30 % lidí starších 18 let zkušenost s nesezdaným soužitím (*Kreidl – Štípková, 2012*)). Výskytem homogamie a heterogamie v kohabitacích se ve své studii zabývala *Kohoutová (2014)*. V analýze dat ze Sčítání domů, lidu a bytů (SLDB) z roku 2011 zjistila, že podíl vzdělanostní homogamie v nesezdaných soužitích a manželstvích byl srovnatelný – v manželství to bylo 48,5 % a v nesezdaných soužitích 46,7 % (*Kohoutová, 2014*). Mezi kohabitacemi byl výrazně vyšší podíl svazků se vzdělanější ženou (30,3 %) než mezi manželskými páry (23,9 %). Analýzy novějších dat o výběrovém párování v kohabitacích a jejím vývoji však zatím neexistují.

Vzdělanostní struktura partnerských soužití: Možné zdroje dat

Pro zjišťování výskytu vzdělanostní homogamie jsou typicky používána data buďto z výběrových šetření (např. *Domanski – Przybysz*, 2007; *Katrňák a kol.*, 2012) nebo z běžné evidence sňatků (např. *Katrňák*, 2008; *Katrňák a kol.*, 2006; *Katrňák – Chromková Manea*, 2020). Zatímco běžná evidence obsahuje informace o všech uzavřených sňatcích v době jejich vzniku, výběrová šetření obsahují informace o vybraných momentálně existujících sňatcích. Ke studiu vzdělanostní struktury partnerských soužití v České republice je také možné využít data ze SLDB, jako v případě studie *Kohoutové* (2014).

Z běžné evidence, kterou v České republice uchovává Český statistický úřad (ČSÚ), bylo dříve možné získat přesný údaj o míře vzdělanostní homogamie mezi snoubenci uzavírajícími sňatek. Od roku 2007 je ale údaj o vzdělání dobrovolný a od roku 2008 byla nově vytvořena kategorie vzdělání „nezjištěno“ (ČSÚ, 2021a). Následující graf ukazuje vývoj počtu sňatků podle toho, zda je u nich známé vzdělání snoubenců (kategorie nezjištěno v grafu zahrnuje sňatky, u nichž chybí údaj o vzdělání alespoň jednoho ze snoubenců).

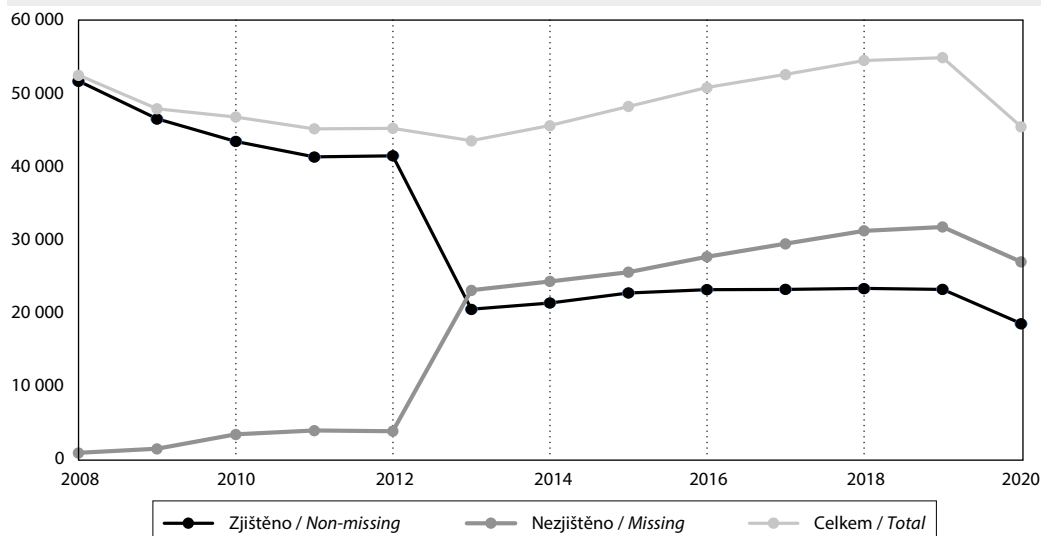
Jak ukazuje graf 1, do roku 2013 spadalo do kategorie „nezjištěno“ jen malé množství sňatků – mezi lety 2008 a 2012 se jejich podíl pohyboval mezi 1,5 % a 8,5 %. V roce 2013 se počet sňatků s neznámým vzděláním alespoň jednoho ze snoubenců prudce zvýšil na 23 056 sňatků (53 % z celkového počtu). Od roku 2013 až do roku 2020 v celkovém počtu uzavřených sňatků převažovaly ty, u kterých je vzdělání snoubenců neznámé. To může představovat pro analýzu vzdělanostního výběrového párování překážku.

DATA A METODY

V části analýzy používám data z výzkumu European Social Survey (*European Social Survey European Research Infrastructure*, 2020; 2022) z let 2010–2020 (kola 5, 6, 7, 8, 9 a 10). Tato kola výzkumu byla k analýze vybrána z důvodu dobré srovnatelnosti – typ partnerství (manželství/kohabitanace) v nich byl měřen stejnou otázkou, na rozdíl od starších kol výzkumu. Data pro výzkum ESS jsou sbírána každé dva roky, analýza tedy obsahuje data sbírána v letech 2010, 2012, 2014, 2016, 2018 a 2020. Analytický vzorek obsahuje všechny respondenty žijící v manželství nebo nesezdaném soužití s osobou opačného pohlaví, u nichž je známo

Graf 1: Vývoj počtu uzavřených sňatků podle informace o vzdělání snoubenců

The number of marriages over time by information about the education of the groom and the bride

Zdroj: Demografická příručka 2020 (<https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-priruccka-2020>), tabulka 4–10 Sňatky podle vzdělání snoubenců v letech 1976–2020; vlastní zpracování.

Source: Czech Demographic Handbook 2020 (<https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-priruccka-2020>), table 4–10, Marriages by educational attainment of the groom and the bride: 1976–2020; author's analysis.

vzdělání respondenta i partnera. Z celkového počtu 7 141 heterosexuálních partnerských vztahů (manželství nebo kohabitance) jich bylo 79 (1,1 %) smazáno kvůli chybějícímu vzdělání. Vzdělání bylo pro potřeby analýzy re-kódováno do tří kategorií – bez maturity, s maturitou a vysokoškolské/pomaturitní vzdělání. Vzorek obsahuje 7 062 případů, z toho 5 818 manželství a 1 244 kohabitací.

V další části analýzy používám data o všech uzavřených sňatcích v ČR. Část dat pochází z Demografické příručky 2020 (ČSÚ, 2021b), která je volně dostupná na webu ČSÚ (<https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2020>). V analýze pracuji pouze s těmi svazky, u kterých je známé vzdělání obou manželů (počty svazků s nezjištěným vzděláním zobrazuje graf 1). Vzdělání jsem re-kódovala do tří kategorií – bez maturity, s maturitou (včetně vyššího odborného vzdělání) a vysokoškolské.²⁾

Data z Demografické příručky obsahují agregovaná data týkající se vzdělání ženichů a nevěst vstupujících do manželství v daných letech. Pro podrobnější pohled na uzavřené sňatky podle vzdělání snoubenců a na chybějící data o vzdělání pak byla použita mikrodata o sňatcích uzavřených ve vybraných letech. Tato data na rozdíl od dat z Demografické příručky nejsou veřejně přístupná. Jelikož nám byla k dispozici data o uzavřených sňatcích v pětiletých intervalech, pro tuto analýzu byla vybrána data o sňatcích uzavřených v letech 2015 a 2020 – tedy po prudkém nárůstu chybějících údajů o vzdělání (jak ukazuje graf 1). Tato data byla porovnána s daty z let 1995, 2000, a 2005,

v nichž byl ještě údaj o vzdělání snoubenců povinnou informací. Kromě vzdělání snoubenců tato mikrodata obsahují také další údaje o snoubencích, například věk a rodinný stav před vstupem do manželství, která jsou v analýze také využita.

V následující části textu bude nejprve představena vzdělanostní struktura v existujících manželstvích a kohabitacích, a to pomocí dat z výběrového šetření ESS z let 2010–2020. V další části analýzy bude popsána vzdělanostní struktura nově vzniklých manželských svazků pomocí dat ČSÚ.

VÝSLEDKY

Porovnání a vývoj vzdělanostní homogamie v kohabitacích a manželstvích – ESS 2010–2020

Tabulka 1 a ukazuje podíl homogamních, hypergamních a hypogamních manželství a kohabitací v datech ESS. Jedná se o manželství a kohabitance, které existovaly v době sběru dat v letech 2010, 2012, 2014, 2016, 2018 a 2020. V obou typech svazků silně převažovaly vzdělanostně homogamní vztahy, tedy ty, v nichž jsou muž a žena stejně vzdělání. Mezi manželskými svazky byla homogamie mírně častější (61,0 %) než mezi nesezdanými soužitími (58,8 %). Manželství a kohabitance se také lišily podílem hypergamie a hypogamie. Ačkoliv v obou typech svazků byla v letech 2010–2020 častější vzdělanostní hypogamie (tzn. žena je vzdělanější než muž), mezi kohabitacemi byl podíl párů se vzdělanější ženou vyšší (24,4 %) než v manželství (20,8 %). Hypergamie (tzn. muž je vzdělanější než žena) byla naopak v tomto období

Tab. 1: Vzdělanostní výběrové párování v manželstvích a kohabitacích (celé období 2010–2020) v % (absolutní čísla v závorkách)

Educational assortative mating in marriages and cohabitations (2010–2020) – in % (absolute frequencies in brackets)

Typ partnerského vztahu <i>Union type</i>	Homogamie (M=Ž) <i>Homogamy (M=W)</i>	Hypergamie (M>Ž) <i>Hypergamy (M>W)</i>	Hypogamie (M<Ž) <i>Hypogamy (W>M)</i>	Celkem <i>Total</i>
Manželství / <i>Marriage</i>	61,0 (3 548)	18,2 (1 061)	20,8 (1 209)	100 (5 818)
Kohabitance / <i>Cohabitation</i>	58,8 (732)	16,7 (208)	24,4 (304)	100 (1 244)
Celkem / <i>Total</i>	60,6 (4 280)	18,0 (1 269)	21,4 (1 513)	100 (7 062)

Zdroj: ESS 2010–2020; vlastní zpracování.

Source: ESS 2010–2020; author's analysis.

2) Vyšší odborné vzdělání je přiřazeno do kategorie vzdělání s maturitou z toho důvodu, že do roku 2015 (kdy byl číselník vzdělání snoubenců rozšířen o samostatnou kategorii pro vyšší odborné vzdělání), bylo vyšší odborné vzdělání řazeno do kategorie středoškolského vzdělání. Pro zachování kontinuity v datech je proto i samostatná kategorie pro vyšší odborné školy v této studii spojena s kategorií vzdělání s maturitou.

častější v manželských svazcích (18,2 %) než v kohabitacích (16,7 %). Rozdíl ve vzdělanostní struktuře manželství a kohabitací je statisticky významný na hladině významnosti 0,05 ($\chi^2(2) = 8,4834$, $p = 0,014$).

Tabulky 2 a 3 ukazují jednotlivé kombinace vzdělání partnerů a manželů ve všech analyzovaných vlnách výzkumu ESS. V manželstvích byla vůbec nejčastější kombinací ta, v nichž mají manžel i manželka vzdělání bez maturity (31,6 %). Poté následovala manželství, v nichž mají muž i žena maturitu (20,4 %). Třetí nejčastější kombinací byli oba manželé s vysokoškolským vzděláním (9,0 %).

Pokud se podíváme na manželství, v nichž byl muž vzdělanější než žena (v tabulce 2 pod diagonálou), nejčastěji se jednalo o případy, kdy má muž vzdělání s maturitou a žena vzdělání bez maturity (8,4 % z celkového počtu manželství), nebo má muž vysokoškolské vzdělání a žena vzdělání bez maturity (8,3 % z celkového počtu manželství). Jen v 1,6 % z celkového počtu manželství měl muž vysokoškolské vzdělání a žena vzdělání bez maturity. Podíváme-li se na manželství hypogamní (v tabulce 2 nad diagonálou), byly nejčastější ty, v nichž má žena vzdělání s maturitou a muž vzdělání bez maturity (14,2 % z celkového počtu). Méně častá (4,5 % z celkového počtu)

Tab. 2: Kombinace vzdělání partnerů v manželství (celé období 2010–2020) – v % (absolutní čísla k závorkách)

Combinations of educational levels of both spouses in marriages (2010–2020) – in % (absolute frequencies in brackets)

Vzdělání muže <i>Education of the man</i>	Vzdělání ženy / <i>Education of the woman</i>			
	Bez maturity / <i>Without A-level amination</i>	S maturitou / <i>With A-level amination</i>	Vysokoškolské nebo pomaturitní / <i>Tertiary or post-secondary</i>	Celkem / <i>Total</i>
Bez maturity / <i>Without A-level examination</i>	31,6 (1 836)	14,2 (826)	2,1 (123)	47,9 (2 785)
S maturitou / <i>With A-level examination</i>	8,4 (488)	20,4 (1 189)	4,5 (260)	33,3 (1 937)
Vysokoškolské nebo pomaturitní / <i>Tertiary or post-secondary</i>	1,6 (92)	8,3 (481)	9,0 (523)	18,8 (1 096)
Celkem / <i>Total</i>	41,5 (2 416)	42,9 (2 496)	15,6 (906)	100 (5 818)

Zdroj: ESS 2010–2020; vlastní zpracování.

Source: ESS 2010–2020; author's analysis.

Tab. 3: Kombinace vzdělání partnerů v kohabitaci (celé období 2010–2020) – v % (absolutní čísla v závorkách)

Combinations of educational levels of both partners in cohabitations (2010–2020) – in % (absolute frequencies in brackets)

Vzdělání muže <i>Education of the man</i>	Vzdělání ženy / <i>Education of the woman</i>			
	Bez maturity / <i>Without A-level amination</i>	S maturitou / <i>With A-level amination</i>	Vysokoškolské nebo pomaturitní / <i>Tertiary or post-secondary</i>	Celkem / <i>Total</i>
Bez maturity / <i>Without A-level examination</i>	27,3 (339)	14,5 (180)	2,7 (33)	44,4 (552)
S maturitou / <i>With A-level examination</i>	8,7 (108)	19,8 (246)	7,3 (91)	35,8 (445)
Vysokoškolské nebo pomaturitní / <i>Tertiary or post-secondary</i>	1,3 (16)	6,8 (84)	11,8 (147)	19,9 (247)
Celkem / <i>Total</i>	37,2 (463)	41,0 (510)	21,8 (271)	100 (1 244)

Zdroj: ESS 2010–2020; vlastní zpracování.

Source: ESS 2010–2020; author's analysis.

byla manželství vysokoškolsky vzdělané ženy a muže s maturitou. Ve 2,1 % případů byli manželé vysokoškolsky vzdělaná žena a muž bez maturity.

Z distribuce vzdělanostně homogamních svazků vyplývá, že v manželstvích byly o něco častější než v kohabitacích ty vztahy, v nichž mají muž i žena vzdělání bez maturity (rozdíl mezi manželstvím a kohabitací je 4,3 procentních bodů). V nesezdaném soužití naopak častěji než v manželství žili dva partneři s vysokoškolským vzděláním (rozdíl mezi kohabitací a manželstvím je 2,8 procentních bodů).

Distribuce různých druhů hypergamních a hypogamních kohabitací (tab. 3) byla podobná jako v případě manželství. Mezi hypergamními soužitími bylo nejčastější kombinací muž s maturitou a žena bez maturity (8,7 % z celkového počtu kohabitací). Poté následovalo soužití vysokoškolsky vzdělaného muže a ženy s maturitou (6,8 % z celkového počtu kohabitací). Mezi kohabitacemi se vzdělanější ženou byla nejčastější ta soužití, v nichž měla žena vzdělání s maturitou a muž vzdělání bez maturity (14,5 %). Méně častá byla kombinace vysokoškolsky vzdělané ženy a muže s maturitou (7,3 %).

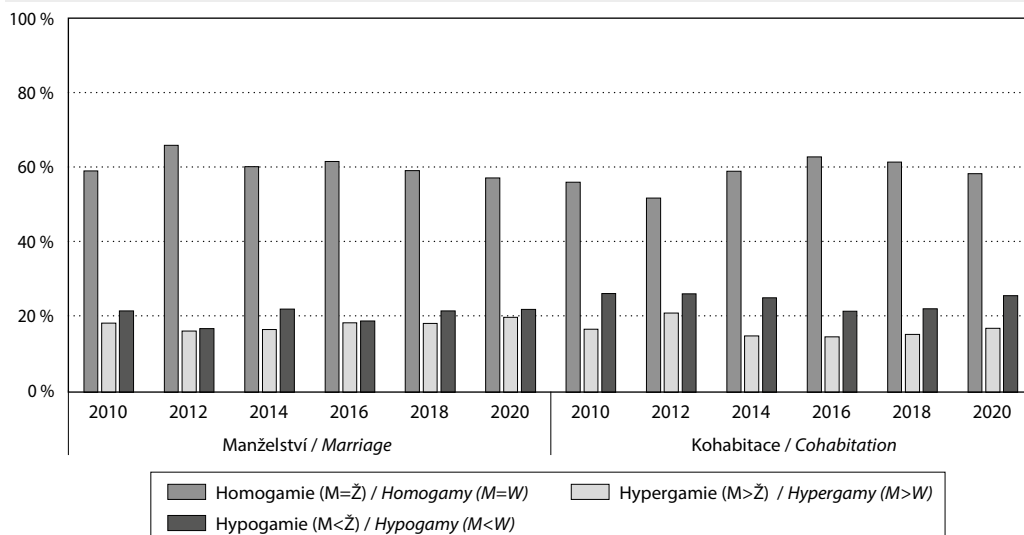
Graf 2 zobrazuje vývoj vzdělanostního výběrového párování v manželstvích a nesezdaných soužitích

mezi existujícími mezi lety 2010 a 2020 (přičemž mezi jednotlivými koly výzkumu ESS jsou vždy dva roky). V manželských svazcích i kohabitacích ve všech letech výrazně převažovala vzdělanostní homogamie. V manželstvích dosahoval podíl homogamních svazků 59,5 % v roce 2010, 66,4 % v roce 2012, 60,7 % v roce 2014, 62,1 % v roce 2016, 59,6 % v roce 2018 a 57,6 % v roce 2020. V kohabitacích byly podíly vzdělanostní homogamie následující: 56,5 % v roce 2010, 52,2 % v roce 2012, 59,4 % v roce 2014, 63,3 % v roce 2016, 61,4 % v roce 2018 a 56,8 % v roce 2020. Zatímco v manželstvích podíl homogamních vztahů mezi lety 2012 a 2020 klesl, v kohabitacích mezi lety 2012 a 2016 podíl homogamních vztahů rostl, až v roce 2018 opět klesl. Rozdíly v podílech homogamie, hypergamie a hypogamie mezi lety byly statisticky významné pouze v manželských svazcích ($\chi^2(10) = 22,4777$, $p = 0,013$), ale ne v kohabitacích. Ve všech letech s výjimkou 2016 a 2018 byla vzdělanostní homogamie častější v manželství než v nesezdaném soužití – rozdíl ve vzdělanostní struktuře manželství a kohabitací byl však pouze v roce 2012 statisticky významný ($\chi^2(2) = 11,0614$, $p = 0,004$).

Kohabitanice se od manželství lišily v tom, jaké mají rozdíly v podílu hypergamních (muž je vzdělanější než

Graf 2: Vzdělanostní struktura manželství a kohabitací v České republice (2010–2020)

Educational structure of marriages and cohabitations in the Czech Republic (2010–2020)

Zdroj: ESS 2010–2020; vlastní zpracování.

Source: ESS 2010–2020; author's analysis.

žena) a hypogamních (žena je vzdělanější než muž) vztahů. Zatímco v manželstvích dosahoval rozdíl v podílu hypergamních a hypogamních svazků maximálně 5,5 procentních bodů (22,4 % hypogamních vs. 16,9 % hypergamních v roce 2014), v nesezdaných soužitích dosahoval nejvyšší rozdíl 10,2 procentních bodů (25,4 % hypogamních vs. 15,2 % hypergamních v roce 2014).

Vývoj vzdělanostní homogamie v manželstvích – ČSÚ 2010–2020

Tabulka 4 ukazuje podíly homogamních, hypergamních a hypogamních manželství z celkového počtu uzavřených sňatků v letech 2010–2020. Data obsahují pouze informace o těch sňatcích, u nichž bylo zjištěno vzdělání obou snoubenců (podíl sňatků s nezjištěným vzděláním ukazuje graf 1). Jak bylo zmíněno v kapitole o možných zdrojích dat, podíl sňatků, u nichž nebylo uvedeno vzdělání snoubenců, prudce vzrostl v roce 2013. V tomto roce byl podíl sňatků s nezjištěným vzděláním více než poloviční. Jak lze vidět v tabulce 4, zatímco v roce 2012 byl počet sňatků s úplnou informací o vzdělání partnerů 41 434, v roce 2013 už jejich počet dosahoval jen 20 443. S touto změnou v podílu sňatků s chybějícími údaji o vzdělání se poměrně výrazně změnil podíl vzdělanostně homogamních manželství. V roce 2012 jejich podíl dosahoval

58,3 % a v roce 2013 se tento podíl zvýšil na 65,2 %. Podíl sňatků stejně vzdělaných partnerů rostl do roku 2015, kdy dosáhl 63,5 %, a od té doby stabilně klesal. Podíl vztahů, v nichž je muž vzdělanější než žena (hypergamie), se mezi lety 2010 a 2020 mírně snížil (z 14,7 % na 12,9 %). Podíl vztahů se vzdělanější ženou (hypogamie) naopak vzrostl – z 26,2 % v roce 2010 na 28,3 % v roce 2020.

Pohled do dat o uzavřených sňatcích – chybějící data o vzdělání snoubenců

Změna v uvádění vzdělání snoubenců, které je od roku 2007 nepovinné, vedla k velkému zvýšení podílu těch sňatků, u nichž není známo vzdělání alespoň jednoho ze snoubenců, jak je patrné z grafu 1. Následující graf ukazuje, jak se mezi lety 1995 a 2020 změnil počet sňatků podle vzdělání mužů a žen vstupujících do manželství. Konkrétně graf zobrazuje vzdělání snoubenců, kteří uzavřeli manželství v letech 1995, 2000, 2005 (před zavedením nepovinného uvádění vzdělání) a v letech 2015 a 2020 (po zavedení nepovinného uvádění vzdělání a výrazném nárůstu chybějících údajů o vzdělání v roce 2013). Tyto roky byly vybrány proto, aby kromě období zahrnutého v předchozích částech studie (2010–2020) zahrnovaly také období předtím, než došlo ke změně

Tab. 4: Vývoj vzdělanostní struktury v manželstvích – ČSÚ 2010–2020 – v % (absolutní čísla v závorkách)

Educational structures of marriages over time – CZSO 2010–2020 – in % (absolute frequencies in brackets)

Rok / Year	Homogamie (M=Ž) Homogamy (M=W)	Hypergamie (M>Ž) Hypergamy (M>W)	Hypogamie (M<Ž) Hypogamy (W>M)	Celkem / Total
2010	59,2 (25 677)	14,7 (6 362)	26,2 (11 368)	100 (43 407)
2011	58,5 (24 164)	14,7 (6 054)	26,8 (11 063)	100 (41 281)
2012	58,3 (24 159)	14,1 (5 827)	27,6 (11 448)	100 (41 434)
2013	65,2 (13 322)	12,0 (2 463)	22,8 (4 658)	100 (20 443)
2014	62,6 (13 343)	11,8 (2 507)	25,6 (5 459)	100 (21 309)
2015	63,5 (14 389)	12,7 (2 881)	23,8 (5 400)	100 (22 670)
2016	61,8 (14 296)	13,0 (3 002)	25,2 (5 831)	100 (23 129)
2017	60,1 (13 924)	12,5 (2 886)	27,4 (6 355)	100 (23 165)
2018	59,7 (13 892)	12,5 (2 899)	27,9 (6 494)	100 (23 285)
2019	59,9 (13 869)	12,7 (2 942)	27,4 (6 357)	100 (23 168)
2020	58,8 (10 868)	12,9 (2 378)	28,3 (5 236)	100 (18 482)

Zdroj: Demografická příručka 2020 (<https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-priruccka-2020>), tabulka 4–10 Sňatky podle vzdělání snoubenců v letech 1976–2020; vlastní zpracování.

Source: Czech Demographic Handbook 2020 (<https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-priruccka-2020>), table 4–10, Marriages by educational attainment of the groom and the bride: 1976–2020; author's analysis.

v povinném uvádění vzdělání snoubenců. Téměř ve všech případech chybějícího údaje o vzdělání tento údaj nebyl uvedený u ani jednoho ze snoubenců. Jen v necelých 2 % sňatků v roce 2015 a v roce 2020 chyběl údaj o vzdělání pouze u jednoho ze snoubenců.

V letech 2015 a 2020 byl podíl všech vzdělanostních skupin u mužů i u žen výrazně nižší než v předchozích letech vlivem vzniku nové kategorie *nezjištěno* (kromě toho v roce 2015 vznikla samostatná kategorie pro lidi s vyšším odborným vzděláním). V grafech je mezi lety 2005 a 2020 zaznamenán výrazný pokles především v kategoriích mužů a žen se středním vzděláním bez maturity a s maturitou (malá část kategorie střední vzdělání s maturitou se přesunula do kategorie vyšší odborné vzdělání) a se základním vzděláním. Podíl snoubenců s vysokoškolským vzděláním v těchto letech klesl pouze mírně.

Nepočítáme-li do celkového počtu sňatků v roce 2020 ty, u nichž chyběl údaj o vzdělání snoubenců, měly ženy vstupující v tomto roce do manželství v 35 % vysokoškolské vzdělání a v 38 % středoškolské vzdělání s maturitou. Muži vstupující v roce 2020 do manželství měli ve 27 % případů vysokoškolské vzdělání a v 39 % středoškolské vzdělání v maturitou. Trend v zastoupení jednotlivých vzdělanostních ka-

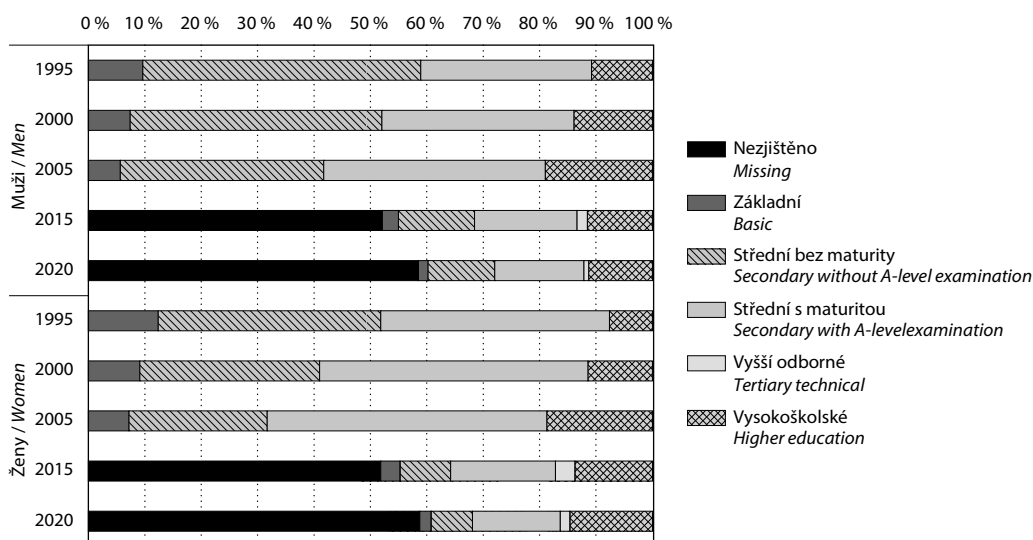
tegorií mužů a žen mezi lidmi vstupujícími do manželství tak odpovídá trendům v dosaženém vzdělání v české populaci. Muži ve věku 29–42 let a ženy ve věku 27–39 let tvořili polovinu (25. až 75. percentil) ze všech snoubenců a snoubenek vstupujících do manželství v roce 2020. V těchto věkových kategoriích se v roce 2021 (podle posledního Sčítání lidu, domů a bytů) počet vysokoškolsky vzdělaných lidí blížil počtu lidí s maturitním vzděláním a mezi ženami ve věku 29–36 let vysokoškolské vzdělání dokonce nad maturitním převažovalo (ČSÚ, 2022).

Jelikož v roce 2020 chyběl údaj o vzdělání nevěsty a ženicha u téměř 60 % uzavřených sňatků, v následující části textu je analyzováno, zda se v tomto roce sňatky s chybějícími údaji o vzdělání od ostatních typu sňatků lišily ve vybraných charakteristikách, konkrétně rodinném stavu ženicha a nevěsty před vstupem do manželství a věku ženicha a nevěsty. Kromě toho jsou srovnány rozdíly v těchto charakteristikách mezi sňatky vzdělanostně homogamními, hypergamními a hypogamními.

V roce 2020 bylo 65,4 % sňatků uzavřeno mezi dvěma svobodnými partnery (tzn. nikdy nebyli v manželství). Z porovnání vzdělanostně homogamních, hypergamních a hypogamních sňatků

Graf 3: Vzdělání mužů a žen vstupujících do manželství v letech 1995–2020

Educational level of men and women entering marriage between 1995 and 2020

Zdroj: ČSÚ; vlastní zpracování.
Source: CZSO; author's analysis.

**Tab. 5: Nově vzniklé sňatky podle vzdělanostní struktury a rodinného stavu snoubenců – ČSÚ 2020 – v %
 (absolutní čísla v závorkách)**

Newly formed marriages according to their educational structure and the marital status of the groom and the bride – CZSO 2020 – in % (absolute frequencies in brackets)

Vzdělanostní struktura <i>Educational structure</i>	Oba svobodní <i>Both never married</i>	Ostatní / <i>Other</i>	Celkem / <i>Total</i>
Homogamie (M=Ž) <i>Homogamy (M=W)</i>	66,6 (7 236)	33,4 (3 632)	100 (10 868)
Hypergamie (M>Ž) <i>Hypergamy (M>W)</i>	57,9 (1 377)	42,1 (1 001)	100 (2 378)
Hypogamie (M<Ž) <i>Hypogamy (W>M)</i>	68,8 (3 600)	31,3 (1 636)	100 (5 236)
Nezjištěno / <i>Missing</i>	64,9 (17 481)	35,1 (9 452)	100 (26 933)
Celkem / <i>Total</i>	65,4 (29 694)	34,6 (15 721)	100 (45 415)

Zdroj: ČSÚ; vlastní zpracování.
 Source: CZSO; author's analysis.

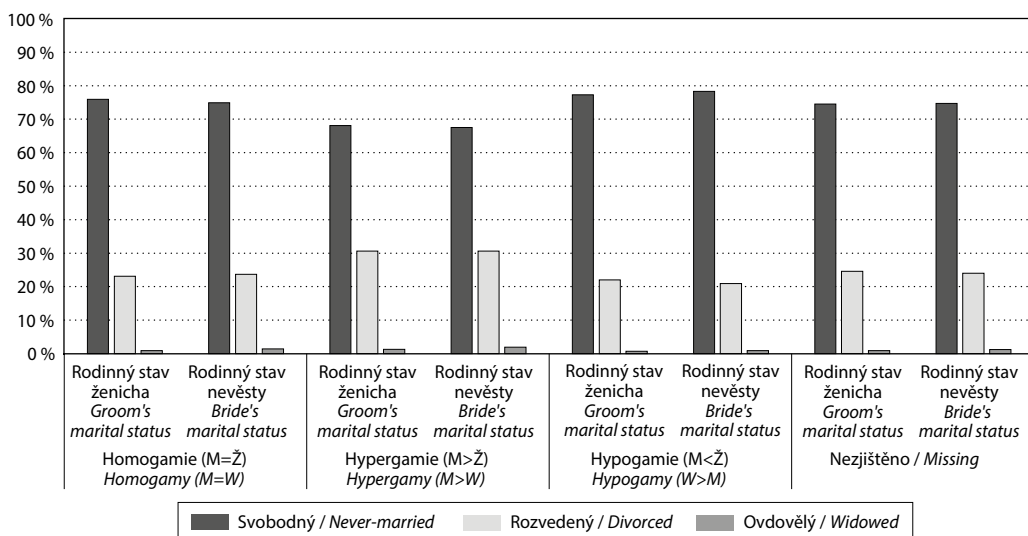
(tab. 5) vyplývá, že se od sebe v rodinném stavu snoubenců lišily. V manželstvích se vzdělanějším mužem a méně vzdělanou ženou bylo méně časté než v ostatních typech manželství, že byli oba snoubenci před uzavřením sňatku svobodní. Naopak, sňatky, u nichž chyběl údaj o vzdělání snoubenců, se v

rodinném stavu snoubenců výrazně neodlišovaly od celkového souboru manželství vzniklých v roce 2020.

Graf 4 zobrazuje podíly nově vzniklých manželství podle vzdělanostní struktury (případně chybějících údajů o vzdělání) a rodinného stavu ženicha a nevěsty.

Graf 4: Vzdělanostně homogamní, hypergamní a hypogamní manželství podle předchozího rodinného stavu ženicha a nevěsty (2020)

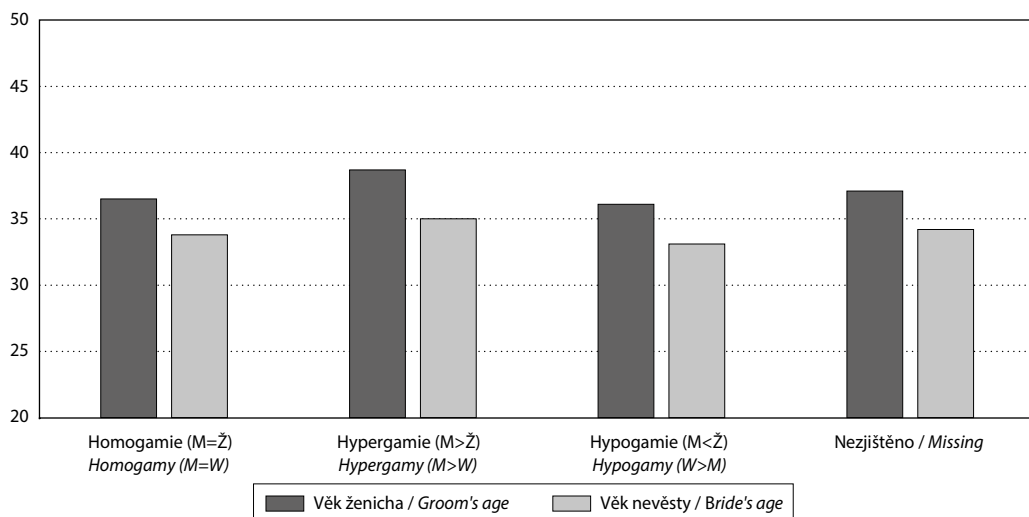
Educationally homogamous, hypergamous, and hypogamous marriages according to the previous marital status of the groom and the bride (2020)

Zdroj: ČSÚ; vlastní zpracování.
 Source: CZSO; author's analysis.

Graf 5: Vzdělanostně homogamní, hypergamní a hypogamní manželství podle průměrného věku ženicha a nevěsty (2020)

Educationally homogamous, hypergamous, and hypogamous marriages according to the average age of the groom and the bride (2020)

Zdroj: ČSÚ; vlastní zpracování.
Source: CZSO; author's analysis.

Hypergamní manželství vzniklá v roce 2020 častěji než ostatní typy manželství podle vzdělanostní struktury zahrnovala rozvedeného muže nebo rozvedenou ženu. Podíl těch, kteří byli před uzavřením sňatku svobodní, byl naopak v tomto typu manželství nejnižší.

Graf 5 zobrazuje podíly nově vzniklých manželství podle vzdělanostní struktury (případně chybějících údajů o vzdělání) a věku ženicha a nevěsty. Manželství se vzdělanějším mužem se opět mírně odlišovala od ostatních typů manželství podle vzdělanostní struktury – v hypergamních manželstvích byl průměrný věk ženicha a nevěsty mírně vyšší.

DISKUZE A ZÁVĚR

Cílem studie bylo popsat vzdělanostní strukturu manželství a kohabitací v České republice. Pomocí dat z výběrového šetření ESS z let 2010–2020 (přičemž sběr dat se konal každé dva roky, tedy v sudých letech) byla porovnána vzdělanostní struktura kohabitací a manželství v existujících v době sběru dat. Pomocí dat z ČSÚ byla následně zanalyzována vzdělanostní struktura všech sňatků uzavřených mezi lety 2010 a 2020 a výskyt chybějících údajů o vzdělání snoubenců.

Data o partnerských soužitích existujících mezi lety 2010 a 2020 z výzkumu ESS ukázala, že manželství a nesezdaná soužití se v České republice ve výběrovém párování mírně liší, a to především v poměru hypergamie a hypogamie. Ačkoliv v obou typech soužití nejčastěji žili dva lidé se stejným vzděláním, vzdělanostní homogamie byla mírně častější v manželství. Soužití vzdělanější ženy a méně vzdělaného muže bylo častější v kohabitacích, kde průměrný podíl hypogamních vztahů za celé období dosahoval 24,4 % (v manželstvích byl jejich podíl 20,8 %). Hypergamie (vztah vzdělanějšího muže a méně vzdělané ženy) byla naopak častější v manželství než v nesezdaném soužití. Rozdíl v podílu hypergamních a hypogamních vztahů byl výrazně vyšší v kohabitacích než manželských svazcích. V roce 2014 dosahoval rozdíl v podílu hypogamních a hypergamních nesezdaných soužití 10,2 procentních bodů (přičemž hypogamie byla častější). V manželských svazcích podíl vzdělanostní homogamie mezi lety od roku 2012 do roku 2020 klesl z 66,4 % na 57,6 %. V kohabitacích byl vývoj homogamie méně stabilní – mezi lety 2012 a 2018 podíl homogamních vztahů rostl, až v roce 2020 opět klesl.

Studie se také zaměřovala na partnerskou strukturu nově vzniklých manželství v letech 2010–2020 (pomocí dat pocházejících z běžné evidence sňatků). Limitem tohoto typu dat je velké množství chybějících dat o vzdělání ženicha a nevěsty. Podíl sňatků s chybějícím údajem o vzdělání výrazně vzrostl především v roce 2013, kdy u 53 % sňatků chybělo vzdělání alespoň jednoho ze snoubenců. S nárůstem chybějících dat o vzdělání mezi rokem 2012 a 2013 také vzrostl podíl homogamních sňatků (z 58,3 % na 65,2 %) a naopak poklesl podíl vzdělanostně hypogamních vztahů. Je tedy možné, že velké množství chybějících údajů o vzdělání podílly homogamních, hypergamních a hypogamních manželství zkrlesilo. Porovnáme-li vývoj

vzdělanostní struktury manželství vzniklých mezi lety 2013 a 2020 (v letech, kdy se podíl sňatků s nezjištěným vzděláním snoubenců pohyboval nad 50 %), vidíme v datech poměrně stabilní trendy klesající homogamie (oba manželé mají stejné vzdělání) a rostoucí hypogamie (žena má vyšší vzdělání než muž).

Tato studie se věnovala vzdělanostní struktuře v českých manželstvích a kohabitacích existujících či nově vzniklých mezi lety 2010 a 2020. Studie tak doplnila předchozí výzkumy zaměřující se na dříve vzniklé partnerské svazky a porovnála vzdělanostní strukturu manželství a nesezdaných soužití, jejichž vývoj vzdělanostního výběrového párování dosud nebyl dostatečně probádaný.

Poděkování

Přístup k mikrodátům Českého statistického úřadu byl financován z projektu Grantové agentury České republiky s názvem „Partnerská spokojenost a její dopad na stabilitu partnerství“ (GA20-12364S).

Literatura

- ČSÚ. 2021a. *Pohyb obyvatelstva – Metodika*. ČSÚ (online). Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/pohyb-obyvatelstva-metodika#_ftn4. (cit. 19. 12. 2022)
- ČSÚ. 2021b. *Demografická příručka – 2020*. ČSÚ (online). Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2020>. (cit. 19. 12. 2022)
- ČSÚ. 2022. *Výsledky sčítání 2021 – otevřená data*. ČSÚ (online). Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vysledky-scitani-2021-otevrena-data>. (cit. 19. 12. 2022)
- Domanski, H. – Przybysz, D. 2007. Educational homogamy in 22 European countries. *European Societies*, 9(4), s. 495–526. <https://doi.org/10.1080/14616690701314119>.
- European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC). 2020. *European Social Survey Cumulative File, ESS 5–9. Data file edition 1.0*. NSD – Norwegian Centre for Research Data, Norway – Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC. <https://doi.org/10.21338/NSD-ESS-CUMULATIVE>.
- European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC). 2022. ESS10 – integrated file, edition 2.1 [Data set]. Sikt – Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research. <https://doi.org/10.18712/ess10>.
- Esteve, A. – García-Román, J. – Permanyer, I. 2012. The gender-gap reversal in education and its effect on union formation: The end of hypergamy? *Population and Development Review*, 38(3), s. 535–546. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2012.00515.x>.
- Fučík, P. 2008. Rozvod a změny sňatkových reprodukčních strategií. *Data a Výzkum – SDA Info*, 2(2), s. 91–107.
- Katrňák, T. 2008. Educational assortative mating in the Czech Republic, Slovakia and Hungary between 1976 and 2003. *Sociologia*, 40(3), s. 236–257.
- Katrňák, T. – Chromková Manea, B. 2020. Change in prevalence or preference? Trends in educational homogamy in six European countries in a time of educational expansion. *Social Science Research*, 91(June). <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2020.102460>.
- Katrňák, T. – Fučík, P. – Luijckx, R. 2012. The relationship between educational homogamy and educational mobility in 29 European countries. *International Sociology*, 27(4), s. 551–573. <https://doi.org/10.1177/0268580911423061>.
- Katrňák, T. – Kreidl, M. – Fónadová, L. 2006. Trends in educational assortative mating in central Europe: The Czech Republic, Slovakia, Poland, and Hungary, 1988–2000. *European Sociological Review*, 22(3), s. 309–322. <https://doi.org/10.1093/esr/jci059>.

- Kohoutová, I. 2014. *Socio-demografická homogamie sezdaných a nesezdaných párů*. ČSÚ (online). Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20541951/32018014a.pdf/7340e354-799e-4149-95f4-06817ec53b97?version=1.0>. (cit. 19. 12. 2022).
- Kreidl, M. – Štípková, M. 2012. Výskyt a načasování nesezdaných soužití v současné ČR. *Demografie*, 54(2), s. 120–137.
- van Bavel, J. – Schwartz, C. R. – Esteve, A. 2018. The reversal of the gender gap in education and its consequences for family life. *Annual Review of Sociology*, 44, s. 341–360. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-073117-041215>.

DOMINIKA PERDOCH SLADKÁ

Dominika Perdoch Sladká je doktorskou studentkou sociologie na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Výzkumně se zabývá sociologií rodiny, především partnerskými vztahy, manželstvím a nesezdaným soužitím.

PEER REVIEW

NÁRODNÍHO STATISTICKÉHO SYSTÉMU

ČSÚ spolu s Eurostatem a statistickými úřady všech členských států EU a zemí Evropského sdružení volného obchodu (ESVO) tvoří partnerství zvané Evropský statistický systém (ESS). Vytváříme evropskou statistiku, která respektuje společný rámec pro zajišťování kvality ESS. Jedním z nástrojů k zajištění provádění tohoto společného rámce kvality (a tím i kvality evropské statistiky) jsou tzv. vzájemné přezkumy ESS – peer reviews. Český statistický úřad podstoupil tento přezkum v březnu 2023.

Více informací naleznete na:

<https://www.czso.cz/csu/czso/peer-review-prezkum-narodniho-statistickeho-systemu>.

PODKLADY

Redakce přijímá rukopisy v elektronické podobě.

ROZSAH PŘÍSPĚVKU:

Textová část studie/článku nesmí přesahovat 20 normostran (1 NS = 1 800 znaků vč. mezer), tj. 36 000 znaků včetně mezer. Příspěvky do oddílů: Přehledy by neměly přesahovat 15 NS, recenze 4 NS, zprávy 2 NS a anotace literatury 0,5 NS. Je třeba, aby studie obsahovala anglický abstrakt do 5 řádků (Ř), klíčová slova v angličtině, anglické resumé do 20 Ř, abecední seznam citované literatury a CV – stručnou informaci o autorovi a jeho odborném zaměření (do 5 Ř). Součástí článku je abecední seznam citované literatury.

Rukopis je třeba zaslat v textovém editoru Word, zdrojová data pro tabulky a grafy v programu Excel, obrázky a mapy ve formátu *.tif, *.jpg, *.eps. Tabulky, grafy a obrázky je třeba zařadit do textu. Názvy i těla tabulek, grafů a obrázků musí být dvojjazyčné (česko-anglické).

Recenzní řízení je oboustranně anonymní. Rozhodnutí o publikování rukopisu, resp. závěru redakční rady, je autorovi sděleno do 14 dnů po zasedání redakční rady.

Redakce provádí jazykovou úpravu textu. Anglický text je revidován rodilým mluvčím na náklady redakce.

ZÁSADY PRO OPTIMÁLNÍ PODOBU PODKLADŮ

A. TEXTY (v textovém editoru MS Word)

1. V nastavení odstavce používejte pouze zarovnání VLEVO (na levou zářezku).
2. Vyznačování v odstavci (kurzívou, tučně) a používání indexů bude do sazby korektně přeneseno.
3. Nepoužívejte (v nastavení vypněte) funkci, která nuceně přesunuje do další řádky jednohláskové předložky a spojky (a, s, z, v, k apod.), jež by jinak vyšly na konec řádku. Textový editor vsune do textu programové informace o tomto tzv. nuceném dělení, které nelze jinak než pracně odstranit.

B. GRAFY, OBRAZOVÉ SOUBORY

1. Pro zpracování grafů je kromě požadovaného typu (sloupcový, spojnicový, bodový apod.) nutné připojit zdrojová data v programu Excel.
2. Všechny obrazové soubory – např. mapy, fotografie ukládejte mimo textový soubor samostatně ve formátech *.tif, *.jpg, *.eps s odkazem v textu (graf 1, schéma 1 apod.).
3. Pro další technologické zpracování je důležité, aby bitmapové soubory měly ve velikosti 1:1 rozlišení 300 dpi.

C. PRAVIDLA CITACÍ A POPISKY

Pokud má dokument přiděleno doi, musí být v citaci uvedeno.

Příklady základních druhů citací:

Monografie

Roubíček, V. 1997. *Úvod do demografie*. Praha: Codex Bohemia. (U publikace s více než třemi autory se uvá-

dí jen příjmení prvního autora, za ním následuje zkratka a kol., u zahraničních publikací et al.)

Hantrais, L. (ed.). 2000. *Gendered Policies in Europe. Reconciling Employment and Family Life*. London: Macmillan Press.

Potravy. 2005. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky.

Články v časopisech

Dudová, R. – Vohlídalová, M. 2018. Muži a ženy pečující o seniory v rodině. *Sociologický časopis*, 54(2), s. 219–252. <https://doi.org/10.13060/00380288.2018.54.2.400>.

Články ve sbornících

Daly, M. 2004. Rodinná politika v evropských zemích. In *Perspektivy rodinné politiky v ČR*, s. 62–71. Praha: MPSV ČR.

Elektronické dokumenty

Je třeba uvést:

1. Specifikaci média (on-line, databáze, datový soubor)
2. Datum stažení (cit. 29. 10. 2005)
3. Webovou adresu (dostupné z: <http://www.czso.cz>)

Přednášky z konferencí

Maur, E. *Problémy studia migrací v českých zemích v raném novověku*. Příspěvek přednesený na konferenci Dějiny migrací v českých zemích v novověku. Praha, 14. 10. 2005.

Seznam literatury a odkazy

Jednotlivé položky jsou řazeny podle abecedy, více prací od téhož autora je řazeno sestupně od nejstarší k nejnovější. Pokud má autor v seznamu v jednom roce více plošek, rozlišují se přidáním písmen a, b, c... za rok vydání.

Příklad:

Syrovátka, A. 1962a. Úrazy v domácnosti. *Česká pediatrie*, 17, s. 750–753.

Syrovátka, A. 1962b. Úmrtnost dětí v českých zemích na dopravní úrazy. *Časopis lékařů českých*, 101, s. 1513–1517.

Odkazy v textu na seznam literatury

(Srb, 2004); (Srb, 2004: 36–37); (Syrovátka a kol., 1984). (Dudová – Vohlídalová, 2018)

Popisky tabulek a grafů (dodat v češtině a angličtině)

Tab. 1: Pohyb obyvatelstva, 1990–2010; Population and vital statistics, 1990–2010

Graf 1: Relativní věková struktura cizinců a obyvatelstva ČR celkem, 31. 12. 2009; Relative age distribution of foreigners and total population of CR, 31 Dec 2009

D. DOPORUČENÁ STRUKTURA ČASOPISU

Viz: https://www.czso.cz/csu/czso/pokyny_pro_autory.

Demografie

revue pro výzkum
populačního vývoje

WWW.CZSO.CZ

Demografie, revue pro výzkum populačního vývoje
Demografie, Review for Population Research

Vydává Český statistický úřad
Published by the Czech Statistical Office

Redakční rada Editorial Board:

Roman Kurkin (předseda redakční rady Chair of the Editorial Board),
Marie Průšová (výkonný redaktor Managing Editor),
Markéta Arltová, Boris Burcin, Elwood D. Carlson, Tomáš Fiala, Ludmila Fialová,
Zuzana Finková, Natalia S. Gavrilova, Richard Gisser, Sylva Höhne, Klára Hulíková,
Nico Keilman, Juris Kruminis, Věra Kuchařová, Jitka Langhamrová, Michala Lustigová,
Markéta Majerová, Martina Miskolczi, Michel Poulain, Ladislav Průša, Mirjana Rašević,
Jiřina Růžková, Jitka Rychtaříková, Jaroslav Sixta, Eduard Souček, Luděk Šídlo,
Branislav Šprocha, Leo van Wissen, Martin Zelený

Adresa redakce: Na padesátém 81, 100 82 Praha 10, Česká Republika

Telefon: +420 274 054 240

E-mail: redakce@czso.cz

Web: <https://www.czso.cz/csu/czso/demografie>

Časopis je v plném znění uveřejněn (od roku 2004) na internetu na adrese:
<https://www.czso.cz/csu/czso/demografie>

Informace o předplatném podává a objednávky přijímá redakce.

Objednávky vyřizuje: Informační servis, Český statistický úřad, Na padesátém 81,
100 82 Praha 10-Strašnice, Česká republika, e-mail: objednavky@czso.cz

Grafická úprava: Český statistický úřad

Grafický návrh: Ondřej Pazdera

Tisk: Český statistický úřad

Cena jednoho výtisku: 58,- Kč

Roční předplatné 4 x 58,- Kč + poštovné

Indexové číslo 46 465, ISSN 0011-8265 (Print), ISSN 1805-2991 (Online),
Reg. Zn. MK ČR E 4781

Číslo 1/2023, ročník 65

Toto číslo vyšlo v březnu 2023

© Český statistický úřad 2023